

‘વિવિધ ગ્રંથમાળા’ના ગ્રાહકોને

હવેનું પુસ્તક વી. પી. થી મોકલાશે

૧-“વિવિધ ગ્રંથમાળા”નું સંવત ૧૯૯૬ નું છેલ્લું પુસ્તક બાદરવા વદિ માં પ્રકટ થશે; અને તે આસો માસમાં વી. પી. થી મોકલાઈને નવા વરસ સંવત ૨૦૦૦ નું લવાજમ શ. પુ મંજાવી દેવાશે. એટલે જેમને નીચલામાંનું કે એવું કાંઈ લખવું હોય, તેમને ૧૯૯૬ ના બાદરવા વદિ ૦)) પહેલાં લખી મોકલવા વિનંતિ છે.

(ક)-જેમને ગ્રાહકમાંથી નીકળી જવું હોય;

(લ)-જેમને સરનામામાં ફેરફાર કરાવવો હોય;

(ગ)-જેમને પુસ્તકો રજિસ્ટરથી મેળવવા માટે વાર્ષિક મૂલ્યના શ. પુ ઉપરાંત શ. ૦૧ વધુ ભરવો હોય.

૨-આમ પ્રથમ સૂચ. અપાયા છતાં, એ વિષે જે સવેળા નહિ લખે અને વી. પી. પાછું વાળશે, તે એ છેલ્લા પુસ્તક ઉપરનો હક્ક ગુમાવશે.

૩-જો ગ્રાહકો વાર્ષિક મૂલ્ય સંવત ૧૯૯૬ ના બાદરવા વદિ ૦)) સુધીમાં પોતાના ગ્રાહક નંબર સાથે મનીઓર્ડરથી અથવા બીજી રીતે અમદાવાદ કે મુંબઈના કાર્યાલયમાં ભરીને પાવતી મેળવશે, તેમને એ છેલ્લું પુસ્તક વી. પી. થી નહિ પણ સાદી રીતે મોકલાશે.

૪-જેમણે નવા વર્ષથી ગ્રાહકમાં રહેવાની સવેળા ના લખી હશે, તેમજ જે લાયબ્રેરીઓ વગેરે વડોદરાના “પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ” દ્વારા પૈસા ભરે છે તેમને તથા હિંદ બંદાર ન્યાં ન્યાં વી. પી. જઈ શકતાં નથી, ત્યાં ત્યાં ઉપરનું પુસ્તક વી. પી. થી નહિ પણ સાદી રીતે મોકલાશે; તો તે તે સંસ્થાને નવા વરસનું લવાજમ પુસ્તક મળે કે તરત મોકલી આપવા વિનંતિ છે. લવાજમ મળ્યેથી નવા વર્ષનાં પુસ્તક મોકલવાં જારી થશે.

૫-આફ્રિકા તેમજ બીજા પરદેશના ગ્રાહકોને દરેક પુસ્તક, ત્રણ આનાના વધુ ખર્ચે રજિસ્ટર કરાવીને મોકલાતાં હોવાથી તથા ત્યાં મારેનું ટપાલખર્ચ પણ વધારે આવતું હોવાથી તે સંસ્થાને વાર્ષિક લવાજમના શ. ૮) અથવા અંદાં સિલિંગ દીઁ દરથી સાગ દર આના મળતા હોવાથી સિલિંગ ૧૨ મોકલવા.

પ્રકાશકનું નિવેદન

ગુજરાતી લેખકોના હમણું ન મળી શકે એવા સારા ગ્રંથો ફરી છપાવી બહાર પાડવાનો આ સંસ્થાનો ધરાદો છે. આવા ગ્રંથોની માહિતી અને એક ગ્રંથ (જે પાછી આપવામાં આવશે.) થી સહૃદય જો એમને મોકલી આપશે તો મહેરબાની થશે. નવા સાહિત્યનું ઉત્પાદન થવું જોઈએ પણ જૂનું નાશ ન થઈ જાય તેની પણ સંભાળ રખાવી જોઈએ.

૨૪૦ વાંદીશાલ મોતીશાલ શાહ એ ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ મૌલિક લેખક હતા. તેમના બીજા ગ્રંથો સંસ્થા હવે પછી બહાર પાડવાની છે. તેમના લખાણમાં સહૃદયપણું અને ચમત્કાર દરેક ઠેકાણે જણાઈ આવે છે. તેમના બંધુઓ શ્રી. ચક્રાભાઈ અને ચંદુલાલ મહંમદના સહવિચારનો ઝરો વહેતો રખાવવાનો શુભ આગ્રહ ધરાવે છે અને આ સંસ્થાને તે વિષેની બધી સગવડ કરી આપવાનું તેમણે કબૂલ કર્યું છે, તેને માટે દરદીઓ તરફથી હું તેમને ધન્યવાદ આપું છું. વા. મો. શાહનું 'સંસારમાં સુખ ક્યાં છે' નું અતિ ઉત્તમ પુસ્તક આ સંસ્થા તરફથી વર્ષો પૂર્વે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું.

કળા અને વિજ્ઞાનની નવી શોધોથી મનુષ્યનું બદારનું જીવન ફરી ગમેલું દેખાય છે, પણ મનુષ્યનો સ્વભાવ બદલાતો નથી. એટલે હિંદુસ્તાનના ઋષિમુનિઓએ આપેલો ઉપદેશ, સંતોની વાણી, બ્રહ્માનાં બજનો વગેરે આજે જેવાં ને તેવાં માર્ગદર્શી અને ઉત્સાહપ્રેરક રહ્યા છે. ભારતનો જૂનો સંસ્કૃતિમાં પોતાના અનુભવ અને અવ-લોકનો મેળવીને સ્વર્ગવાની વાંદીશાલભાઈએ 'સુખ એ શું છે, ક્યાં છે અને ફરી રીને મને' એ માણસમાનના હૃદયમાં લીધી રની આશંકાનો સમોદ જવાબ આપ્યો છે. ગુજરાતના એ મદાન ચિંતક-

વિવિધ વ્યવસ્થા

૧૯૫૩-૫૪

૧૯૫૪

જાણીતા વિદ્વાન શ્રી ...
પ્રાધિકાર મળ્યો છે.

મંડળ ૧૯૫૩-૫૪
પ્રમિત મુદ્રણ પુસ્તકો

શ્રી ...

૧૯૫૪

શિવાજી ઇન્સ્ટિટ્યુટ
દલ-પરશુરામ
કમળી દેવકીભાઈ

૧૯૫૪

પુસ્તકો ...
સંસ્કારમાં મુખ્ય મ્યાં ...

૧૯૫૪

આ માહિતીના નિયમે

- (૧) વરંદે દિવસે ...
- (૨) વાર્ષિક ...
- (૩) પ્રત્યેક વર્ષે ...
- (૪) પુસ્તકો સામાન્ય રીતે ...
- (૫) પ્રત્યેક વર્ષે ...

શુદ્ધિ પત્ર

પૃષ્ઠ	પાંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨	૩	દારકિયે।	દારકિયે।
૨	૧૦	દારના	દારના
૩	૧૪	આપ્રમ	આપ્રમ
૧૮	૧૦	'બદા-	બદા-
૧૫	૫	આવકારદાયક	આવકારદાયક
૩૪	૧૮	ચૂક્યું, છે	ચૂક્યું છે,
૩૫	૨૫	ના	ના.
૪૨	૨૦	ડોક્ટરે।	ડોક્ટરે।
૪૩	૨૫	મદ્દ	મદ્દ
૪૫	૨૬	,અદ્દા'	'અદ્દા'
૬૨	૨૨	એક	એક
૭૩	૧૩	મજબૂત-	મજબૂતી-
૭૩	૧૪	તીથી	થી
૧૧૫	૯	કર્ચો, છે	કર્ચો છે,

સંસારમાં સુખ ક્યાં છે ?

ભાગ ૧ લો

૧ : દુઃખ

આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ (અથવા એક જ શબ્દમાં કહીએ તો ' દુઃખ '.) એ જિંદગીનો પડછાયો છે. જ્યાં જિંદગી છે ત્યાં તે હોય જ. એવું એક પલ્લુ હૃદય નહિ હોય કે જેને દુઃખનો હંથ નહિ થયો હોય; એવું એક પલ્લુ મગજ નહિ હોય કે જેણે ચિંતાના કાળા પાણીમાં ગોથાં ખાધાં નહિ હોય; એવી એક પલ્લુ આંખ નહિ હોય કે જેણે ખળખળતાં આંસુ ઢાળ્યાં નહિ હોય. એવું એક પલ્લુ ઘર નહિ હોય કે જ્યાં આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિરૂપી શત્રોધી પોતાનું કામ કરતો મૃત્યુદેવ પ્રવેશ પામ્યો નહિ હોય. દરેક પ્રાણી ઘોડો કે ઘણો એ દુઃખની બેડીમાં સપડાયેલો જ છે; માણસ માત્રને માથે દુઃખો ઝૂમી રહેલાં હોય જ છે.

એ ઝૂમી રહેલાં સંકટોમાંથી તફન બચવા ખાતર કે એની અસર ઓછી કરવા ખાતર પુરુષો અને સ્ત્રીઓ અસંખ્ય મં. ૧

તેને નિર્ભય સુખ અને શાન્તિ મળી ચૂક્યાં; પણ ખીજી જ પળે કોઈ મહાન લાલચ આવી પડે છે. તે એમ સમજાવે છે કે એ ધર્મ લાલચો સામે ટક્કર ઝીલવાની હિંમત આપવા માટે પૂરતો નથી; ખીજી જ પળે તે ફિલસૂફી સરખાટના ટેકા જેવી જણાય છે; અને ત્રીજી જ પળે તે અમુક વિચાર, જેમાં તે વધો સુધી આનંદમાં રમ્યો હોય છે, તે વિચારની સાંકળના અંકોડા તેના પગ આગળ છૂટા પડી જાય છે, તેથી એ વિચાર તેને કોડી કિંમતનો લાગે છે.

શું ત્યારે દુઃખ અને ચિંતાથી બચવાનો કોઈ રસ્તો નથી જ? શું એવાં કાંઈ સાધનો છે જ નહિ, કે તેથી દુઃખના પાટા તૂટી જાય? શું સ્થાયી સુખ, નિર્ભય આખાદી અને કાયમની શાન્તિ એ સર્વ માત્ર મૂર્ખ સ્વપ્ન જ છે? ના, એમ નથી. રસ્તો છે. દુઃખને હમેશને માટે કાપી નાખવાનો રસ્તો છે; દરદ, નિર્ધનતા અથવા આપ્રય બનાવો એવી રીતે દૂર કરી શકાય કે જેથી તે ફરીથી આવી શકે જ નહિ, એવો ઉપાય છે; કાયમી આખાદી પ્રાપ્ત થાય એવી શેઠી છે; અખંડિત અને અંત વગરની સુખશાન્તિ મળે એવી યુક્તિ છે; અને જે રસ્તો આ સુખ આગળ આપણને દોરી જાય છે તે રસ્તાની શરૂઆત ખરી રીતે દુઃખનો ક્રમ સમજવાની શક્તિ આગળ છે.

દુઃખ છે જ નહિ એમ કહેવું અગર દુઃખ સામે આંખો બંધ કરવી એ પૂરતું નથી; દુઃખને સમજવું જોઈએ. દુઃખ દૂર કરવા પરમાત્માને પ્રાર્થના કરવી તે પૂરતું નથી. તે દુઃખ શાધી આવ્યું અને તે તમને શો પાઠ શીખવે છે એ તમારે શોધી કાઢવું જોઈએ હાથને બેઠીથી બંધાયેલા જોઈને ગુસ્સો કરવો, દાંતિયાં કરવાં અને ખૂમો પાડવી એ કયા કામનું નથી. શાધી અને કેવી રીતે બેઠીએ પડી, તે બાલુવા તમારે દરકાર કરવી

જોઈએ. નેરતા માટે, હે બાઈ ! તું તારી પાનાની પરીક્ષા કરતાં અને તને પાનાને નોંખવાનાં મીખ. પ્રત્યેનચાત્રાણી આ મંગલ-
રમાં આપણા બાઈ જેવા ન મળ્યાં શીખવાની દરકારવાળા બનવું
જોઈએ. શું શીખવાની દરકાર ? જે જે બનાવે બને છે તે તે
બનાવે તને આસ્ને આસ્ને અનુભવ આપી ઉચ્ચ દગ્ગાએ તારા
માટે છે અને આખરે તુ પૂર્ણતાને પહોંચાડવા માટે છે એમ
ચમચ, તે તે બનાવે તને એ પાઠ મીખવે છે ને વિચારવાની
-જાણવાની દરકાર કર. કાળ કે દુઃખને બરાબર સમજવા-
માં આવે છે ત્યારે તે એક હૃદયગગની શક્તિ કે તરવ છે
એમ જાણશે નહિ. પણ માનસના અનુભવનું દાણિક
રૂપ જાણશે. એટલે કે અનુભવ પામવા માટે આપણું અમુક
રૂપાંતર થઈ જાય છે અને તે રૂપાંતર વળી અમુક કાળ પછી
બદલાઈ જાય છે. જેઓ શીખવાની ઇન્કારવાળા હોય છે, તેમને
તો એ દાણિક રૂપ શિક્ષકરૂપ થઈ પડે છે. દુઃખ એ કાંઈ
તમારી બહારનો દરમ પદાર્થ નથી; એ તો તમારા
પોતાના અંતઃકરણમાંનો અનુભવ છે. પીમે પીમે તથા
હૃદયે તમારું અંતઃકરણ તપાસવાની અને મુદ્ધાગ્વાની દેવ રાખ-
શે એટલે તમે દુઃખના મૂળ અને દુઃખના સ્વભાવને પિછાની
શકશો. એમ થશે એટલે પછી જે દુઃખનું મૂળ અને સ્વભાવ
તમે જાણી શક્યા હશે, તે દુઃખની દવા પણ તમે જાણી શકશો.

સઘળાં દુઃખો સાધ્ય છે; મતલબ કે દરેક દુઃખ માટે ઉપા-
યો છે. આથી કોઈ દુઃખ સ્થાયી નથી. દુઃખનું મૂળ અજ્ઞાનતા-
માં છે. જુદા જુદા પદાર્થોનો સ્વભાવ અને તેમનો અર-
ુપરસનો સંબંધ-એ બેના જાણપણાની ખામીને લીધે
જ દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. અને જ્યાં સુધી એ જાણપણાની
ખામી કાયમ રહે છે ત્યાં સુધી દુઃખ પણ કાયમ રહે છે. વિશ્વ-

માં દુઃખમાત્ર અજ્ઞાનને પરિણામે છે. આપણે જો એ દુઃખોમાંથી મળતો પાઠ શીખવા રાજી હોઈએ, તો એ દુઃખો આપણને વધારે ડહાપણ આપે એમ છે અને પછી પોતે અદૃશ્ય થઈ જાય છે. માણસ દુઃખમાં સડ્યા જ કરે છે તેનું કારણ એ છે કે, દુઃખ જે પાઠ શીખવવા આવે છે તે પાઠ શીખવા માણસ દરકાર જ કરતો નથી.

‘દુઃખ’ એ અંધકાર છે અને ‘સુખ’ એ પ્રકાશ છે. આ મુકાબલો તદ્દન સાચો છે. કારણ કે, પ્રકાશ હંમેશાં વિશ્વ ઉપર છાકમછોળ છે; જ્યારે અંધકાર તો માત્ર એક નાના પદાર્થથી નખાયેલો પડછાયો છે. પ્રકાશ હંદવગરનો છે, અંધકાર હંદવાળો છે; અથવા અંધકાર તો હંદવગરના પ્રકાશમાં છુદ્દ ચીજનો પડછાયો છે. એ જ પ્રમાણે ‘પરમ સુખ’ એ એક એવું તત્ત્વ છે કે જે વિશ્વમાં રેલમઉલ્લ છે અને ‘દુઃખ’ તો એ હંદવગરના સુખ ઉપર અહંપદથી નખાયેલો છુદ્દ પડછાયો છે. જ્યારે આપણે રાત પડી એમ કહીએ છીએ, ત્યારે જો કે ગમે તેટલું ઘોર અંધારું હોય છે તો પણ તે અંધકારનો વિસ્તાર ફેટલો ? આ આપણા ‘ઝહ’ નો માત્ર અડધો ભાગ જ તે અંધકારથી ઘેરાય છે. જ્યારે બીજો અડધો ભાગ અને એ ઉપરાંત આપણી પૃથ્વી જેવા સંખ્યાબંધ બીજા ઝહો પ્રકાશથી ઝગહગી રહ્યા હોય છે. વળી આપણી પૃથ્વીનો જે અડધો ભાગ અંધકારમાં હોય છે, તે પણ થોડા કલાક પછી પ્રકાશમય થશે, એમ હરેક પ્રાણીને વિશ્વાસ હોય છે.

આ ઉપરથી, હે મનુષ્ય ! જ્યારે દિવસીરી, દરદ, ચંકટ કે કોઈ પણ બાતનું દુઃખનું વાદનું તારા શિર ઉપર આવી ચડે અને તું યાકેડાં પગડાંથી ઝોયાં ખાતો ખાતો ચાલે ત્યારે સમજ્યો કે આનંદ અને સુખનો અસીમ પ્રકાશ અને તારો પંડ

એ બે વચ્ચે રાહુરૂપે તારી 'સ્વાર્થી' ઇચ્છાઓ' અથવા મનોકામનાઓ આડી આવે છે. મતલબ કે, સુખનો અસી-મ પ્રવાહ તારા ઉપર સીધો અને આપોઆપ પડે છે, પણ તેની વચ્ચે તારી વાસનાઓ-સ્વાર્થી ઇચ્છાઓ રાહુરૂપે આવીને અમુક મુદત સુધી તારા ઉપર પોતાનો પડછાયો પાડે છે. એને તું 'દુઃખ' એ નામથી ઓળખે છે. જેમ પડછાયો પાડનાર પદાર્થ દૂર થઈ શકે છે, તેમ દુઃખરૂપી પડછાયો પાડનાર વાસનાઓ પણ દૂર થઈ શકે છે. એમ થાય છે તો તારા આત્મા ઉપર આપો-આપ આનંદ અને સુખનો પ્રકાશ સ્વાભાવિક રીતે જ પડ્યા કરે છે. જે અધિકારમય પડછાયો તારા ઉપર પડે છે, તે પડછાયો પાડનાર પણ તું પોતે જ છે. તારા સિવાય બીજું કોઈ જ નથી. અને પડછાયો એ કોઈ વસ્તુ નથી, તેને કોઈ સ્થળ નથી, કોઈ જગાએથી તે આવતો નથી અને કોઈ જગાએ જતો નથી. તે માત્ર મૂળ ચીજના રૂખાવા સાથે રૂખા રે છે અને એ મૂળ ચીજના અદૃશ્ય થવા સાથે રૂખસદ લે છે. તેમજ તારાં 'દુઃખો' જે તારી 'સ્વાર્થી ઇચ્છાઓ'માંથી પડછાયારૂપે નીકળે છે તે, તે ઇચ્છાઓ અદૃશ્ય થયે આપોઆપ દૂર થાય છે.

પણ અહીં એક સવાલ થાય છે કે, દુઃખના પડછાયામાં જતું જ શા માટે બેઠુંએ ? એનું કારણ માત્ર એક જ છે અને તે 'અજ્ઞાન' છે. અજ્ઞાનને લીધે બાળક દેવતાને હાથમાં લેવા ઢોઢે છે અગર ત્રાપને પકડવા હાથ ઝાંચો કરે છે. પણ જ્યારે દેવતાની તેનો હાથ બંધે છે અગર ત્રાપ તેના હાથ ઉપર ઢંગ મારે છે ત્યારે ફરીથી તે એનું દૃત્ય કરવા આગળ પડતો નથી. તે જ પ્રમાણે માનુષ અજ્ઞાનને લીધે દુઃખ ઉપજાવનાર દૃત્ય તરફ ગતિનાન થાય છે; કેટલીક વારે તે દૃત્યનું કડવું ફળ તે પામે છે; એ ફળ તે અમુક દૃત્યનું છે એમ કેટલાકો યિખા

મળુ મેળવે છે; અને કેટલાક તો એવો સાર જેથી શકતા જ નથી. જેઓ કૃત્ય અને ફળનો સંબંધ સમજી શક્યા છે, તેઓ તો કહ્યું ફળ લોગવવા છતાં ખિન્ન થતા નથી, એટલે દુઃખી પણ થતા નથી. જેઓ કૃત્ય અને તેનું ફળ એ બેનો સંબંધ સમજી શકતા નથી, તેઓ ફરી ફરીને એવાં કૃત્યો કર્યે જ બળ્ય છે અને દુઃખો લોગવ્યા જ કરે છે. સંસાર દુઃખી જ છે, એમ માનનારા આવા લોકો જ છે. તેઓ એક જ દરવાજાવાળા ગઢની આસપાસ ફરનારા અંધળા પુરુષ જેવા છે. બાર ગાઉના ઘેરાવાવાળા ગઢને હાથ દઈને આસનના અંધને દરવાજો આવવાનો વખત થાય ત્યારે જ ખૂંચી આવે, એટલે દરવાજો પસાર થાય અને ફરી બાર ગાઉ ફરવું પડે! તેમ, કરેલાં કૃત્યોનું ફળ જે દુઃખ દ્વારા મળે તે દુઃખ લોગવતી વખતે-ખુદ તે કડવા પ્રસંગે પણ જેને સૂઝ ન પડે કે આ દુઃખ તે અમુક કૃત્યનું પરિણામ છે-અમુક ચીજનો આ પડછાયો છે; તે માણસ ફરીફરીથી દુઃખી થાય એમાં શી નવાઈ?

એક આડો નિશાળિયો નિશાળના પાક કરે નહિ અને પછી માર ખાધા જ કરે, તેમ આપણે કુદરતની આ અનુલવશાળામાં આપણાથી થતા પ્રયોગો અને તેનાં પરિણામો સમજવા દરકાર ન કરીએ તો પછી માર ખાધા જ કરીએ અને આપણે હંમેશા અંધકારમાં તથા પડછાયામાં, દુઃખમાં તથા દારિદ્ર્યમાં સજ્યા કરીએ એમાં શું આશ્ચર્ય છે? માટે જે પુરુષ પોતાને ઘેરીને બેઠેલા દુઃખને ખંખેરી નાખવા ઈતેબર હોય, તેણે સઘળા પ્રયોગો જે કાંઈ શીખવે તે શીખવા તૈયાર રહેવું બેઈએ. વળી શિશુલુ આપનારા પ્રયોગોની વિધિમાં જે કાંઈ અગ્રિય કે કાંઈ જલ્દાય તેની દરકાર નહિ કરતાં, તેણે તે જે અનુલવ આપે તે મેળવવા તરફ વધારે ટાંગણ રાખવી બેઈએ. આ તિવાય કહાપણ, મુખ

કે આનંદની એક રતી પણ મળી શકે નહિ.

એક માણસ અંધારા ભોંયરામાં જઈને ભરાય અને કહે કે 'પ્રકાશ' નામની ચીજ હયાતી જ ધરાવતી નથી, તો તેથી શું 'પ્રકાશ' નથી એમ સાબિત થશે? ભોંયરા બહાર ચોતરફ પ્રકાશ છે; અંધકાર માત્ર તેના બે તંસુના ભોંયરામાં છે. એ જ પ્રમાણે, તમે ક્યાં તો 'પ્રકાશ' છે જ નહિ એમ કહીને 'સત્યના પ્રકાશ'થી દૂર અંધકાર અને દુઃખના ભોંયરામાં ભરાઓ, અર્થાત્ વહેમ, સ્વાર્થ અને ભૂલથી બનેલા ભોંયરામાં ગોંધાઈ રહી તમારા દુઃખ ઉપરથી કુદરત દુઃખથી જ ભરેલી છે એમ કહો; અગર વહેમ, સ્વાર્થ અને ભૂલનાં ભોંયરાને તોડી સર્વવ્યાપ્ત અને તેજસ્વી પ્રકાશમાં રમ્યા કરો. બેમાંથી ગમે તે પસંદ કરો, પસંદગી તમારા હાથમાં છે.

પ્રકરણને અંતે સંશ્લેષમાં આખા પ્રકરણનો સાર કહીએ તો તે આ પ્રમાણે છે:-દુઃખ એ માત્ર ક્ષણિક પડછાયો છે અને તે આપણામાંથી જ ઊભો થાય છે. કોઈ દુઃખો અકસ્માત તરીકે, કોઈ તરીકે કે કોઈની સલામણી તરીકે આવતાં નથી, પણ કુદરતના અમુક અમુક કાયદા મુજબ જ આવ્યા કરે છે અને તેના કારણમૂલ આપણે પોતે જ છીએ. વળી તે દુઃખોને લાયક જ આપણે છીએ અને આપણને તેની જરૂર છે, માટે જ તે આવે છે; તેમજ તે દુઃખો સહન કરવાથી અને પછી તેમનું તત્ત્વ સમજવાથી આપણે વધારે મજબૂત, વધારે ડાઘા અને વધારે ઉત્તમ બનીએ છીએ. જે માણસના મનમાં આ માન્યતા બરાબર ઠસશે અને જેનાં દુઃખોનાં તે દેખા દેશે, તે દુઃખનું સુખમાં રૂપાંતર કરશે અને નમીતને પોતાના હાથમાં રમાડશે.

૨ : બનાવોને આપણી કલ્પનાએ પહેરાવેલાં
કપડાં એનું જ નામ સુખ-દુઃખ !

બનાવ પોતે જ દુઃખદ નથી; આપણે તેને પોશ્યાક પહેરાવીને દુઃખદ બનાવીએ છીએ. આ સિદ્ધાંતના ટેકામાં એક દાખલો લઈએ. ધારો કે બે સગા ભાઈઓએ એક શાહુકારને ત્યાં નાણાં મૂક્યાં છે અને તે શાહુકાર ભાગે છે-દેવાણું કાઢે છે. મોટો ભાઈ આ ખબર સાંભળી નિરાશા, દિલગીરી અને કંટાળામાં ગ્રમ થઈ બેસે છે. બ્યારે નાનો ભાઈ પેલા શાહુકારના દેવાળાની ખબર સાંભળતાં જ બોલી બેઠે છે કે, 'વારુ, પૈસો ગયો. ગયો તો ગયો, પણ હવે ઉદાસીનતા છાંઈ તેને પાછો નહિ લાવી આપે; ઉદમ અને ખંત કદાપિ લાવી શક્યો.' એણે બેવડા ઉત્સાહથી કામ કરવા માંડ્યું અને કેટલેક વખતે અસલ સ્થિતિ કરતાં વધારે સુખી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી. એ વખતે પેલો મોટો ભાઈ તો દુઃખોને રોતો-દારિદ્ર્યમાં જ ચડ્યા કરતો હતો. તે 'નસીબ'-નો દોષ દાડતો જ રહ્યો અને દેવાળાના માઠા બનાવને ગણો ભાંડતો જ રહ્યો ! જે માઠા બનાવથી નાનો ભાઈ વધારે સુખી બની શક્યો, તે જ માઠા બનાવનું રમકડું મોટો ભાઈ બન્યો !

ખરેખર, એ બનાવમાં સુખ કે દુઃખ આપવાની શક્તિ નહોતી; પણ એના ઉપર સુખદ કે દુઃખદ કપડું પહેરાવનાર પોતાની માન્યતા જ તેમના સુખ-દુઃખના કારણરૂપે હતી. જો ખરેખર બનાવમાં જ સુખ કે દુઃખ આપવાની શક્તિ હોય તો દેવાળાને બનાવ બંને ભાઈઓના સંબંધમાં એકસરખો સામાન્ય જ હતો; તેથી બંનેને સુખ કે બંનેને દુઃખ થવું જોઈતું હતું. પણ એક જ બનાવ જુદાજુદા જીવોને જુદાં જુદાં પરિણામ આપનારો નીવડે છે, એટલા જ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, બનાવોમાં સાશ-નરસાપણું નથી; પણ જેમના ઉપર બનાવો બને છે તેમની કલ્પના-શક્તિમાં જ તે છે. તે તરંગી માણસ મનમાંને મનમાં જ બનેલા બનાવને દિલપસંદ પોશાક પહેરાવે છે અને પછી તેને સુખ કે દુઃખ એવું નામ આપે છે.

અમુક માણસે મારી વિરુદ્ધ અમુક આચરણ કર્યું. મને લાગ્યું કે તેથી મારી આબરૂને હીનપદ લાગશે, હું પાયમાલ થઈશ, રિખાઈશ, દુઃખી થઈશ. એ વિચારે-એ માન્યતાએ મને રાત્રીદિવસ દુઃખમાં ઢાળી મૂક્યો અને મારું શરીર તપાવી દીધું. અને એ માન્યતા પ્રમાણે જ બનવા માંડતું હોય એમ મેં જોયું! પરંતુ એટલામાં યુનાન્યે એક સવારમાં પ્રાર્થના વખતે 'મહા-વીરનો હું અંશ છું' એમ સ્ફુરણ થતાં એમ જ સૂઝી આવ્યું કે, 'મને મારા ચિત્તાય દુઃખી ઠરનાર છે જ દોણ? બનાવોની સી તાકાત છે કે તે મને-મહાવીરના અંશને ચતાવે? ત્યારથી 'યતુ મને પાયમાલ કરશે' એ ખ્યાલ મારા મગજમાંથી ચાલ્યો ગયો અને પીંચે પીંચે મને જગ્યાવા લાગ્યું કે યતુ તરીકે વર્તનારના પ્રયાસ પૂર્ણ ઉપર હી પણ ચરખા નીવડે છે!

એવી દંતાનુ પરિજ મ એ આવ્યું કે, મારા વિષયો ઉપર હાથ પેલાડવાનું હું સીખવા લાગ્યો, મનને ઘાત્રૂમાં રાખતાં

ખતાવોને કલ્પનાએ પહેરાવેલાં કપડાં એ જ-સુખ-દુઃખ ! ૧૧

શીખવા લાગ્યો અને આત્માની નિરર્થક અને નુકસાનકારક ચીજો ખસેડી તેની જગાએ હવે આનંદ અને શાન્તિ, પ્રેમ અને દયા, સૌંદર્ય અને અમરતા, ગાંધીય અને સમતા ભરવાનું શરૂ કરવા લાગ્યો.

જેમ ખતાવોના સંબંધમાં તેમજ પદાર્થોના સંબંધમાં સમજવું. એક જ પદાર્થ એક માણસને કંટાળા ભરેલો અને ખીબને આનંદદાયક લાગે છે. તે ઉપરથી સમજાશે કે, પદાર્થ પોતે કંટાળા ભરેલો કે આનંદદાયક નથી; પણ પદાર્થને જોનારાઓ તેને કંટાળાનાં ચીંથરાં કે આનંદના વાઘા પહેરાવે છે, તેથી જ તે તેવો લાગે છે. જે કૂલને આપણે પગ તળે ચગદીએ છીએ તે એક કવિને સુંદરતાની મૂર્તિ જણાય છે. દરિયો જોતાં એક જણ કહે છે કે, 'સેંકડો વહાણો લાગે છે અને હજારો માણસો ફૂળે છે તે આ જગા !' બીજાને એક કહે છે કે, 'અખંડ વાહન કરતું આ વાજિંત્ર છે !' મનને મહત્તા અને ગંભીરતા શીખવનારો આ મહાન શાન્ત ગુરુ છે ! રત્નોનો નિધિ છે અને અસંખ્ય ચમત્કારોની આ પોથી છે !'

ત્યાં એક સામાન્ય માણસ દુઃખ અને ગોટાળો જ જુએ છે, ત્યાં તત્ત્વજ્ઞાની માત્ર કારણ અને કાર્યનો સંપૂર્ણ સંબંધ લાગે છે.

જેમ આપણે બનાવો અને પદાર્થોને આપણા પોતીકા વિચારોનાં કપડાં પહેરાવીએ છીએ તેમજ ખીબ માણસોના આત્માને પણ આપણા પોતીકા વિચારોથી આવ્છાદિત કરીએ છીએ એવું ઘણીકવાર બને છે. દરેક નાણુએ કપડી, દરેકને લુન્ચ, દરેકને કબ્જિયાંખોર, દરેકને સ્વાધી અને દરેકને બ્યલિચારી કહેનારો માણસ કદાચ પોતે જ એવો હોય છે અને પોતાના એવા ગુણો હોવાથી એ વિચારો ખીબ ઉપર આરોપે છે. એની પાસે જેવાં કપડાં હોય તેવાં જ તે ખીબને પહેરાવી શકે; તે ખીબ પોતી

લાવી શકે ? વ્યભિચારી હિંમેશ પોતાની સ્ત્રી માટે થંકા રાખે છે; ખૂની હિંમેશ પોતાના ઉપર ખૂની તલવાર અઝૂમી રહેલી લાગે છે અને હિંમેશ દગાનાં જ સ્વપ્ન ભુજે છે !

એથી ઊલટું, પ્રેમી પુરુષો સર્વત્ર પ્રેમ જ લાગે છે; ધર્મિષ્ઠ સર્વજનો સર્વને ધર્મિષ્ઠ સમજે છે; પ્રમાણિક પુરુષો કોઈનો અણુવિશ્વાસ રાખતા નથી. જેમના હૃદયમાં પરમ તત્ત્વ અગ-હળી રહ્યું હોય છે તેઓ સર્વત્ર તે પરમતત્ત્વને ભુજે છે.

કુદરતનો કાયદો અથવા 'કારણ-કાર્યના અંગ્રંધનો કાયદો' એવો છે કે, માણસ જે કંઈ બહાર મોકલે છે તેવું જ અંદર ખેંચે છે. તેથી માણસ પોતાના જેવા જ શુદ્ધોવાળા માણસોના સંસર્ગમાં આવે છે. અંગ્રેજોમાં એક કહેવત છે કે, 'એકસરખાં પીંછાવાળાં પક્ષીઓ સાથે જ ફરે છે.' આ કહેવત તદ્દન સાચી છે, કારણ કે જડ પદાર્થો તેમ જ વિચારો પોતાની જ બતના પદાર્થો અને વિચારોને વળગે છે.

હે મનુષ્ય ! તારી દુનિયા એ તારી પ્રતિછાયા છે, માટે જો તું દયા માગતો હોય તો દયાગુ થા; સત્ય જોવા ઇચ્છતો હોય તો સાચો થા; જે શુભ બંધાર જોવા ઇચ્છતો હોય તે શુભ તારામાં ઉત્પન્ન કર. મૃત્યુ પછી મુખી દુનિયામાં દાખલ થવાની ઇચ્છા હોય તો મુમજ કે અડી-આ ભવમાં પણ એ મુખી દુનિયા છે-નહી તેમ નહી. એ મુખી દુનિયામાં તું હમણાં જ દાખલ થઈ શકે તેમ છે, એ માન્યતા તું ખરા જિગરથી માન; કંઈ પણ થંકા વગર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાથી માન કે તારી દુનિયા મુખી બનાવવી એ તારા હાથમાં જ છે. એવો વિચાર કર, એ વિચાર ઉપર મનન કર, ધ્યાન કર અને પત્રી તારો આત્મા એ પ્રમાણમાં વધુ ને વધુ શુદ્ધ થતો જશે અને તું ખાસ પદાર્થો તથા બનાવોતું પાંચનાપ્તું તથા આત્માનું અદ્ભુત જ્ઞાનસ્થં બનેતો જશે.

૩ : અપ્રિય સંજોગોમાંથી બહાર કેમ નીકળાય ?

આપણે જોઈ ગયા કે, દુઃખ એ ખીણું કાંઈ નહિ પણ આપણા અહંપદનો દાણિક પકડાયો છે અને એ પણ જોઈ ગયા કે આ દુનિયા એ એવું દર્પણ છે કે જેમાં દરેક માણસ પોતાની પ્રતિષ્ઠાના જ ભાજે છે. હવે આપણે આગળ ચાલીએ અને ‘કારણ અને અસરનો કાયદો’ જોઈએ. જે કાંઈ બને છે તેને કાંઈ કારણ હોવું જ જોઈએ અને દરેક કારણની અસર-પરિણામ પણ હોવું જ જોઈએ. કારણ અને અસરના કાયદાથી બહાર કાંઈ છે જ નહિ. નજીવામાં નજીવો વિચાર, કૃત્ય કે શબ્દ તેમ જ આકાશી બનાવો-એ સર્વમાં આ કાયદો પ્રવર્તી રહ્યો છે. માટે જિંદગીનો દરેક બનાવ, કારણ અને અસરના અનુક્રમે બને છે. ‘જેવું વાવે તેવું લણે’ એવી સુપ્રસિદ્ધ કહેવત આ કાયદાને વધુ ટેકો આપે છે. અગ્નિમાં હાથ નાખનારે દાઝવું જ જોઈએ; તેમાં કોઈ આડું આવી શક્યું જ નહિ. તેમ જ તિરસ્કાર, ક્રોધ, દેવ, લોભ, દ્રામ એ સર્વ અગ્નિ છે અને એમાં હાથ ધાલનારે દાઝવું જ જોઈએ.

મનની ઉપર કહેલી સ્થિતિઓને પણ ‘વ્યાધિઓ’ કહેવાય છે; કારણ કે આત્મા જ્યારે દુઃસ્વચ્છતા કાયદાનું અપમાન કરવા

પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે પરિણામરૂપે એ 'વ્યાધિઓ' ઉત્પન્ન થાય છે. એથી અંતરમાં સર્વત્ર અવ્યવસ્થા થઈ રહે છે અને એને લીધે બહાર પણ દરદ, નિરાશા વગેરે ઉત્પન્ન થાય છે. (એથી ઊલટું પ્રેમ, નમ્રતા અને પવિત્રતા ઠંડી લહરીઓ છે, તેમનો જેઓ ખપ કરે છે તેમના ઉપર એ લહરીઓ શાંતિનો શ્વાસ મોકલે છે. પછી ત્યાં તંદુરસ્તી અને સુલેહશાંતિ, વિજય અને સદ્ભાવ્ય આવી મળે છે.)

કુદરતનો આ કાયદો સમજવો અને તેને માન આપવું એનું જ નામ 'સમતા.' સમતા એટલે ચાલુ સ્થિતિથી સંતોષ પામી તે સુધારવાની દરકાર જ ન કરવી એમ નથી; પણ 'બહારના બનાવો અંદર જેવો ભાવ હોય તેવા જ અને છે, માટે અનુકૂળ બનાવોની ઇચ્છાવાળાએ અંદરના ભાવ એને બાંધખોળસતા જ બનાવવા, એવા કુદરતી કાયદાને સમજવો અને તે પ્રમાણે વર્તવું એનું નામ જ સમતા.

શક્તિ તેમજ નિર્મળતા એ ગણેનું ગુણ અદ્વિતીય છે. વિજય અને પરાજય એ ગણેનું રહસ્ય પણ અદ્વિતીય છે. અંદરના પડકાર છૂટ્યા સિવાય બહાર આગ્રાદી નથી અને કદી જ્ઞાનમાં આગળ વધ્યા સિવાય શાન્તિ થતી નથી.

તમે કહો છો કે તમને નર્મગેશો ખાપી પીવા છે તમે વધારે સારા પ્રયત્નો માટે જૂમ પાડો છો. વધારે સારી તંદુરસ્તી માટે માગશી કરો છો અને કદાચ નર્મગેશો એ આવ. નર્મગેશો તમને મૂક્યા એમ કદી તેને શાપ દો છો ને તમને નર્મગેશો આ વળું મું. તમારે નારે જ ખાતર આ કદો છે. તમે ને શરૂ તમારો અવસ્થામાં ને નેની તંદુરસ્તી છે.

તમે તમારી ઇચ્છા મુજબ આદ્ય સ્થિતિ મુદ્રા-વ સમય હો-માત્ર એટલી જ ચરને કે તમારી આત્મ

જિંદગી સુધારવા તમારે દૃઢ ઠરાવ કરવો.'

આ રસ્તો પ્રથમ દૃષ્ટિએ તમને ઉજ્જડ જણાશે, એમ હું બાહુ છું. પણ તેનો ઉપાય નથી. ભ્રમણા અને ભૂલ એ બે જ પહેલી દૃષ્ટિએ મનોહર લાગે છે; બાકી સત્ય તો પહેલી દૃષ્ટિએ આવકારદાયક નથી જ દેખાતું. તેમ છતાં જેઓ તેના ખપી (ખપવાળા) થાય છે, જેઓ હિંમત ધરીને તેનો હુકમ ઉઠાવે છે, તેઓ સુખી જ થાય છે. કવિઓ સત્યના પૂતળાની આસપાસ કાંટાની વાડ કઢાવે છે, કે જેને લીધે તેની પાસે જવા કોઈ ધમ્મ છે જ નહિ. પણ જેઓ હિંમત ધરીને તે કાંટા ઉપર પગ દે છે તેમને તે વાગતા નથી; તે માત્ર ચિતરામણના કાંટા હોય છે.

તમે જો ખંતપૂર્વક તમારા મનને શિક્ષણ આપો, માનસિક નળગાદ્યો ખેંચી કાઢો અને આત્માની અગાધ શક્તિઓ છે એમ ખાતરી રાખી એ શક્તિઓને જરા ખીલવા દો, તો તમારી બાહ્ય જિંદગી કેવી સુખી થાય છે તે જોઈ લો. ધીમે ધીમે સોનેરી તકો તમને મળી આવશે અને એ તકોને વિચારપૂર્વક વાપરશો તો આંતર્યક્તિ વધતી જવા ઉપરાંત સાચા મિત્રો વધુનોતયો આવી મળશે. જેમ લોખંડને નહિ બોલાવવા છતાં લોકચુંબક પાસે તે ખેંચાઈને જાય છે, તેમ તમને સઘળી બાહ્ય મદદો વગરમાગી આવી મળશે.

ધારે કે નિર્ધનતાની બેડીમાં તમે સપડાયા છો, તમે સગાં-સંબંધીઓ વગરના એકલા પડ્યા છો અને તમે ખરા જિજ્ઞાસુ છો કે તમારો બોલો જોઈએ થાય; પણ તે બોલો ચાલ્યા જ કરે છે અને વધતા જતા અંધારામાં તમે અટવાતા જતા હો એમ તમને લાગે છે. આથી તમે બેઠબેઠો છો. તમે તમારા નસીબનો ખેદ કરો છો. તમે તમારા જન્મ, માબાપ કે શેડને શિર દોષ મૂકો છો અને કહો છો કે, તેમનાં પાપે તમારે દુઃખ

થવું પડે છે ! પણ સખૂર, તમારો બકબકાટ અને આક્રંદ નિરર્થક છે; તેમાંનું એક પણ કારણ તમને દુઃખ આપનારું નથી. કારણ છે તે તમારામાં જ છે અને 'જ્યાં કારણ છે ત્યાં જ ઇલાજ છે.'

તમે 'ફરિયાદી' બન્યા તે જ કહે છે કે, તમે આ દશાને પાત્ર છો. સઘળા પ્રયાસ અને સઘળી આળાદીમાં પાયારૂપે ગણાતી એવી 'આસ્થા' તમારામાં નથી, તેથી તે દશાને તમે પાત્ર છો. કાનૂન અનુસાર ચાલતા આ વિશ્વમાં ફરિયાદને માટે જગા જ રહેતી નથી.

કંટાળો ખાવો—ચીડિયાં કરવાં એ તો આત્મહત્યા કરવા બરાબર છે. તમારા મનનું વલણ જ એવું છે કે, તમારી આસ-પાસની સાંકળોને તમે વધારે મજબૂત બનાવતા બાંધો છો. જીવન સંબંધી વિચાર કરવાની તમારી રીત બદલો; એટલે તમારું બાદ્ય જીવન પણ બદલાશે. શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનમાં મજબૂત થાઓ; એટલે વધારે સારા સંબંધો તથા વધારે સારી તકો માટે તમે પોતાને લાયક બનાવશો.

પડેલાં તો, જે કાંઈ તમારી પાસે છે તેનો સારામાં સારો ઉપયોગ કરતાં રીજો.

એક દાનુબર પણ એવી ખોટી કલ્પનામાં ન ફસાશે કે, નાના નાના કાતોને ઓળંગી જઈને એકદમ મોટા લાભ તમે મેળવી શકશો. એ કદાચિ એવી રીતે કુદરત મારીને કોઈ મોટો લાભ પ્રાપ્ત કરશે તો તે યોગ જ વખતમાં નાશ પામશે અને જે પાક તમે ઊંચી ટીપા હેઠળ તે પાક ચીખવા તમારે પાછા પડવું પડશે નિશાળમાં બળુગા છોકરાએ બીજા વર્ગમાં ચડવા પડેલાં પડેલાં વસ્ત્ર 'પાસ' કરવા પડે છે, તે જ પ્રમાણે જે મોટા કાતને તમે હેઠળ જ છંડો છો, તે લાભ તમને મળી શકે તે પડેલાં જે કાંઈ તમારી પાસે જ છે, તેનો તમારે સારામાં સારો

ઉપયોગ કરી ખંતાવવો જોઈએ છે. આપણી પાસે જે થોડામાં થોડું પણ હોય તેનો જો આપણે જોડો ઉપયોગ કરીએ અથવા તેની દરકાર ન કરીએ તો તે પરથી એટલા થોડાને માટે પણ આપણે લાયક નથી એમ કહિત થાય અને તે થોડું પણ આપણા હાથમાંથી ચાલ્યું જાય.

ધારો કે તમે એક નાના ઝૂંપડામાં રહો છો અને તમારી આસપાસ પડોશ એવો છે, કે જે તંદુરસ્તીને તથા નીતિને પણ નુકસાન કરે. તમે જરા મોટી અને વધારે તંદુરસ્ત જગા ઇચ્છો છો, તો તમારે એવી જગાને માટે લાયક થવા માટે પ્રથમ તો જૂની જગાને જ જેમ અને તેમ સ્વચ્છ બનાવવી. તમારાં ટૂંક સાધનો વડે તે ઝૂંપડી જેટલી સ્વચ્છ અને આકર્ષક બનાવી શકાય તેટલી બનાવો. તમારો સાદો ખોરાક બનતી કાળજીપૂર્વક પકવો અને બાણું જેમ અને તેમ આનંદદાયક બનાવો. જો એક સાદગીથી ઓરડો શણગારવાની તમારી શક્તિ ન હોય તો હસ-મુખાપણા અને સત્કારરૂપી સાદગી વડે તે ઓરડાને શણગારો. તે સાદગીને માયાળુ શખ્દોરૂપી ખીલાથી જમીન સાથે બરાબર જડો. તેને જડવામાં ધીરજરૂપી હથોડીનો ઉપયોગ કરજો. આવી સાદગી કદી ઘસાયે જ નહિ !

આ પ્રમાણે તમારા હાલના રહેઠાણને સબ્ય બનાવવાથી, તમે તે રહેઠાણથી વધારે સારા રહેઠાણ માટે લાયક બનશો અને પરિપક્વ વખત આવતાં વધારે સારા રહેઠાણમાં આવી શકશો, જે રહેઠાણ તમારી રાહ ભેઈ રહ્યું છે; વિવંશ માત્ર તમે તેને લાયક બની બચ્ચો એટલો જ છે.

ધારો કે, તમે મનન અને પ્રયાસ માટે વધુ વખતની ઇચ્છા કરો છો. ત્યારે પહેલાં તો, તમને જે થોડો પણ ફાવેલ વખત મળે છે તેનો સારામાં સારો ઉપયોગ કરો. હાથમાંનો વખત

શુભાવવો અને પછી વધારે વખત માટે ખૂમ પાડવી તે નકામું છે. 'વખત નથી-વખત નથી.' એમ ખૂમ પાડવાથી કંઈ પચીસ મો કલાક થવાનો નથી; બિલટો એક કલાક ખૂમ પાડવામાં ચાલ્યો જશે અને એમ ખૂમ પાડવાથી મગજની શાન્તિને ઘણો લાગશે. એટલે જે કામ ચાર કલાકમાં કરતા હતા તે તમે છ જ કલાકે કરશો; આમ ખીલત બે કલાકનું તુકસાન થશે. માટે એમ નહિ કરતાં, તમારું ટાઇમટેબલ તપાસો અને ગામગપાટા, નકામા તરંગો કે નિર્માલ્ય કામોમાં જે વખત શુભાવના હો તે બંધ કરો. તમારી પાસે જે વખત સિલક છે તેનો સારામાં સારો ઉપયોગ કરતાં ન શીખો અને વધારે વખતની ખૂમ પાડો તે શા કામનું ?

ગરીબાઈ અને વખતની ન્યૂનતા-એને તમે દુઃખ ગણતા હો તો તે દુઃખ નથી; અને જો તેમનાથી તમને કંઈ આડખીલી થતી હોય તો તેનું કારણ એ છે કે, તેને તમે તમારી નબળાઈએનો પાયાક પહેરાવ્યો છે. ગરીબાઈ અને કુરસદની ન્યૂનતામાં તમે જે દુઃખ જુઓ છો તે તેમાં નથી પણ તમારામાં-તમો પોતામાં છે. આ વાત સંપૂર્ણપણે સમજવા કેશિય કરજો કે, તમારા મનને જેવો આકાર આપશો તેવું તમારું વાવિવ્ય બંધાશે અને એ હિસાબે તમે જ તમારા નસીબના કડિયા છો. આ બરાબર સમજતા થશો અને એ પ્રમાણે આત્મશુદ્ધિવાનું કામ કરશો તો તમારાં દુઃખનાં કારણો જ મુખ આપનાર થઈ પડશે. કારણ કે, એમ થશે ત્યારે તમે ગરીબાઈનો ઉપયોગ સદન-શીલતા, દ્વિંમત અને ધર્માના ચરુતુલો ખેડતાં શીખવામાં કરશો; અને કુરસદના અત્યંત નાનના દુઃખનો ઉપયોગ ત્વરાથી કામ કરવા સંજોગમાં-નાદિદે નિશ્ચય બાંધતાં શીખવામાં તથા જુદે જુદે અને જુદાંજુદાં કામોનાં જે પાત્રીક નિનિદો અચાવી લેવાનું

શીખવામાં કરશે. જેમ કેટલીક ખડકની જગામાં સુંદરમાં સુંદર પુષ્પો ઊગે છે, તેમ ગરીબાઈની કાળી જમીનમાં પણ ઉત્તમોત્તમ મનુષ્યરૂપી પુષ્પો ઊગે છે અને ખીલે છે. ત્યાં મુસીબતો સામે ટક્કર ઝીલવાની હોય છે અને નહિ ઇચ્છવા યોગ્ય સંલોગો પર જ્ય મેળવવાનો હોય છે, ત્યાં સદૃશુલું સૌથી વધારે આબાદ સ્થિતિમાં હોય છે અને પોતાનું પાણી ઢેખાડે છે.

કહાય એમ બને કે તમે કોઈ જીવમી-અખૂલ માણસની નોકરીમાં છો અને તમને લાગે છે કે તમારા પર જીવમ થાય છે. તોપણ નક્કી માનજો કે આ જીવમ પણ તમને શિક્ષણ મળે એટલા માટે આવશ્યક છે. તમારા શેઠની નિર્ઘંચતાના બદલામાં ક્ષમા અને નમ્રતા બતાવો, ધૈર્ય અને આત્મનિશ્ચયનાં હુથિયાર અહોનિશ સજેલાં રાખો અને તે ખરાબ સંલોગોનો લાભ લઈ તેમાંથી માનસિક અને આત્મિક બળ કેળવો. આમ કરવાથી તમે તમારા શેઠને માટે શિક્ષકની ગરજ સારશો, તેને પોતાની આલયલગત માટે ધરખાતાં શીખવશો અને તે સાથે વળી આત્મિક શુભ તમે પ્રાપ્ત કરી શકશો. એ શુભ તમારે માટે વધારે અનુકૂળ સંલોગો ખુલ્લા કરશે અને તેવા સંલોગો માટે તમને લાયક બનાવશે.

‘હાય રે, આ ગુલામીમાંથી ક્યારે મુક્ત થાઉં ?’ એમ બક-બકશે નહિ; પણ ઉમદા વર્તણૂક વડે ગુલામીની સપાટીથી ઉઠી નજર કરો. ખીલના ગુલામ બનવું પડ્યું છે એમ ફરિયાદ કરતાં પહેલાં એટલી તો જરૂર ખાતરી કરજો કે તમે તમારા પોતાના તો ગુલામ નથી ? એટલી તો જરૂર ખાતરી કરજો કે તમે વિદ્યારમ્ય આત્માની ગુલામીમાં તો નથી ? અંદર જુઓ, એટલે તમને જણાયે કે તમે તમારા પોતા પર જ દયાહીન છો. તમારા જ ગુલામી જેવા વિચારો-ગુલામ જેવી ઇચ્છાઓ અને ગુલામ

શુભાવવો અને પછી વધારે વખત માટે જૂમ પાડવી તે નકામું છે. 'વખત નથી-વખત નથી.' એમ જૂમ પાડવાથી કાંઈ પચીસ મો કલાક થવાનો નથી; બિલટો એક કલાક જૂમ પાડવામાં ચાલ્યો જશે અને એમ જૂમ પાડવાથી મગજની શાન્તિને ધક્કો લાગશે. એટલે જે કામ ચાર કલાકમાં કરતા હતા તે તમે છ જ કલાકે કરશો; આમ ખીલ જો કલાકનું નુકસાન થશે. માટે એમ નહિ કરતાં, તમારું ટાઇમટેબલ તપાસો અને ગામગપાટા, નકામા તરંગો કે નિર્મોલ્ય કામોમાં જે વખત શુભાવતા હો તે બંધ કરો. તમારી પાસે જે વખત સિલક છે તેનો સારામાં સારો ઉપયોગ કરતાં ન શીખો અને વધારે વખતની જૂમ પાડો તે શા કામનું ?

ગરીબાઈ અને વખતની ન્યૂનતા-એને તમે દુઃખ ગણો હો તો તે દુઃખ નથી; અને એ તેમનાથી તમને કાંઈ આડખ થતી હોય તો તેનું કારણ એ છે કે, તેને તમે તમારી નબળાઈ પોશાક પહેરાવ્યો છે. ગરીબાઈ અને કુરસદની ન્યૂનતા જે દુઃખ જુઓ છો તે તેમાં નથી પણ તમારામાં-તમે પો આ વાત સંપૂર્ણપણે સમજવા કોશિશ કરજો કે, તમા જેવો આકાર આપશે તેવું તમારું ભવિષ્ય બનશે એ દિશાએ તમે જ તમારા નસીબના કટિયા બરાબર સમજતા થશો અને એ પ્રમાણે આત્મશુધા કરશો તો તમારાં દુઃખનાં કારણો જ સુખ આપનાર બનશે કે, એમ થશે ત્યારે તમે ગરીબાઈનો ઉપયોગ કરશો, નહિ નહિ અને પ્રજાના સુદુર્ગુણો ખેડનાં શીખવાનું દુઃખનું અનુભવ નાનતા દુઃખનો ઉપયોગ ત્વરે કરશો. તમારું નસીબ નિર્ધાર બંધનાં શીખવામાં બુદ્ધિ અને મુક્તિ મુક્તિ કોનામણી સ્વેચ્છિક નિર્મિતો બન્યા

તમારા જે કૃત્યમાં તદ્દન ડાઘ વગરની પવિત્રતા ન હોય એ કૃત્યનું જરા પણ ઉપરાણું ન લેશો. આમ કરવાથી તમે અક્ષય ખડક ઉપર મકાન બાંધશો અને એ મકાનમાં દરેક સુખ અને સગવડ તેના પરિપક્વ વખતે આપોઆપ આવી પહોંચશે.

ગરીબાઈ અથવા અપ્રિય સંલેગોમાંથી કાયમને માટે મુક્ત થવાનો આ એક સિવાય બીજો ઇલાજ છે જ નહિ—તે ઇલાજ અંદરના ‘હું’ પછાવાળા વિચારો દૂર કરવામાં જ સમાયેલો છે; કારણ કે એવા વિચારોનો પડછાયો કે પ્રતિબિંબ એનું નામ જ હું; અથવા અપ્રિય સંલેગો છે. ખરી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છા હોય તો સદ્ગુણથી આત્માને ભરો. હૃદયશુદ્ધિ વિના ખરી આબાદી કદી થવાની જ નથી. કેટલીક વાર અનીતિમાન મનુષ્યોને આપણે પૈસાદાર બની ગયેલા જોઈએ છીએ, પણ તે પૈસા કાંઈ ખરી લક્ષ્મી તરીકે ગણાય નહિ. શું તે લક્ષ્મી છતાં તે મનુષ્ય ‘આનંદ’—હૃદયનો આનંદ લોગવી શકે છે ? શું તેનું શરીર અને મન હંમેશા ગરમ (તંદુરસ્ત સ્થિતિથી ભુદ્ધિ જ સ્થિતિવાળું) નથી હોતું ? એવી બતની લક્ષ્મી જે કદી ખરી લક્ષ્મી કદી ચકાશે નહિ; તે અને તમારી દોષીતી ગરીબાઈ (પણ હૃદયની શ્રીમંતાઈ) વચ્ચે શો તફાવત છે તે જોવો હોય તો તમારા અંતરાત્માથી મડમાં—અપાસરામાં—દેવળમાં—ગુફામાં—મસ્જિદમાં પ્રવેશ કરો. ‘હું’ મય વિચારો—નાશવંત વસ્તુઓ સંબંધી વિચારો સઘળા છોડી અમર અને સાર્વત્રિક વિચારોમાં પ્રવેશ કરો. એ પવિત્ર દેવળમાં પ્રવેશ કરવાથી તમે મનુષ્યોના સારા અને નરસા વિચારો અને પ્રયત્નોનું પરિણામ જોઈ શક્યો. તમે જોશો કે અનીતિમાન શ્રીમંત મનુષ્યોને પુનઃ ગરીબાઈ અને અધમ દશામાં આવવું પડ્યું. અને જો કે તે શ્રીમંતાઈમાં જ મરણ પામશે તોપણ તેની સઘળી અનીતિ ને કડવાં ફળો

જેવી ટેવો અને વર્તણૂક છે. આ બધા પર વિજય મેળવો. દુરાત્માના શુભામ થતાં અટકો. એટલે પછી કોઈ માણસની તાકાત નથી કે તમને શુભામ બનાવે. તમે આત્માને જીતશે એટલે આડા સંબોગોને પણ જીતશે અને દરેક મુશ્કેલી અદ્વિત્ય થશે.

શ્રીમંતો તમારા પર જીલ્મ કરે છે, એવી પણ ખૂબ ન પાડશે. શું તમે ખાતરીપૂર્વક કહી શકશો કે જો તમે પોતે જ શ્રીમંત થયા હોત તો જીલ્મ ન કરત? બરાબર યાદ રાખો કે કહી ન બદલાય એવો કુદરતનો કાયદો એવો છે કે, 'જો આજે જીલ્મ ગુજારે છે તે કાલે જીલ્મ સહશે.' અને એ કાયદાની ચુંગાલમાંથી બચવાનો કોઈ રસ્તો જ નથી.

‘કરુણ કર્મમાળ ન મોક્ષ અદ્યી.’

માટે હિંમત અને શ્રદ્ધામાં મજબૂત બનો. શાશ્વત ન્યાય અને શાશ્વત સુખની ભાવના રાખો.

હું-તું-તે એવા રૂપવિષયક અથવા કાયિક અને નાશવંત વિચારોને છોડી આત્મિક અને અમર વિચારોમાં ચડો. ‘મને કોઈ ઈન્કાર કરે છે કે સત્તાવે છે’ એવી ભ્રમણા જ ફેંટી દો અને તમારી આંતરિક નિંદગી બારીકાઈથી સમજીને તથા તે નિંદગીના કાનૂન સમજીને તે પરથી આત્મઆકર્ષી શીખો કે, તમને ખરેખર તુકસાન તો તમારી પોતાની અંદર જો હોય તેથી જ થઈ શકે છે, બીજા કશાથી નહિ.

પોતાની બાજી રચા ન ખાવા; મતલબ કે બીજાનો દોષ કદી પોતાના આત્માને બચાવ ન કરવા; દારણ કે તેથી જેમ એક પિતા પ્રિયવાળા પુત્રને પણ કદી બીજા સાથે લડવાની પોતાના પુત્રનું હિત બચાવે છે, તેમ તમે તમારા આત્માનું હિત બચાવે. કોઈ બીજાનો દોષ પ્રકટે હોય; તમારો પોતાનો જ દોષ નહીં.

તમારા જે કૃત્યમાં તદ્દન કાઘ વગરની પવિત્રતા ન હોય એ કૃત્યનું જરા પણ ઉપરાણું ન લેશો. આમ કરવાથી તમે અક્ષય ખડક ઉપર મકાન બાંધશો અને એ મકાનમાં દરેક સુખ અને સગવડ તેના પરિપક્વ વખતે આપોઆપ આવી પહોંચશે.

ગરીબાઈ અથવા અગ્રિય સંલેગોમાંથી કાયમને માટે મુક્ત થવાનો આ એક સિવાય બીજો ઈલાજ છે જ નહિ—તે ઈલાજ અંદરના ‘હું’ પછાવાળા વિચારો દૂર કરવામાં જ સમાયેલો છે; કારણ કે એવા વિચારોનો પકડાયો કે પ્રતિબિંબ એનું નામ જ હું; અથવા અગ્રિય સંલેગો છે. ખરી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છા હોય તો સદ્ગુણથી આત્માને ભરો. હૃદયશુદ્ધિ વિના ખરી આબાદી કદી થવાની જ નથી. કેટલીક વાર અનીતિમાન મનુષ્યોને આપણે પૈસાદાર બની ગયેલા જોઈએ છીએ, પણ તે પૈસા કાંઈ ખરી લક્ષ્મી તરીકે ગણાય નહિ. શું તે લક્ષ્મી છતાં તે મનુષ્ય ‘આનંદ’-હૃદયને આનંદ લોગવી શકે છે ? શું તેનું શરીર અને મન હંમેશા ગરમ (તંદુરસ્ત સ્થિતિથી જુદી જ સ્થિતિવાળું) નથી હોતું ? એવી વ્યતની લક્ષ્મી જે કદી ખરી લક્ષ્મી કદી ચકાશે નહિ; તે અને તમારી દેખીતી ગરીબાઈ (પણ હૃદયની શ્રીમંતાઈ) વચ્ચે શો તફાવત છે તે જોવો હોય તો તમારા અંતરાત્માપી મકામાં—અપાસરામાં—દેવગમાં—ગુફામાં—મરીદમાં પ્રવેશ કરો. ‘હું’ મય વિચારો—નાશવંત વસ્તુઓ સંબંધી વિચારો સઘળા છોડી અમર અને સાર્વત્રિક વિચારોમાં પ્રવેશ કરો. એ પવિત્ર દેવગમાં પ્રવેશ કરવાથી તમે મનુષ્યોના સારા અને નરસા વિચારો અને પ્રયત્નોનું પરિણામ જોઈ શકો છો. તમે જોશો કે અનીતિમાન શ્રીમંત મનુષ્યોને પુનઃ ગરીબાઈ અને અધમ દયામાં આવવું પડ્યું. અને એ કે તે શ્રીમંતાઈમાં જ મરણ પામશે તોપણ તેની સઘની અનીતિના કડવાં ફળો.

લોગવવા માટે તેને પુનર્જન્મ લેવાનો છે જ. લલે ને તે ફરી લક્ષ્મીવાન થાય પણ તેને તેટલી જ વાર પાછા પડવું પડ્યે. એમ ત્યાં સુધી તે લાંબા અનુભવ અને દુઃખોમાં થઈને 'અંદરની લક્ષ્મી' નહિ મેળવે ત્યાં સુધી તે ધિયાારાને 'ગારામાં ગોથાં' ખાવાં જ પડ્યે. ખીજા શબ્દમાં કહીએ તો જે અનુભવથી 'અંદરની લક્ષ્મી' જ મળે છે, તે અનુભવ મેળવવા માટે દુઃખો લોગવવાં જ ભેદાયે. તે દુઃખો તે સીધી રીતે લોગવી શકતો નથી, તેથી કુદરત તેને ખડારની લક્ષ્મી આપે છે અને એ ખડારની લક્ષ્મીના પરિણામે તેને દુઃખમાં પડવું જ પડે છે.

જે માણસ ડેખીતો ગરીબ છે પણ અંદરથી શ્રીમંત છે અર્થાત્ નીતિવાન છે, તે ખરેખર શ્રીમંત છે. ગરીબાઈથી ઘેરાયેલો છતાં તે પ્રતિદિન શ્રીદેવીની તરફ કૃત્ય ક્યાં કરે છે અને એક દિવસ તે શ્રીદેવી તેને વરશે જ.

જેઓ આખાક ધવા ઇચ્છતા હોય તેમણે એકી કૂડંગે આખાદીને પકડવાની આશા કરી ન રાખવી. ત્યાં પોતે છે તે જગા અને આખાદી એ જેની વચ્ચે એક રોશન કરવું જ ભેદાયે નહિ તો મૂખ વાનરની જેઠ કૂદવા છતાં વચ્ચે પડી મરવું પડ્યે. તે રોશન નીતિનું છે. તેણે પ્રથમ નીતિના રોશનને લક્ષ્યબિંદુ બનાવવું ભેદાયે અને ત્યાં પહોંચ્યા પછી આખાદીના રોશનને પહોંચવું પડું જ સુખમ છે. લક્ષ્મી માટે ઝંખવું એ મૂખંતા છે. દુનિયામાં આટલાં જાણ પાપો થાય છે, તે આ એક સાદા કુદરતી નિયમને નહિ બદલવાથી જ થાય છે કે, 'નીતિદેવી ત્યાં મુખી કરીદેવીને સનખાદેને તમારી પાસે આવે નહિ ત્યાં મુખી (નિતિદેવી એરુરુતનથી વચ્ચેથી) લક્ષ્મીદેવી તમારી પાસે લાવે અને નહિ જ રહેતી.' તેને તમારી પાસે આવવા માટે તમારે અનેક મુશ્કેલી કરવા પડે (અને એ મુશ્કેલી વડે તમે

ભવિષ્યમાં અનેક જીવમો સહન કરવાને પોતાને જોખમદાર બનાવો છો.) તમારે અનેક અનર્થ કરવા પડશે, એટલું જ નહિ પણ તે જોખવ્યા પછી પણ તે ધૂંધવાતી લક્ષ્મી તમને અનેક રીતે સતાવશે. જેમ કોઈ બળાત્કારથી અણાયેલી સ્ત્રી તેના આશકને ફણ માત્ર ઝપવા દે નહિ અને વખત આવે છટકી જ જાય, અગર પ્રસંગ મળે તો તેને વિષથી ઠાર કરવા ચૂકે નહિ, તેમ તે ધૂંધવાતી લક્ષ્મી-વિધિપૂર્વક જેનું પાણિચંદણ કયું નથી એવી તે લક્ષ્મી-તમારા ઘરમાં આવ્યા છતાં પણ તમને પાયમાલ કરશે. આ કોઈ અતિશયોક્તિ નથી, પણ કુદરતના કાનૂની વાત છે.

ધારો કે તમે કોઈ સુંદર કુમારિકા બોઈ મોહી પડો છો. તમારે તેને પરણવું છે. શું તેને કાલાવાલા કરવાથી તે તમારા પર ફિદા થશે ? કે તમારે તમારું રૂપ, લાવણ્ય, વાણી, રીત-ભાત વગેરે આકર્ષક બનાવીને તે કુમારિકામાં આપોઆપ તમારા પ્રત્યે ઉચ્ચ ભાવ ઉત્પન્ન થાય એવી યોજના કરવી પડશે ? તમને તો ઘણીયે લગની લાગી હોય કે ઘરથી દોડી તેને ઘર જઈ તેનો હાથ માગું ! પણ શું એમ કદી કામ બનેશે ? નહિ જ. તમારે તમારા ગુણો અને ખૂબીઓ, તમારું રૂપ અને તમારી રીતભાત, તેના જોવા-બાંધવામાં આવે એવી યોજના કરવી પડશે; એટલે પછી તે કન્યા આપોઆપ તમારી પાસે આટીઆટી આવશે અને તમને પાણિચંદણની દરેક તગવડ થશે. એ જ લગ્ન વધારે મજબૂત થશે. એ જ લગ્ન હંમેશા બહેને પ્રેમમય રાખશે. બાકી, અંત્રેજોમાં હાસ બને છે તેમ કર્યો, અગર કન્યા પાસે (અર્થાત્ લક્ષ્મી પાસે) યાચના કરતા જશે, તેની પાસે ધૂંટણિયે પડી તેના પ્રેમની માગણી કર્યો, તો દ્રાવ્ય તે તમને વરશે, તો પણ તેનું પરિણામ એ આવવાનું કે બે દિવસ જ ‘હેતના હેડા’ આવવાના અને પછી રાજ કડગાટ સાંતળવો પડવાનો !

આપણા આર્યાવર્તની પૂર્વકાળની સતીઓ ગુણ બેઈ પતિને શોધી કાઢતી, નહિ કે પતિ પત્નીને શોધતો. તેથી તે કેવી શીલવતી રહી શકતી અને પતિ માટે જીવ પણ આપતી તે સર્વને સુવિદિત છે. લક્ષ્મીના સંબંધમાં પણ તેમ જ છે. લક્ષ્મીની ઇચ્છાવાળા પુરુષે પ્રથમ પોતાને સદ્ગુણોથી અલંકૃત કરવાની કાળજી રાખવી, પછી તે વિચક્ષણ કન્યકા આપોઆપ પોતાના પાત્રને શોધી કાઢશે અને કાયમને માટે તેની સાથે રહેશે. માટે આખાદીની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યે ધનપ્રાપ્તિને પોતાનું લક્ષ્યબિંદુ ન બનાવતાં નિઃસ્વાર્થ પદોપકાર અને જગદિત કરવામાં મગ્યા રહી આત્માને વિકસાવવા તરફ જ દષ્ટિ રાખવી, એટલે પરિપક્વ વખતે આખાદી આપોઆપ આવીને ભેટશે.

તમે કહો છો કે, તમે તમારા પોતા માટે નહિ પણ પદોપકાર કરવા માટે લક્ષ્મી ઇચ્છો છો. બે લક્ષ્મીની ઇચ્છા કરવામાં ખરેખર એ જ આશય હશે તો લક્ષ્મી જરૂર આવશે જ. બે તમે લક્ષ્મીવાન થવા છતાં પોતાને લક્ષ્મીના માલિક નહિ પણ લક્ષ્મીના મુનીમ તરીકે માન્યો, તો તે અવશ્ય આવી મળશે; અર્થાત્ તમારે એમ સમજવું બેઈએ કે, લક્ષ્મીના તમે માલિક નથી, તેથી તમે મરજી મુજબ તમારા પોતીકા સ્વાર્થ માટે તેને વાપરી શકો નહિ. પરંતુ તમે તે દેવીના એક મુનીમ છો અને તે દેવી પોતાના કુખી પુત્રોના હિતાર્થે તમને જે જે કામો કરવા ફરમાવે તેને તમારે ખચકાતાં પેલા વડે કરવાનાં છે અને તમારે તેની નોંધ રાખવાની છે. આમ તમે તો તેના મુનીમ જ છો. વનને મુનીમ તરીકેનો પગાર મળે તેટલું પત્ર કંઈ એવું નથી. એક કરતાં મુનીમને વધારે મુખ છે. એક કંઈ મુનીમ કરતાં વધારે ખાતો, પહેરનો, લોમવનો નથી; પણ મુનીમ કરતાં વધારે ચિંત્ય તો લોમવે છે જ. મુનીમ એક નેટું

ખાય છે, પહેરે છે, લોગવે છે, માન પામે છે; શેઠની લક્ષ્મી
ચોતાના હાથે વાપરવાનો લહાવો લે છે અને વળી ચિંતા વગર
રહી શકે છે! માટે શ્રીમંતોએ ચોતાના હિત માટે પણ આમ
કરવું ઉચિત છે કે, ‘લક્ષ્મીના માલિકે ન બનવું’, લક્ષ્મીના
મુનીમ બનવું.’

પરોપકારાર્થે લક્ષ્મી ઇચ્છનારા માણસો પૈકી ઘણાક તો
એવા હોય છે કે, જેમનો શુભ આશય મોટાઈ લેવાનો હોય
છે. તમારી પાસે જે થોડું પણ ધન હોય તે તમે પરોપકારાર્થે
ન વાપરો અને વધારે ધન પરોપકારાર્થે ઇચ્છવાની વાતો કરો
એ કેવું હાસ્યજનક છે! હાલ તમારી પાસે જે થોડાં પણ
સાધનો હોય તેનો ઉપયોગ તમે પરોપકારાર્થે ન કરી શકતા
હો, તો જરૂર માન્ય છે કે, વધારે લક્ષ્મી મળતાં તમે ઘણા જ
સ્વાર્થી અને બડાઈખોર થશો. બે તમારી ઇચ્છા જનસેવા
બળવવાની જ હોય, તો લક્ષ્મી મળવાની રાહ બેવી જરૂરની
નથી. તમે તે સહાય આંબેજ, હમણાં જ, આ જગ્યાએ જ
કરી શકો તેમ છે. બે તમે, તમને ચોતાને ધારો છો તેટલા જ
નિઃસ્વાર્થી હો, તો તમે તે નિઃસ્વાર્થીતા તમારી જાતને બીજા-
ઓના હિતાર્થે હોમી દઈને બતાવી આપશો. માણસ ગમે તેવો
નિર્ધન હોય પણ આત્મભોગ તો આપી જ શકે. જે અંતઃકરણ
ઠાંઈ સારું કરવા ઇચ્છે છે, તે ઠાંઈ દિવસ પૈસાની રાહ બેતું નથી.
પણ તે તો યત્નકંડ પાસે બંધ છે, તેમાં ‘હું’ પછાના ખરાબ
તત્ત્વને હોમે છે અને બહાર જઈને પડોશી તેમજ મુસાફર,
મિત્ર તેમજ શત્રુ-સર્વ પર એકસરખી રીતે મુખનો શ્વાસ નાખે છે.

• ‘હું’ પણ એટલે અભિમાન નહિ, પણ હું-હું અને મારું-મારું
એવું મમત્વ. આ તો મારું શરીર, આ મારા વાલ માટે કરવાનું. આ
મને નુકસાન કરનાર માટે તેને મારે મારવાનો-એવો જે ‘હું’ભાવ તે.

જેમ કારણ અને કાર્યને સંબંધ છે: તેમ આંતરિક ભક્તિ અને આબાદીને સંબંધ છે. અને તેવી જ રીતે આંતરિક ખૂરાક અને નિર્ધનતાને સંબંધ છે.

ખરી લક્ષ્મી કઈ? સદ્ગુણનો જે જથ્થો તમારી પાસે હોય તે.

ખરી શક્તિ કઈ? તમારી પાસે સદ્ગુણનો જે જથ્થો છે, તેનો જે ઉપયોગ તમે કરો તે.

તમારા હૃદયને શુદ્ધ કરો. એટલે તમારું જીવન શુદ્ધ થઈ કામ, વિકાર, ધિક્કાર, ક્રોધ, માન, ક્ષોભ, દુરામંડ, સ્વાર્થાધતા એ સર્વ ગરીબાઈ અને નબળાઈના નામ છે. વિશુદ્ધ પ્રેમ, પવિત્રતા, નમ્રતા, શાન્ત સ્વભાવ, મહનશીલતા, કયા, ઉદાત્તા, નિઃસ્વાર્થતા, નિર્મામત્વ એવા ભાવની ગરદાજરી આ સર્વ લક્ષ્મી અને શક્તિના પર્યાયવાચક નામ છે.

નિર્ધનતા અને નબળાઈનો ઉપર સંતોષ તમને જે નરેમ કંઈ કરાય છે, તેમતેમ આત્માની અદ્વિતીય નવગણિતતાનું તમને ખદાર આપનાં જાય છે અને જે માનવ પાસે જે પાત્રો પૂરેપૂરાં દરાવી થકે છે, તે માણસ આવી દુનિયાને પાત્ર પમે પાટે છે. મદાધીર આદિ પુરુષોના જીવન આવી અચૂક પુરાવા તરીકે આપણી ચમત્ક્રમ ને. જ.

કહેવાતા ધીમંતો પણ મુ અપ્રિય ચમત્ક્રમની આપણા ભેદમાં નથી આવતા? આ ઉપરથી જ એ લોકો લેવાનું છે કે, મુખ બાહ્ય નંબરો પર નહિ, પરિણિત પર આધાર રાખે છે.

પાત્ર કે તને એક રીતે કે કરેખાવાના માલિક કે એકે એક તમને એકે એક પાત્રે જન પાત્રો જ પાટે છે એ નેકરો મને છે તે નેકરો નથી. આ કોઈ તમે મનુષ્ય અને કંઈક વા.

જાવ છે, તમે નોકરોને અમુક પ્રકારની છૂટ આપવા જાવ છે અને તેમ છતાં નોકરો સંજોગોમાંથી ટાલક તમને મળતી નથી. ત્યારે હવે આનું કારણ શું ? આ દોષ કેનો ? આ સલાહ બરાબર લક્ષમાં લેજો કે, તમારી સઘળી ચિંતાનું ગુદા કારણ તમે જ છો. જો તમે સાચી દાનતથી અંતરદષ્ટિ કરશો તો તમારી ભૂલ તુરત દેખાશે અને વળી તુરત જ ચિંતાનું મૂળ નાબૂદ કરવાનું બની શકશે. કદાચ કોઈ જાતનું તમારું સ્વાર્થીપણું હશે, કદાચ તમારા મનમાં નોકરો પ્રત્યે ખોટા વહેમો ભરાઈ ગયેલા હશે, કદાચ તેમના તરફથી તમારી વર્તણૂક અપ્રિય હશે, આને લીધે તમારા હૃદયની ઝેરી હવા તમારા નોકરના હૃદયને અસર કરે છે અને તમને તુકસાન કરે છે. તમારા નોકરો પ્રત્યે પ્રેમની ભાવના રાખો. તેમના સુખ માટે વિચાર કરો. તેમની પાસેથી હદ ઉપરાંતના કામની માગણી ન કરો. પોતાના શેઠના બહા માટે પોતાના પંડને છેક જ વિસારી દે એવા નોકર મળવા એ મોટામાં મોટું ભાગ્ય છે; પણ પોતાના તાબાના માણસો (કુટુંબીઓ તેમજ નોકરો)ના હિત માટે જે પોતાના સુખને વિસારી દે એવા શેઠ મળવા તે તો એથી પણ વધારે મોટું ભાગ્ય છે. આવા શેઠને બમણું સુખ મળે છે અને તેના નોકરો પણ મુખી ધાય છે. ‘તમે નોકરની સ્થિતિમાં હો, તો જે કામ તમે પોતે કરવા ન ઇચ્છો તે કામ નોકરો પાસેથી દલીલ લેવા ન ઇચ્છો.’

તમારી જિંદગીને બોલરૂપ-કંટાળારૂપ બનાવનારા સંજોગો ગમે તેવા હોય તોપણ એ સર્વ સંજોગોમાંથી બહાર નીકળવાનો એક રસ્તો છે. તે એ કે આત્મશુદ્ધિ અને આત્મનિયંત્રણ વડે તમે સર્વ અપ્રિય સંજોગોનું અનુકૂળ સંજોગમાં રૂપાંતર કરી શકો તેમ છો.

તમે કહેશો કે, ‘પૂર્વભવોનાં કરેલાં સારાંનરસાં કામોનું

સંસારમાં સુખ ક્યાં છે ?

ફળ લોગવવું જ પડે એ કુદરતનો કાયદો છે; તો પછી અ
ગમે તેટલી આત્મશુદ્ધિ કરીએ તોપણ શું વળે ?' પણ તમ
ધ્યાનમાં રાખવું કે તે જ કુદરતનો કાયદો એમ પણ કહે
કે, 'તમારાં પૂર્વલવોનાં કેઈ મારાં કૃત્યોના પ્રતાપે જ આ
તમને આત્મશુદ્ધિની અગત્ય સમજવાની તક મળી છે; તોપણ
એનું ફળ પણ તમને કાં ન મળે ?' ધરાણ પરિણામ આપ
નાર પૂર્વનાં કુકૃત્યને આજની આત્મિક શુદ્ધિથી આપણે નિર્મળ-
સત્તાહીન કાં ન કરી શકીએ ? શુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ
'કર્મ'ની હિમાયત કરનાર કુંલકારને 'કંઘમ'નો-પુરુષાત્તનો
પાઠ નહોતો ઉપદેશ્યો ?

જે માણસ 'અહ' પળાને વાગી ગયો છે, તે પોતાનો શત્રુ
છે અને તેને ળકારના શત્રુઓ પણ ઘાત આપી ને છે. જે
અહ' પળાને છોડે છે, તે પોતાનો બચાવનાર શત્રુનો ધ્વિર
બને છે. પવિત્ર હૃદયનાં ધ્વિરો ત્રિશૂળ આગના પેળી આગ
બાણનું સ્વયં અધારું અદૃશ્ય ઘાય છે અને નાશ પામે છે.
પીગળી લય છે. જેણે આત્માને જીત્યો છે તેને જીતવું
છે. 'હું' પદમાંથી દૂર ખસે; એટલે તમે નાશ પામે છે.
જ્યો, હાથમાંથી નીકળી જ્યો, ચિંતામાંથી નીકળી જ્યો,
કકળાટમાંથી નીકળી જ્યો. અહ' પદનું પણ પાડવું જ
કપડું તમારા આત્મા પરથી ખસેડી નાખો અને
સાર્વત્રિક પ્રેમનું નવું ચીર પહેરી લો. એમ થયું.
તમારા અંતરનાં સ્વર્ગ એવો અને એ સ્વર્ગની
બહાર (તમારી જિંદગીના બચાવોમાં) પણ એવો
નિષ્પાના ભુદિબુદી મજિનો છે. એ સુખનીન
મોહના મજિનો નાશ પાડેલી માં છે, તુમ છે
જેટલું એર છે તે તેટલું એર દરમિયાન જરાનય

માંચસો માણસ જેટલો અવાજ કરતું નથી; અને વીજળીક બળ વળી એથી પણ ઓછો અવાજ કરે છે. આ નિયમ આત્માને પણ લાગુ પડે છે. જે માણસ વધારે ભેરવાળો છે તે વધારે ચૂપડીમાં રહેનારો-શાંત હોય છે. વિચારનું મહાન ભેર શાંત મગજમાં જ હોય છે. એ ભેરને જેવે રસ્તે વાપરવામાં આવે છે તેવું એનું પરિણામ આવે છે. સુક્ષ્મ અને નિષ્પાત એ બન્ને એ જ ભેર વડે પ્રાપ્ત થાય છે.

આ જડ પૃથ્વીમાં વસતો માણસ જેટલું જ્ઞાન સંપાદન કરવાને લાયક છે તે સર્વ જ્ઞાન માત્ર આત્મનિગ્રહ (સંયમ) મારફત જ મળી શકે છે. આત્મનિગ્રહથી મનોબળ વધતું જાય છે. તે અહીં તહીં વપરાઈ જતું અટકી 'પૈસો પૈસાને મેળવે છે' એ નિયમાનુસાર ખીલતું જ જાય છે અને સંપૂર્ણતા-કૈવલ્ય-જ્ઞાન પણ એમ જ ચડતાં ચડતાં મળી શકે છે. આત્મનિગ્રહનું છેલ્લું પગથિયું ચડનારને કૈવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

શત્રુ-મિત્ર સર્વ તરફ સમભાવ રાખવા અને અજ્ઞાની-દુષ્ટો તથા પાપીઓને પણ ક્ષમા કરવા જ્ઞાની પુરુષો ફરમાવી ગયા છે. તેનું કારણ માત્ર એટલું જ છે કે, એમ કરવાથી મનને સૂર્ય સરખું સ્થિર રાખી શકાય. અહીં તહીં ભટકતું ન રાખતાં પોતાના પ્રકાશમાં વિરાજવાનું-તપવાનું ચાલતું રહે, એ પ્રમાણે સાચવી રાખેલ વિદ્યારશ્મિ, મનોબળ, આત્મબળ ખીટ્યા કરે અને 'આગળ ને આગળ' વધવાની ફરજ બજાવવામાં આપણે સમર્થ બનીએ. આમ, નવીન નવીન શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરી આપણે આખરે સર્વ શક્તિના સંગરૂપ કૈવલ્યજ્ઞાન મેળવી શકીએ.

આપણા લોકો કહે છે કે, હુકાળ કે મરડી અથવા એવાં મહાસંકટો પાપો વધી પડવાથી જન્મ પામે છે. આને આપણે વહેમ ગણી હન્ની ટાંચીએ છીએ; પણ છેક જ તે વહેમ નથી.

હિંદુ ધર્મગુરુઓ પણ કહેતા કે બહારના બનાવો અંદરના લાવને અનુસરતા બને છે. તેઓ પ્રજા માથે પડતી આકતનું કારણ તેમજ પ્રજાને મળતી ફતેહનું કારણ તે વખતની પ્રજાના સારાખોટા વિચારો અને વાસનાઓને જ માનતા. આ ખોટી માન્યતા નથી. જે રાજ્યો વચ્ચે યુદ્ધ થાય એ કાંઈ રાજ્ય કે એકાદ માણસને લીધે છે એમ માનવું એ મૂર્ખાઈ છે. અહંપદમાં મગ્ન થવું, સ્વાર્થી કે દુષ્ટ ઇરાદાઓમાં લાગ્યા રહેવું ઇત્યાદિ ખોટું રસ્તું મનોબળ વાપરવા લાગેલી પ્રજા એ બળના ફળરૂપે લડાઈ પામે છે. મરકી, દુકાળ ઇત્યાદિનું પણ એમ જ છે. વિચારોને ખોટું રસ્તું વહેવડાવવા, મનોબળને હીલો રસ્તું વાપરવું એવી એ આંતરિક સ્થિતિના પડછાયા તરીકે એવી જ બાહ્ય સ્થિતિ આવી મળે છે કે જેને આપણે દુકાળ, મરકી, આગ લડાઈ ઇત્યાદિ નામોથી ઓળખીએ છીએ.

સપ્તમી સીએ અને બનાવોને હયાતીમાં લાવનાર અવાજ વગરનું પણ પ્રબલ યક્ષિત ધરાવનાર 'વિચારબળ' જ છે. ૪૬ પદાર્થનું પૃથક્કરણ કરતાં એવું જણાયું છે કે તે પણ 'વિચાર'માંથી બનેલા છે. વિદ્યાલયો અને કોન્ફરન્સો (પરિપદો) પ્રથમ 'વિચારસહિ'માં જાંધાઈ, પછી જમીન ઉપર તેનાં મકાન, મંડપ અને મેદની ભેગમાં આવે છે. અંધકાર, શોષક, ચિતારો અને ચિત્તી પ્રથમ 'વિચારભૂમિ'માં પોતાના કામના હરેક ભાગ પૂરા કરે છે અને પછી એ 'વિચારો'ને 'પદાર્થ'નું રૂપ આવે છે.

ત્યારે 'વિચારબળ' કુદરતના કાનૂનને અનુસરીને કામ કરે છે ત્યારે તે 'જાંધવાનું' અને 'રસણ કરવાનું' કામ કરે છે અને ત્યારે તે કુદરતના કાનૂન વિરુદ્ધ કામ કરે છે ત્યારે તે કોન્ફરન્સ અને 'ન્યાય કરવાનું' કામ કરે છે.

વિષયમાં સૂચન્ય પ્રકારની જેમ સુખ ફેલાવેલું છે. ૫૧

દુઃખ તો આપણી વાસનાઓના પકડાચારૂપે આવી પડે છે.' એ માન્યતામાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખીને વર્તવું—એ મરમેશ્વર સાથે વાતચીત કરવા બરાબર—પરમેશ્વરના હુકમ મુજબ વર્તવા બરાબર જ છે. જ્યાં ખીક, ગભરાટ, કંટાળો, ચિંતા, સંશય, નિરાશા અને ખેદ છે, ત્યાં મોક્ષ નથી. મોક્ષની વ્યાખ્યા જ કહે છે કે, એ સ્થિતિઓથી કાંઈ જુદી જાતની સ્થિતિ એનું નામ જ મોક્ષ. હવે જુઓ કે, ઉપલી સર્વ સ્થિતિઓ માત્ર 'અહંપદ' ની ઊંકરીઓ છે અને જે મુખનો સિદ્ધાંત ઉપર જણાવ્યો એમાં આસ્થા ન રાખવાનું જ એ પરિણામ છે. આસ્તિક-નાસ્તિકની પરીક્ષાનું ધોરણ આ સિદ્ધાંત જ છે. 'આસ્તિક' ની ગણતીમાં આવવા ઇચ્છનારી પ્રજાએ એ સિદ્ધાંતને પૂજવો જોઈએ અને ખીક, ચિંતા, નિરાશા આદિ ઉપર કહેલી સ્થિતિઓને તિલાંજલિ આપવી જોઈએ. ખીનાર, ચિંતા કરનાર કે ખેદ કરનાર માણસ 'પાપી' છે—એ ક્રિયાઓ 'પાપ' ની ક્રિયાઓ છે; કારણ કે 'નિશ્ચય નય' (દાર્શનિક સિદ્ધાંત) થી જોતાં આત્મા આનંદમય છે, તો જ્યાં મુધી તેને ખીક, દિલગીરી વગેરે વળગેલાં રહે ત્યાં મુધી તે 'પાપ'માં જ છે. 'થવાનું મિથ્યા થવાનું નથી' એવું સર્વજનું વચન ન માને તેને આપણે 'નાસ્તિક' કહીએ છીએ. તો 'ચિંતા' કરનાર કેમ નાસ્તિક નહિ ? તે કેમ 'મિથ્યાત્વવાદી' નહિ ? આસ્તિકનો જે સિદ્ધાંત હરહંમેશ આપણને સંપૂર્ણ દયાએ પહોંચાડવા ઉદ્યમ કરી રહ્યો છે, તેને હંફાવનાર—તેની અસર ધોઈ નાખનાર અને તેથી આપણને આ દુઃખી સ્થિતિમાં હોમનાર ખીજું કોઈ નહિ પણ ઉપર કહેલી ખીક-સંશય-ગભરાટ વગેરે સ્થિતિઓ જ છે.

એ સ્થિતિઓને દૂર કરવી એનું નામ સ્વતંત્ર દયા અને એ સ્વતંત્ર દયા પ્રાપ્ત કરવાનો એક જ રસ્તો છે. તે એ કે આત્મિક જ્ઞાનનો પીને પણ મધન પામે વધારો કરવો.

હિંદુ ધર્મગુરુઓ પણ કહેતા કે બહારના બનાવો અંદરના લાવને અનુસરતા બને છે. તેઓ પ્રબલ માથે પડતી આફતનું કારણ તેમજ પ્રબલને મળતી ફતેહનું કારણ તે વખતની પ્રબળ સારાખોટા વિચારો અને વાસનાઓને જ માનતા. આ ખોટી માન્યતા નથી. જે રાજ્યો વચ્ચે યુદ્ધ થાય એ કાંઈ રાજા કે એકાદ માણસને હીધે છે એમ માનવું એ મૂખાંધ છે. અહંપદમાં મગ્ન થવું, સ્વાર્થી કે દુષ્ટ ઇરાદાઓમાં લાગ્યા રહેવું ઇત્યાદિ ખોટું રસ્તું મનોબળ વાપરવા લાગેલી પ્રબલ એ બળના ફળરૂપે લડાઈ પામે છે. મરદી, દુકાળ ઇત્યાદિનું પણ એમ જ છે. વિચારોને ખોટું રસ્તું વહેવડાવવા, મનોબળને હીલે રસ્તું વાપરવું એવી એ આંતરિક સ્થિતિના પડછાયા તરીકે એવી જ બાહ્ય સ્થિતિ આવી મળે છે કે જેને આપણે દુકાળ, મરદી, આગ લડાઈ ઇત્યાદિ નામોથી ઓળખીએ છીએ.

ન્યાયની સીઝે અને બનાવોને હયાતીમાં લાવનાર અવાજ વગરનું પણ પ્રબલ શક્તિ ધરાવનાર 'વિચારબળ' જ છે. જોકે પદાર્થનું પૃથક્કરણ કરતાં એવું જણાયું છે કે તે પણ 'વિચાર'માંથી બનેલા છે. વિચારો અને કોન્ફેરન્સો (પરિષદો) પ્રથમ 'વિચારસૃષ્ટિ'માં બંધાઈ, પછી જનીન ઉપર તેનાં મહાન, મંડપ અને મેદની નિવાસ આવી છે. પ્રયત્નકાર, ચોપક, ચિતારો અને ચિંતકો પ્રથમ 'વિચારનૃમિ'માં પોતાના કામના ફરક બાબત પૂછ કરે છે અને પછી એ 'વિચારો'ને 'પદાર્થ'નું રૂપ આપે છે.

ત્યારે 'વિચારબળ' કુદરતના કાનૂનને અનુસરીને કામ કરે છે ત્યારે તે 'અધવાનુ' અને 'રક્તનુ કરવાનું' કામ કરે છે અને ત્યારે તે કુદરતના કાનૂન વિરુદ્ધ કામ કરે છે ત્યારે તે 'અધવાનુ' અને 'રક્તનુ કરવાનું' કામ કરે છે.

'વિચારબળ'ના પ્રયત્નની જગત નુન ફેલાયું છે, ૫૧

શ્રદ્ધા અને નિશ્ચય એ બે જ જિંદગીની મુખ્ય શક્તિઓ છે. એવી એક પણ ચીજ નથી કે જે મજબૂત શ્રદ્ધા અને દૃઢ નિશ્ચય વડે સિદ્ધ ન થાય. પ્રતિદિન મૌનપણે શ્રદ્ધાનો મહાવરો કરવાથી આપણું વિચારબળ આગળપાછળથી એકઠું થઈને એક જગાએ જમા થાય છે. પ્રતિદિન મૌનપણે નિશ્ચયને દૃઢ કરવાથી પેલું એકઠું થયેલું વિચારબળ અથવા ભાવના-શક્તિ ધમ્મિછત પદાર્થ તરફ જ ગતિ કરે છે. પહેલી શક્તિથી ખૂલેખાંચરેથી બળ એકઠું થાય છે અને બીજી શક્તિથી તે અમુક લક્ષ્ય તરફ જ ગતિ કરે છે. આ પ્રમાણે ઇચ્છેલું કાર્ય પાર પાડવામાં આ બે શક્તિઓ અત્યંત ઉપયોગી છે.

તમે ગમે તેવી સ્થિતિમાં હો, તમારો ધંધો ગમે તે હોય, પરંતુ જો તમારે બળ, ઉપયોગીપણું અને વિજયનો અંશ પણ ભેંધતો હોય તો તમારે સ્વસ્થપણું અને મનઃશાન્તિ નામના શુભેને ઢેળવી ઢેળવીને તમારું વિચારબળ એક જગાએ એકઠું કરતાં ચીખવું ભેંધશે જ. કદાચ તમે ધંધાથી હો અને કોઈ સંકટમાં આવી પડ્યા હો, તેથી તમે ગભરાઓ અને ચીડિયા બનો, એ સંભવિત છે. પરંતુ એવી માનસિક સ્થિતિમાં કાયમ રહેવાથી જરૂર મારું જ પરિણામ આવવાનું. કારણ કે જરૂર માનજો કે ભયારે ચિંતા નાની બારીએથી પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે ખુદી મોટે બારણેથી છટકી જાય છે. ચિંતાને ચિંતા સમાન ગણવામાં આવે છે તે યથાર્થ છે.

ત્યારે આવી ચિંતાના પાયમાંથી મુક્ત થવાનો રસ્તો કયો? દુનિયામાં બહાદુરમાં બહાદુર ગણાતો માણસ, અરે ખુદ દેવો અને દેવોના દેવ પણ દુતકર્મ અને ભવિતવ્યવાને રોકવા શક્તિ-માન નથી તે જો રોકી શકાય તો દુરવતના કાયદા બધા હિંધા વળે જાય ત્યાં અપેર-અપેર જ થઈ જાય ખુદ વીધું કરો-

૪ : ભાવનાબળ

આત્મનિમગ્ન કરવાનો મહાવરો વિવેકપૂર્વક પાડવાથી માણસને પોતાની અંદર રહેલી ભાવનાશક્તિ અથવા વિચારબળના અસ્તિત્વનું જ્ઞાન થાય છે. એમ વિવેકપૂર્વક-ભુદ્ધિપૂર્વક મહાવરો પાડતાં પાડતાં લ્યારે તેનામાં આત્મનિમગ્નની શક્તિ ખરે જ આવી પહોંચે છે, ત્યારે તે સાથે જ પેલી ભાવનાશક્તિ અથવા વિચારબળનો વાજની રસ્તે ઉપયોગ કરવાની શક્તિ પણ તેનામાં આવી જાય છે. જેટલા પ્રમાણમાં એક માણસ સંયમ પાળે છે અર્થાત્ આત્મનિમગ્ન કરે છે, એટલા જ પ્રમાણમાં તે બાહ્ય સંલોભ પર કાબૂ મેળવવાને સમર્થ બને છે.

જેટલાક માણસો એમ હોય છે જેઓ મુશ્કેલી વચમાં હોવા છતાં હંમેશા દુઃખના જ ઉદ્ધાર કાઢે છે. તેમના મનમાં અનેક તરેહની સકલ્પો, વંડનો, પાસ્ટીઓ પ્રવળવા જ કરે છે. આમને આપોડે જ પ વગેરેની લેનારા માણસો જ કહીશું. થકા અને આત્મનિમગ્ન વગરના માણસ કોઈ દિવસ મુશ્કેલી વચમાં પડે, તે પ્રત્યેક જ સ્થિતિમાં મુશ્કેલી બદલાય. એમ કોઈ દુઃખ વચમાં પડે, પડે પડે જ અને કદાચ અનુભવ કરીને ઉંડો રહી રહે જાય છે.

શ્રદ્ધા અને નિશ્ચય એ બે જ જિંદગીની મુખ્ય શક્તિઓ છે. એવી એક પણ ચીજ નથી કે જે મજબૂત શ્રદ્ધા અને દૃઢ નિશ્ચય વડે સિદ્ધ ન થાય. પ્રતિદિન મૌનપણે શ્રદ્ધાનો મહાવરો કરવાથી આપણું વિચારબળ આગળપાછળથી એકઠું થઈને એક જગાએ જમા થાય છે. પ્રતિદિન મૌનપણે નિશ્ચયને દૃઢ કરવાથી પેલું એકઠું થયેલું વિચારબળ અથવા ભાવના-શક્તિ ઇચ્છિત પદાર્થ તરફ જ ગતિ કરે છે. પહેલી શક્તિથી ખૂણેખાંચરેથી બળ એકઠું થાય છે અને બીજી શક્તિથી તે અમુક લક્ષ્ય તરફ જ ગતિ કરે છે. આ પ્રમાણે ઇચ્છેલું કાર્ય પાર પાડવામાં આ બે શક્તિઓ અત્યંત ઉપયોગી છે.

તમે ગમે તેવી સ્થિતિમાં હો, તમારો ધંધો ગમે તે હોય, પરંતુ જો તમારે બળ, ઉપયોગીપણું અને વિજયનો અંશ પણ ભેઈંતો હોય તો તમારે સ્વસ્થપણું અને મનાઃશાન્તિ નામના શુભોને કેળવી કેળવીને તમારું વિચારબળ એક જગાએ એકઠું કરતાં ચીખણું ભેઈંચે જ. કહાય તમે ધંધાથી હો અને કોઈ સંકટમાં આવી પડ્યા હો, તેથી તમે ગભરાઓ અને ચીડિયા બનો, એ સંભવિત છે. પરંતુ એવી માનસિક સ્થિતિમાં કાયમ રહેવાથી જરૂર માફું જ પરિણામ આવવાનું. કારણ કે જરૂર માનજો કે જ્યારે ચિંતા નાની બારીએથી પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે ખુદ્દિ મોટે બારણેથી છટકી જાય છે. ચિંતાને ચિતા સમાન ગણવામાં આવે છે તે યથાર્થ છે.

ત્યારે આવી ચિંતાના પાશમાંથી મુક્ત થવાનો રસ્તો કયો ? દુનિયામાં બહાદુરમાં બહાદુર ગણાતો માણસ, અરે ખુદ દેવો અને દેવોના દેવ પણ કૃતકમં અને ભવિતવ્યતાને રોકવા શક્તિ-માન નથી તે જો રોકી શકાય તો કુદરતના કપાલ બધા ઢિંધા વળે જન્મતમાં અપેર-અપેર જ થઈ જાય. ખુદ વીધું કરો-

પેગંબરો અને દેવોને પણ પૂર્વકર્મનું કંટુ ફળ લોગવું હતું. એટલે ચિંતાનાં કારણો જે દુઃખો અને સંકટો તેને વાની શક્તિ તો કોઈમાં છે જ નહિ; પણ જન્મતમાં એવા તો જોવામાં આવશે ખરા કે જેઓ તે ચિંતાની અસર ન હોય. વરસાદને રોકી શકાય નહિ, પણ વોટરપૂરક ડગલો વાથી અને છત્રી ચોદી લેવાથી શરીરને ભીંજાતું અટકાવી શકાય. ધમધોકાર વરસાદનું પાણી આપણા શરીર પર પડવા છતાં એક વોટરપૂરક ડગલાની ભડાઈ જેટલો જ પ્રતિરોધ વચ્ચે છે અને તે વરસાદની અસર થવા દેતો નથી; એવી જ રીતે દુઃખ અને ચિંતાઓ ધમધોકાર આપણા ઉપર મુશળધારાએ વરસાદ તોપણ આપણે એક 'ઓવરકોટ'—વોટરપૂરક કોટ એવો પહે શકીએ કે જેથી તે સર્વ આપણાથી જરા માત્ર દૂર રહી જાય અને આપણને અસર ન કરી શકે. આપણી આસપાસનાઓ તે એમ જ ભેદ શકે કે આ દુઃખ આપણને વળગી ચૂક્યું, છિ પણ આપણે તેને કોટની ભડાઈ જેટલે છેટે ભેદી શકીએ. એવો વોટરપૂરક કોટ કયો? તે ક્યાંથી લાવવો? તમે કે જેઓ એવા ડગલાની ગરજ ધરાવતા હો તેઓ લશ્પૂર્વક સાંભળો.

પ્રાતઃકાળમાં અથવા મોટી રાત્રે કોઈ એકાંત જગ્યામાં અથવા તમારા ઘરમાંની એકાંત ઓરડીમાં જાઓ જેથી કોઈ ભત્રીજો અથવા કે ખલેજ તમને નડે નહિ. પગાંડી વાળીને હરકોઈ આંધને બેસો અને તે આંધન તમને દુઃખકર્તા ન હોય. શરીર સ્થિર થયા પછી મનઃસ્થિતિ ચિંતાના બનાવને ધકેલી દાઢવા માટે, તમારી જિંદગીના કોઈ પણ વખત મુખનો, આંતરનો, ઉંઘાડનો, હાંસો કે આંસુનો આંધો ત્રયો દોષ તે વખતને યાદ કરો. એ બધાના બનાવની છત્રી તમારી કમળાશક્તિ આજના પદી રો. એ બધાના બનાવને તમે યાદ કરતા જ્યો તેમની

હમણાંની ચિંતા આસ્તે આસ્તે તમારા મગજમાંથી ખસતી જશે અને થોડા વખતમાં તો તમે આનંદમય બની જશો. કદાચ ચિંતાનો મેલો વળગાડ પાછો બિથલો ખાવા તૈયારીઓ કરે, તો તુરત જ આહ્વાદક દેખાવ ફરી યાદ કરો. જેમ વિષયસુખ વખતે લિધુક, દેવાદાર કે દેશનિકાલ થયેલા પુરુષને પણ આનંદ સિવાય બીજો ખ્યાલ આવી શકતો જ નથી, જેમ તેના મગજમાં અહોનિશ રમી રહેલું નિર્ધનતા, મુક્તિપતનું કે ચિંતાનું દુઃખ તે વખતને માટે અંતર્ધોન થાય છે, તેમ અગાઉના કોઈ આહ્વાદક ખનાવને સ્મરણશક્તિમાં પાછો બોલાવીને તેનું ચિન્તન કરવાથી તાત્કાલિક દુઃખ અને ચિંતાનું વિસ્મરણ થશે.

એવી રીતે જ્યારે ચિત્તસ્વાસ્થ્ય અને મનઃશાન્તિ પ્રાપ્ત થાય કે તુરત જ તેનો લાભ લેવો જોઈએ. તમારી હાલની મુશ્કેલી શું કરવાથી દૂર થાય, એ બાબત પર પેલા ચાન્ત ચિત્તની મદદથી વિચાર કરો. પ્રથમ જે નિરાકરણ તમને ધણું ધ્રિન લાગતું હતું, તે હમણાં સુગમ લાગશે અને તમને જે કંઈ રસ્તો સૂઝશે તે ખરેખરો સૂઝશે.

તમારા ચિત્તને તદ્દન ચાન્ત કરતાં કદાચ દિવસ ઉપર દિવસ પણ ચાલ્યા જશે. પણ જો તમે અંતર્પૂર્વક લાગ્યા રહેશો તો જરૂર ચિત્તશાન્તિ પ્રાપ્ત કરશો જ. આ ચિન્તશાન્તિના વખતમાં તમને જે રસ્તો સૂઝી આવે તે અવશ્ય ચડણ કરજો; એ રસ્તો જરૂર ચાલજો. આટલું બાર ઘંટને કહેવાનું કારણ પૂછતા હો, તો તે એ છે કે, બીજે દિવસે જ્યારે તમે ધંધામાં લાગશો ત્યારે પ્રથમ સૂઝેલો વિચાર હવાઈ અથવા ધ્રિન અથવા નિર્મોલ્ય લાગશે. પણ તમે હદ રહેજો. ચાન્ત ચિત્તથી જે કંઈ સત્ય જોયું હતું તેનાથી જ દોરાજો; ચિંતાના પડછાયાથી દોરાવા ના ચિત્તશાન્તિના દૃઢ સમયમાં જે કંઈ ભેદમાં આવે છે તે દેવદામ્ય

તુલ્ય માનજો. એવી એક પણ મૂંઝવણ નથી કે જેનો રસ્તો, વિચારોને સ્થિર કરીને શાન્ત બનાવવાથી ન જડી આવે. એવો એક પણ ઇચ્છવા યોગ્ય પદાર્થ નથી કે જે આત્મિક શક્તિને વાજબી રીતે વાપરવાથી ન મળી શકે.

ક્યાં સુધી તમે તમારા આત્મામાં જિંડા જિતરીને ત્યાં સંતા-
યેલા છૂપા શત્રુઓને વશ ન કરો ત્યાં સુધી તમને 'વિચાર-
બળ' શી ચીજ છે, તેનો બાદ્ય પદાર્થો સાથે શો સંબંધ છે,
તેની બદ્ધ અસર કેવી રીતે થાય છે અને તે અસરથી જિંડ-
ગીના બનાવો કેવી રીતે બદલાઈ જાય છે—એ સર્વનો ખ્યાલ
તમારા મગજમાં આવી શક્યો જ નહિ.

તમારા મગજમાં થતો દરેક 'વિચાર' એક 'ફ્રાક્સ' છે—'શક્તિ'
છે. તે વિચારના જેવા જ વિચારો કરનારા માણસ તરફ તમારા
તે વિચાર ઢોલ્યો અને ત્યાંથી પાછો તમારા તરફ ફરીથી આવ્યો
અને તે વિચાર ઉત્તમ હોય તો તમને હિત કર્યો અને હનિષ્
હોય તો તમને નુકસાન કર્યો. વિચારબળની આપ-લે અહિંનું
ચાત્યા જ કરે છે. સ્વામી અને નુકસાન કરવાના વિચારો તે
વિનાશકારક શક્તિઓ છે એમ સમજો. તે શક્તિઓ એવા બીજા
પુરુષોને પંડાંથી વાજે છે, તેમને નુકસાન કરે છે અને ત્યાંથી
જેવડા જોર સાથે પાડી ફરીને તમારા ચિત્તને બ્રહ્મ કરે છે. એથી
બ્રહ્મ શાન્ત-પવિત્ર-નિઃસ્વામી વિચારો તે એવા દેવદૂત ાં,
કે જે દેવદૂતો પાતાની પાંખો પર તંદુરસ્તી, સુખશાન્તિ અને
આત્મીક હર્ષિ આ દુનિયા પર ડાંગરી આવે છે અને દુષ્ટ શક્તિ-
ઓને નાશની કરે છે. તેઓ જિંડા અને જનની-પ્રીત્ય ખાતરના
વસ્ત્રનાં માનદંડો તેજ નાખે છે અને જાનેતા દૂરપને અમુક
રો નામ અને પુરુષ કરી આવે છે.

જ્યાં વિચારો કરે, જ્યાં અજ્ઞાનનો તાંત્ર, એટલે તે જ

તમારી બાહ્ય જિંદગી પણ સુખી થશે. આત્મિક શક્તિ જે રસ્તે વાપરશે તેના પ્રમાણમાં સુખી કે દુઃખી થઈ શકશે. પાપાત્મા અને વીર્યંકર કે પેગંબર કે સિદ્ધ પુરુષો વચ્ચે તફાવત એટલો જ છે કે, આ જીવો પોતાની અંદરની શક્તિ પર સંપૂર્ણ કાબૂ ધરાવે છે, જ્યારે પેલા તે શક્તિના સંપૂર્ણ કળબમાં છે.

ખરા સુખ અને જાણની શાન્તિ માટે જો કોઈ પણ ઈલાજ હોય તો તે માત્ર આત્મનિગ્રહ અને આત્મશુદ્ધિ જ છે. ઘડી ઘડીમાં પ્રેમના ઊભરા, તિરસ્કારનાં દાંતિયાં, ઈર્ષ્યા, અભિમાન વગેરે તરંગો આવે અને જાણ ત્યાં ચિત્તની શાન્તિ કેવી રીતે જળવાય અને માણસને સુખ ક્યાંથી મળે? આ ક્ષણિક તરંગો પર જાણ મેળવે એટલે જિંદગીના ધ્યાનમાં સુખની સોનેરી દોરી વણી કહેવાશે. તમારે હંમેશાં એકાંતમાં બેસી શાન્તિનો અનુભવ લેવાનો મહાવરો કરવો જોઈએ. વીખરાઈ ગયેલી શક્તિઓને એકઠી કરીને એક જ આશય તરફ તે શક્તિઓને વહેવડાવવાનો આ જ રસ્તો છે.

જેમજેમ તમે તમારા ક્ષણિક તરંગો અને વિચારો પર પૂરતો અંકુશ ધરાવતા જશો, તેમતેમ તમારા પોતામાં એવી એક નવી જ જાતની શાંત શક્તિ ઉત્પન્ન થતી જતી તમે જોઈ શકશો, કે જે વડે તમારો ચહેરો શાંત, કંઈક પણ મક્કમ બનશે અને તમારામાં નબળાઈની જગાએ ઠોવત આવી, હરેક કામમાં ફોરે જ તમારી રાહ જુએ છે એવું જ્ઞાન તમને થશે. આ શક્તિ સાથે તમારા હૃદયમાં એક વિચિત્ર પ્રકારનો પ્રકાશ પણ થશે અને તે પ્રકાશ તમારી જાણાઓ, વહેમો અને અજ્ઞાનને દૂર કરી તમને આનંદના અન્યાયામાં લાવી મૂકશે. મતલબ કે વિચારશક્તિ પણ ખીલશે. આ શક્તિ કેટલાકોમાં એટલી હદ સુખી ખીલે છે કે, ભવિષ્યમાં શું થશે તે પણ તેઓ જોઈ શકે છે. આ શક્તિના પ્રવાપે, તેઓ કંઈ પણ પ્રયાસ ન કરે

તોપણ સમર્થ પુરુષોનું તેમના તરફ આકર્ષણ આપોઆપ થાય છે. લાગવગ, લક્ષ્મી, યશ વગેરે જેવાંઈને તેમની પાસે આવે છે.

માણસનું સુખ-દુઃખ પોતાના હાથમાં જ છે. જે માણસને સુખી, જગદિતકારી, મજબૂત થવું હોય તેણે દુઃખી વિચારો-નિરાશાના વિચારો-કેઈનું અહિત કરવાના વિચારોના પાશમાં પડવું જ નહિ અને એવા વિચારો પર અંકુશ રાખીને સારા વિચારો પોતાના મગજરૂપી મકાનમાં દાખલ કરવા. આવી રીતે સારા થા ખોટા વિચારોને પોતામાં દાખલ કરવામાં જોઈતું શાણપણ અને મહત્ત્વપાત્રું જોટલા પ્રમાણમાં તમે ધરાવ્યો, તેટલા જ પ્રમાણમાં સુખ કે દુઃખ કુદરતી રીતે જ આવ્યા કરશે.

૫ : તંદુરસ્તી, વિજય અને શક્તિનું રહસ્ય

આપણે જ્યારે નાના બાળક હતા ત્યારે પરીઓ અને દેવીઓની ધણી વાતો સાંભળી હતી અને તેથી આપણને ધણો આનંદ થતો હતો. ઠોઠ બહા માણસને એ પરીઓ અને દેવીઓ મહાદ આપતી અને અણીના વખતે રાક્ષસો, દુષ્ટ રાજાઓ, શત્રુઓ વગેરેથી તેમનું રક્ષણ કરતી. આવી વાતોને આજે આપણે ‘ગપ’ માનીએ છીએ. પરંતુ એ ગપ નથી. આપણે એ પવિત્રતાના રાજ્યમાં ફરીથી નાના બાળક બનીશું તો તે ‘ગપ’ને તદ્દન ખરી જ માની શકીશું. એ પરીઓ અને દેવીઓ પવિત્ર પુરુષની આસપાસ વિચારના રૂપમાં હયાતી ધરાવે છે. ‘વિચાર’ એ જીવતું પ્રાણી છે અને સદ્વિચાર એ સુખ આપનાર જીવતા પ્રાણી તરીકે અહીં તહીં ફરે છે. ‘પવિત્ર’ એ શબ્દ અત્રે માત્ર ‘નીતિમાન’ એવા રૂપમાં વપરાયો નથી; પણ એ શબ્દમાં નિર્મળ વિચાર, ઉચ્ચ આશય, નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ અને નિરભિમાન એટલા ગુણોનો સમાવેશ સમજવાનો છે. આવા ગુણોમાં નિરંતર રહેવાથી આપણી આસપાસ એવું અદ્દશ્ય વાતાવરણ બંધાય છે, કે જે મધુરતા અને શક્તિથી ભરપૂર હોય છે, તેથી તેની નજીકમાં આવતા હરેક પ્રાણી પર તે તેવી અસર કરે છે.

જ્યારે સૂર્ય સંપૂર્ણ રીતે પ્રકાશે છે, ત્યારે છાયા કે અંધકાર અદૃશ્ય થઈ જાય છે. તેવી જ રીતે શ્રદ્ધા અને પવિત્રતાથી રંગાઈ ગયેલા મનની દૃઢતારૂપી ચારે બાજુએ ફેલાતાં કિરણો આગળ પાપની દુર્બળ શક્તિઓ નાશ પામે છે—હતી ન હતી થઈ જાય છે.

ત્યાં ખરી શ્રદ્ધા અને નિષ્કલંક પવિત્રતા હૃદયમાં જામી રહેલી હોય છે, ત્યાં તંદુરસ્તી છે, ત્યાં વિજય છે, ત્યાં સામર્થ્ય અથવા શક્તિ છે. આવા હૃદયમાં રોગ, પરાભવ કે દુર્ભાગ્ય પ્રવેશ કરી શકે નહિ; કારણ કે ત્યાં તેના ખોરાક કે પાલનને વાસ્તે કંઈ પણ જગ્યા નથી.

શારીરિક સ્થિતિનો ઘણો આધાર માનસિક સ્થિતિ પર રહેલો છે એ વાતને ધર્મશાસ્ત્રો કબૂલ રાખે છે; એટલું જ નહિ, પણ પાશ્ચાત્ય સાયન્સ (વિજ્ઞાન) પણ તેને સંપૂર્ણ ટેકો આપે છે. જડવાદીઓ એમ માનતા આવ્યા છે કે મનુષ્યના મનનો આધાર તેના શરીર પર રહેલો છે, પણ આ બાબતની અસંત્યતા હવે લોકોને જણાતી થઈ છે. હવે લોકો એમ માનવા લાગ્યા છે કે, મન એ શરીર કરતાં વધારે ઉચ્ચ તત્ત્વ છે અને શરીરની સ્થિતિનો ઘણો આધાર મનુષ્યના વિચારો પર રહેલો છે.

મનુષ્યને અજીજ યજ્ઞ છે માટે તે ચિંતાતુર થાય છે, એટલે જ માન્યતા લોકોમાં ફેલાયેલી હતી તે હવે ઘટતી જાય છે. તેને બાંહે લોકો એમ માનતા થયા છે કે, મનુષ્યને પ્રથમ વિચાર થાય છે અને તે ચિંતાના દરજ્જે અજીજ થાય છે. વર્તમાનમાં આધાર માનસિક સ્થિતિ પર છે, એ બાબતનું જ્ઞાન જનરલ જન પર્ચેસનાચ થઈ, એમ નાચા લખીને તો તે કલિંગ જ મનુષ્ય.

આ જનરલ એટલે એક પણ દુઃખ નથી કે જેનું મૂલ મનમાં ન હોય જનરલ એ દુઃખ, પાપ, મેન, વિચારની કે

કદ આપણે જોઈએ છીએ, તે વિશ્વવ્યવસ્થાના પરિણામરૂપ નથી, તેમજ કોઈ વસ્તુમાં સમાયેલાં નથી, પણ વસ્તુઓના પરસ્પરના સંબંધના અજ્ઞાનથી તે ઉદ્ભવે છે.

પરંપરાથી એવી વાત ચાલી આવે છે કે, પૂર્વે હિંદુસ્તાનમાં તત્ત્વજ્ઞાનીઓનો એક વર્ગ વસતો હતો. તેઓ એટલી પવિત્રતાથી અને સરળતાથી પોતાની જિંદગી પસાર કરતા હતા કે તેઓ કોઈસો વર્ષ સુધી જીવી શકતા હતા અને તે દરમ્યાન માંદા પડવું તે એક માફ ન કરી શકાય એવા દોષ તરીકે ગણવામાં આવતું હતું. તે વખતે લોકો માંદા પડનારના ઉપર તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જોતા હતા. કારણ કે તે મનુષ્યે બરાબર નિયમ પાળ્યા નથી, એ તેની માંદગી ઉપરથી સિદ્ધ થતું મનાતું હતું. આપણે જોટલા જલદીથી આ સત્ય સ્વીકારીએ અને માનીએ કે, માંદગી એ શુસ્સે ઘણેલા ઈશ્વર તરફનો ઠંડ નથી અથવા કોઈ અવિચારી વિધાતાની કસોટી નથી, પણ આપણા દુષ્ટત્વ કે પાપના પરિણામરૂપ છે, તેટલા જલદીથી આપણે આરોગ્ય અથવા તંદુરસ્તીના માર્ગની સમીપ આવેલા છીએ એમ જરૂર માનજો.

જે રોગનું આકર્ષણ કરે છે, તેને જ રોગ પ્રાપ્ત થાય છે, જેનું મન તથા શરીર રોગ ગ્રહણ કરવાને લાયક બને છે, તેના જ શરીરમાં રોગ ફાળવ થઈ શકે છે; પણ જેમનું મનપૂત, શુદ્ધ અને પવિત્ર મનોબળ આરે બાળુએ તંદુરસ્તીના અને બળના વિચારો ફેલાવે છે તેમના શરીરથી રોગ દૂર નાસે છે.

જે તમારા મનમાં ક્રોધ, ચિંતા, ઈર્ષ્યા, લોભ અથવા એવી કોઈ હલકા પ્રકારની વિચારશ્રેણી રમતી હોય અને તમે જો પૂર્વે તંદુરસ્તીની આશા રાખતા હો, તો જરૂર તમે અશક્ય બાબતની આશા રાખો છો; ધરણ કે તમે દરેક ક્ષણે તમારા વિચારોથી શરીરમાં રોગનાં બીજ વાવો છો. જેઓ બરેબરા

ડાહ્યા છે તેઓ તો આવી મનની સ્થિતિનો સર્વથા ત્યાગ કરે છે; કારણ કે ખરાબ ગટરવાળા કે ચેપી રોગવાળા ઘરમાં વસવા કરતાં પણ આવી મનની સ્થિતિ વધારે હાનિકારક છે.

જો તમે સંપૂર્ણ શારિરીક રોગથી બચવા ઇચ્છતા હો અને પૂરેપૂરી તંદુરસ્તી મેળવવા માગતા હો, તો તમારા મનને બરાબર નિયમમાં લાવો અને તમારા વિચારોને પરસ્પર સંગત બનાવો; તમે પ્રસન્નતા અથવા પ્રેમના વિચારોને મનમાં ફાખડ કરો અને તમારી રોગરગમાં શુભેચ્છાનો પ્રવાહ વહેવા દો; એટલે પછી તમને બિચકુલ હવાની જરૂર પડશે નહિ. તમારી ઇર્ષ્યા દૂર કરો, વહેમનો ત્યાગ કરો, ચિંતાને દેશવટો દો, ધિક્કારને તિલાંશિક આપો, સ્વાર્થપરાયણતાને મનમાથી ધક્કેલી કાઢો અને તેની સાથે જ તમારા શરીરમાં રહેલી અજીર્ણતા, પિત્તપ્રકૃતિ, દુર્બળતા, અંગભંગાદિ સકળ દુઃખ જડભૂજની ચામ્યાં જશે. જો તમે નિર્બળ અને અધમ બનાવનાર અશુભ માનસિક આદતોને વળગી રહો, તો પછી તમને માંદગી ભેટે તેવે વખતે 'હું માંદો છું' એમ બીજા આગળ તમારું દુઃખ રહતા નહિ. મનની ટેવ અને શારિરીક સ્થિતિને કેટલો બધો નિકટનો સંબંધ છે તે બરાબર સમજવું હોય તો નીચે જણાવેલી વાતો ધ્યાન રાખી વાંચો.

એક દરદી એક ભયંકર દરદી પીડાનો દનો. પેલો, દરદી અને ડાહડો તેનું દરદ મટાડી શક્યા નહિ. કામલદુમ્મન અને માંવજાંવન્ય એકેનરો તેનું દુઃખ ઓટું કરી શક્યા નહિ. ઉપર જણે રહેણાં કરાવ્યું, નદીઓ અને પુડામાં સ્નાન કરાવ્યું. પેલો તે સુખકાંડ દુઃખ નહૂદ થયો એમ જામજ તે પુડાનો જાણો. પુડામાં તે દુઃખનુજ થયો નહિ. એક રાત્રિને રાત્રે માંડેને કે.ઈ. જ.પુ. પુજા દેનારો. તેને કહ્યું: 'જપુ' યુ યુ નય પંડિત સી જાણે!' દરદીએ કહ્યું: 'નહિને! હું નય

નિષ્કુળ ધલાજી કરી ચૂક્યો છું?' તે સાધુ પુરુષ બોલ્યો: 'ડર નહિ, ચાલ મારી સાથે; હું તને એક કુંડ બતાવીશ, જેમાં સ્નાન કરતાંની સાથે જ તને આરામ થશે.' તે દરદી તે સાધુ પુરુષની પાછળ પાછળ ચાલ્યો અને એક સ્વચ્છ જલના કુંડ આગળ તેઓ બેસે થોભ્યા. 'બધ્યા, ઝંપલાવ આમાં અને થઈ જા તંદુરસ્ત !' એમ કહીને તે સાધુ પુરુષ અદ્વૈત થઈ ગયો. તે દરદીએ તેમ ક્યું અને સ્નાન કરીને બહાર નીકળતાં જ તે તેદન નીરાગી બની ગયો ! એ વખતે તેની આંખ તે કુંડ ઉપરના એક પાટિયા ઉપર પડી, તે પાટિયામાં 'ત્યાગ કર' એવા સોનેરી શબ્દો કેતરેલા હતા.

દરદી બગી બિચો, તે વખતે તેના મગજમાં આખું સ્વપ્ન રમી રહ્યું. તે સ્વપ્નના બિંડા અર્થ ઉપર મનન કરતાં કરતાં તેને જણાઈ આવ્યું કે, 'આહાર-વિહારમાં અને દરેક બાબતમાં હું હવે એાગ-શું છું તેથી જ મારે દરદના લોગ થવું પડ્યું છે. મારે માટે 'ત્યાગ કર' એ સોનેરી શબ્દો તદન બંધબેસતા છે' અને તેણે એ જ પગથી સ્વપ્નની તે સોનેરી સલાહ અમલમાં મૂકવાનો નિશ્ચય કર્યો. તે જ પગથી ખાધાપીધામાં તે મિત્રાહારી થયો. શરીરની અને આત્માની શક્તિઓનો વ્યય કરવામાં પણ તે મિતવ્યથી થયો. અને આજ સુધી તે લોભ, ક્રોધ, ક્રમ અને માનના ઉછા-જામાં રમતો હતો, તેને બદલે તે હવે તે તે વિકાસનો બહિષ્કાર કરવા લાગ્યો. પરિણામે તેના મગજમાં તે શાન્તિ અનુભવવા લાગ્યો અને અંતરની એ શાન્ત સ્થિતિનો પડછાયો બહાર પડવાથી શરીર પણ શાન્ત-નીરાગી બન્યું.

પણ મારુસો વિષયનૃસિમાં શ્વાન તુલ્ય બની, ખાવાપીવામાં મદ (લાડનું) બની, ક્રોધાદિ આવેશોને સહજ-સહજમાં તાણે થઈ, અસાધ્ય દરદો ઉત્પન્ન કરે છે અને પછી ખૂમ પાડે છે કે

‘અરેરે કામના બોલથી અમે તો મરી ગયા !’ અગર ‘કર્મ-
દેવના બુલમથી રિખાઈ મૂચ્યા !’ આવા આત્મઘાતીઓ માટે
પેલા દરદીના સ્વપ્નમાંના ‘ત્યાગ કર’ એ શબ્દ અમૂલ્ય સલાહ-
રૂપ થઈ પડશે. માણસ પોતે જ પોતામાં દરદ ઉત્પન્ન કરે છે
અને તે પોતે પોતાનું દરદ જેવો મટાડી શકે છે, તેવો બીજો
કોઈ મટાડી શકે નહિ.

જો આપણે ખરાખર તપાસીશું તો આપણા બાળવામાં આવશે
કે, આ શરીરની નિર્જનતા એ શક્તિનો મૂખાઈથી ઉપયોગ
કરવાનું પરિણામ છે. જો તમે ખરી રીતે તંદુરસ્તી મેળવવા
માગતા હો, તો નિશ્ચિતપણે કાર્ય કરતાં શીખો. ચિંતાનુર થવું
અથવા ઉદ્વેગ ધરવો અથવા તો જિનજરૂરી પરચૂરણ બાજનો
અંબંધમાં ઉચાટ ક્યો કરવો એ જ શારીરિક નિર્જનતાનું મુખ્ય
કારણ છે. શારીરિક ને માનસિક દરેક કામ તંદુરસ્તી આપનારું
અને ઉપયોગી છે. જે મનુષ્ય ચિંતાને-ઉદ્વેગને મનમાંથી દૂર કરી
ખંતથી અને ધૈર્યથી કામ કરે છે અને કામ કરતી વખતે તે કામ
સિવાયના બીજા બધા વિચારોને મનથી દૂર રાખે છે, તે મનુષ્ય
ઉદ્વેગ અને ચિંતાથી કાર્ય કરનારા મનુષ્યો કરતા વધારે નાકું
કામ કરે છે, એટલું જ નહિ પણ ચારી તંદુરસ્તી પણ બાળપણે
યકે છે. ઉત્તરગિયા અને ચિંતાનુર મનુષ્યને આ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ
નક્કો નામે.

જ્યાં આરોગ્ય છે, ત્યાં રિજય છે. વિનાશના શત્રુના નુકસાન
નહિ પડાય તેવો રીતે તે બધે વકલાયેલા છે. જેણે રીતે મનને
ઉત્તરગિયા અને ચિંતાનુર તંદુરસ્તી ઉત્તરે છે, તેણે જ રીતે વિનાશ
પરેશન કાપેલું કામ કરવા પડે તેમ અને મુખ્યદર્શિયા મન
દર્શિયા પડે જ મન કરે છે. તમારા વિચારોને સ્વયં આપણ
રૂંકે નાવડાં રાંધે, એટલે જરૂર તમારો જીવન-સાધક ના

પુણ્યવસ્થિત થશે. જો તમે તમારા મનોવિકારો અને પક્ષપાતી વિચારોરૂપી જલના તરંગો ઉપર શાન્તિનું તેલ રેડતા રહો, તો દુઃખ અને દુર્ભાગ્યનું તોફાન ગમે તેવું ભારી હશે, તો પણ તે તોફાન તમારી જીવનનૌકાને ચક્રોળે ચડાવવા કે નાશ કરવા સમર્થ થશે નહિ. જો તમારામાં આનંદ અને અડગ શ્રદ્ધા હશે અને આ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં જો તમે તમારી જીવનનૌકા તે આનંદ અને શ્રદ્ધા સાથે ચલાવતા રહેશો, તો તમારો માર્ગ તદ્દન નિર્ભય રહેશે અને ધણાંક દુઃખો તો તમે સહેલાઈથી દૂર કરશો. શ્રદ્ધાબળથી મોટી મહેનતનું દરેક કામ સિદ્ધ થાય છે. જો તમારા આત્મામાં તમને શ્રદ્ધા હોય, જો કુદરતના મહાન અને અચળ નિયમમાં તમને વિશ્વાસ હોય, જો તમારાં કાર્ય અને તે કરવાની તમારી શક્તિમાં તમને દૃઢ પ્રતીતિ હોય, તો એ એક એવી મજબૂત ટેકરી છે કે જેના ઉપર બિલા રહેવાથી તમે તમારા કાર્યમાં ક્ષતેહમંદ થશો. અને આ જીવનના હારણ યુદ્ધમાં ખૂંટી સારી રીતે ટકી શકશો.

આ શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ કે પ્રતીતિની દૃઢતા એટલી જ બ્યાખ્યા યર્થ થકે છે કે:—

દરેક સ્થિતિમાં મનની ઉત્તમ ભાવનાઓ પ્રમાણે વર્તન રાખવું; આત્મા ઉપર સંપૂર્ણ ભરોસો રાખવો; આબ્યંતર અથવા અંતઃકરણ ઉપર પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવો; નિશ્ચિંત અને નિર્ભય મનથી પોતાનું કાર્ય ક્યો કરવું; તમારા દરેક વિચાર અને કાર્યનું ભવિષ્યમાં તમને બરાબર ફળ મળશે જ, એવી અચળ માન્યતા રાખવી; કુદરતના કાયદા અચળ અને સનાતન છે, તેમાં કદાપિ ફેરફાર થઈ શકે નહિ અને જે વસ્તુ તમારી છે—તેની દરેક પાઈ પણ તમને મળશે એવું જ્ઞાન મેળવવું; આ સર્વ બાજતનો એક 'શ્રદ્ધા' યજ્ઞમાં સમાવેશ થાય છે.

આવી શ્રદ્ધાના બળથી દરેક પ્રકારના સંશય ટળી જાય છે. દુઃખરૂપી પર્વતો ઓળંગી જવાય છે અને શ્રદ્ધાળુ આત્મા નિર્મલ રીતે પોતાની ઉન્નતિ સાધ્યા કરે છે.

પ્રિય વાચક! દરેક વસ્તુ કરતાં અમૂલ્ય શ્રદ્ધા મેળવવા માટે તું વધારે પ્રયત્ન કરજે; કારણ કે આ શ્રદ્ધા સુખ, વિજય, શાન્તિ, સત્તા અને જેથી જીવન ઉચ્ચ થાય અને દુઃખ દૂર થઈ શકે તેવી દરેક ચીજ મેળવવાનું ઉત્તમ તાલીજ-માહિયું છે. જો તમે આવી શ્રદ્ધા ઉપર તમારા વિજયનું મકાન બાંધ્યો તો ખરેખર તમે નિત્ય પહાચી વડે નિત્યતાના ખડક ઉપર પાચો નાખ્યો અને તમે જે મકાન ચણ્યો તે કદાપિ નાશ પામશે નહિ; કારણ કે સમજો વૈભવ અને ધન જે અંતે તો નાશવંત છે, તે સર્વ કરતાં વધારે સ્થાયી અને અચળ વસ્તુ તમે પ્રાપ્ત કરી શક્યો. તમે દુઃખની ખીણમાં પડેલા હો કે આનંદના પર્વત ઉપર મહા ઉભા હો, તોપણ આ શ્રદ્ધા ઉપરનો તમારો કાબુ જોતા નહિ. તમારું આશ્રયસ્થાન હોય તેવી રીતે આ શ્રદ્ધારૂપી ખડક ઉપર આરામ લેજો. તે અચળ અને નિત્ય પાયા ઉપર તમારા પત્થર સિંહ સપાજો. જો તમારામાં આ શ્રદ્ધા અવિચળ રહ્યો તો એથી નેતું આધ્યાત્મિક બળ આવશે કે તેના વડે તમે તમારા તરફ પશ્ચાત્ત આચાર્ય દુઃખનાં વાદ્યોના સમકક્ષની માફક જીવન કરી શક્યો, અને દુનિયાના મોઝગોખના વિષયો મિતવર પામી શકો. મનુષ્ય આ પ્રીતિ શકે જો શક્ય તેના કરતાં વધારે જીવન વિષય તમે જાણ કરી શક્યો. એક મનુષ્ય પુરુષે કહ્યું છે કે

જો તમારામાં શ્રદ્ધા હશે અને શ્રદ્ધા નહિ હોય તે તમારું જીવન નહિ એક જ રહેશે, એક જ નહિ પણ એક જ રહેશે. એક જ રહેશે કે અધિક પાવન આ અને હિંમત નહિ.

આ જગતમાં દેહધારી જીવતાં મનુષ્યો અને સ્ત્રીઓ એવા પ્રકારના વસે છે કે જેમણે આ પ્રકારની શ્રદ્ધાનો સાક્ષાત્કાર કર્યો છે અને દિનપ્રતિદિન પોતાનો જીવનવ્યવહાર તેવી જ શ્રદ્ધાથી ચલાવે છે. તેમણે તે શ્રદ્ધાની ખરાબર કસોટી કરીને કીર્તિ અને શાન્તિ પ્રાપ્ત કરી છે. તેમણે જ્યારે જ્યારે આજ્ઞા કરી છે ત્યારે ત્યારે દુઃખ, દિલગીરી, માનસિક ચિંતા અને શારીરિક વ્યાધિના પર્વતો તેમની નજર આગળથી ઊડીને વિસ્મૃતિના સમુદ્રને તળિયે ડૂબી ગયા છે.

જો તમારામાં આ શ્રદ્ધા પરિપૂર્ણ હશે, તો પછી તમારે ભવિષ્યમાં તમારા કાર્યને મળનાર વિજય કે પરાજય સંબંધી દરકાર કરવી પડશે નહિ, છતાં તમે અવશ્ય વિજય પ્રાપ્ત કરી શકશો. તમારે તમારા કાર્યના પરિણામ સંબંધી જરા પણ ઉચાટ કરવો નહિ; પણ આનંદથી અને શાન્તિથી તમારું કામ કર્યું કરવું. કારણ કે સદ્વિચારો અને સત્પ્રયત્નોના પરિણામ રૂપે તમને અવશ્ય શુભ ફળ મળશે, એવું જ્ઞાન તમને તે શ્રદ્ધાથી થશે.

આ જીવનાર એક એવી સ્ત્રીને સારી રીતે જાણજે છે, કે જે સ્ત્રી પોતાના દરેક કાર્યમાં ફતેહમંદ બીવડી છે. એક વખતે તેના એક મિત્રે તેને કહ્યું: ‘તમે કેવાં ભાવ્યશાળી છો! જેવી કોઈ વસ્તુની ઇચ્છા તમે કરો છો તેવી જ તે તમને મળી આવે છે.’ બહારથી જોનારને તો એમ જ લાગે એવા સંજોગો દેખાતા હતા. પણ ખરી રીતે તો જે શુભ વસ્તુઓ તેને મળતી હતી તેનું ખરું કારણ તે સ્ત્રીની આનંદમય પ્રકૃતિ અને શુભ ભાવો હતા. એ પ્રકૃતિ અને એ ભાવોને તે દરેક ક્ષણે કેળવતી હતી અને પૂર્ણતાએ પહોંચાડતી હતી. કેવળ ઇચ્છા કરવાથી તો નિરાશા સિવાય બીજું કંઈ મળતું નથી.

જે મનુષ્ય પોતાના પાંડને વશ કરતાં અને કાળુમાં રાખતાં શીખ્યો છે, તે જ પુરુષ બીજાને વશ રાખી શકે અથવા આજ્ઞા કરી શકે. જે લોકો અસ્થિર મનના છે, બીકણ છે, અવિચારી છે અને ચંચળ છે, તેવા પુરુષોએ તો બીજાની સોબતમાં રહેવું અથવા બીજાનો આશ્રય શોધવો; નહિતર તેઓ આધાર વગર અધમ દશામાં આવી પડશે.

પણ જેઓ શાંત છે, ભયરહિત છે અને વિચારશીલ છે, તેમને માટે જંગલ, ઉદ્યાન કે પર્વતના શિખરનું એકાંત સ્થાન ઉત્તમ છે. તે સ્થળો તેમની હાલની શક્તિમાં વિશેષ ઉમેરો કરશે. જે વિકારોદ્ધી ચક્રી કે ભમરીથી મનુષ્યભૂતિનો મોટો ભાગ સંસારના દુઃખમય સમુદ્રમાં ગૂંચાઈ બંધ છે, તે વિકારો પર જય મેળવી આ મનુષ્ય ક્તેહમંદીથી પોતાના કાર્યમાં આગળ વધ્યા કરશે.

હલકી વાસનાઓ એ શક્તિ નથી; તે તો શક્તિનો દુરુપયોગ છે, અથવા તો શક્તિ વિખેરી નાખનાર સાધન છે. વાસનાઓ તો ભયંકર તોફાનરૂપ છે અને તે જીવસાથી તથા જોરથી ખડક સાથે અક્ષણાય છે. પણ જે શક્તિ છે તે તો ખડક જેવી અચળ છે; અને સધળાં તોફાનોમાં તે ખડક એકચરખી અડગતા રાખી શકે છે.

દ્યુધર નામનો મહાન ધર્મનુધારક જો વર્મ્સ નામના ગામમાં જાય તો ત્યાંથી તે સફીરવામત પાછો આવી શકે કે કેમ એ બાબત તેના મિત્રોને ધંધા હતી. તેમણે દ્યુધરને સમન્તવર માંગ્યો, ત્યારે ખરી આત્મશક્તિ પ્રકટ કરતો તે ધર્મનુધારક બોલી ઊઠ્યો હતો કે, ‘આપણા ઘાપરા પર જેટલાં નજિયાં છે, તેટલા જ રામ્સો એ તે ગામમાં વસતા હોય, તોપણ હું ત્યાં જવાનો.’

અને જો વખતે લેન્ડનીન પીરરેડાર્ડ પ્રથમ પાણીને-ટમાં

ઉત્તમ જીવન પસાર કરવું એ જ ઇચ્છિત વસ્તુ મેળવવાનું
ઉત્તમ સાધન છે. મૂર્ખ માણસો ઇચ્છા કરે છે અને વસ્તુ મળતી
નથી ત્યારે બડબડે છે; પણ સુસ્ત પુરુષો પ્રથમ કામ કરે છે અને
તેનું ફળ મળતા સુધી રાહ જુએ છે. આ સીએ પણ કામ કરું
હતું; અંદરથી તેમજ બહારથી કામ હતું હતું. પણ સુખ્યત્વે કરીને
તેને અંદરથી આત્મા અને મનને સુધારવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.
આત્માના અદૃશ્ય હાથ વતી તેણે શ્રદ્ધા, આશા, આનંદ,
ભક્તિ અને પ્રેમરૂપી અમૃત્ય હીરામાણેક વડે એક મુંદર
મંદિર બનાવ્યું હતું; અને તે મંદિરનો પ્રકાશ ચારે
બાજુએ આનંદનાં કિરણો ફેલાવતો હતો. તેની આંખમાં
આનંદ જગતી રહ્યો હતો; તેના ચહેરામાં તે પ્રકાશી રહ્યો હતો;
તેના અવાજમાં તે વ્યાપી રહ્યો હતો; અને જે જે મનુષ્યો તે
શ્રીના સંબંધમાં આવતાં હતાં, તે સર્વને તે સર્વવ્યાપી આનંદની
હાથનો અનુસર થતો હતો.

[illegible]

ભવિષ્ય સુધરશે કે ખગડશે તેનો સુખ્ય આધાર તમારા હૃદય-માંથી દરેક પળે નીકળતા સારા યા નરસા વિચારો જ છે. જો તમે તમારા હૃદયને વિશાળ, નિઃસ્વાર્થી અને પ્રેમાળ બનાવતા રહો તો કદાચ તમને ધન થોડું મળે તો પણ તમારો પ્રભાવ અને વિજય ખરેખર મહાન અને ચિરસ્થાયી થશે. તેને બદલે જો તમે-સ્વાર્થના વિચારોમાં જ ગરકાવ થઈ બસો, તો કદાચ તમે કરોડાધિપતિ બનો તોપણ છેવટે તો તમારો પ્રભાવ અને વિજય ખડું જ નજીવો થશે.

જો આ બાબતની સત્યતા તમારા સમજવામાં બરાબર આવતી હોય, તો નિઃસ્વાર્થતાને તમારા હૃદયમાં ખીલવો. તેની સાથે શ્રદ્ધા, પવિત્રતા અને એકાગ્રતાને હૃદયમાં યોગ્ય સ્થાન આપો. આ રીતે તમે સંપૂર્ણ તંદુરસ્તીનાં ખીજ શોધશો, એટલું જ નહિ પણ ચિરસ્થાયી વિજય અને અનંત સામર્થ્યનાં ખીજ પણ તે સાથે જ શોધાશે.

તમારી હાલની સ્થિતિ તમને રુચતી ન હોય અને તમારે કરવાના કામમાં તમારું મન ચોંટતું ન હોય, તોપણ બરાબર ટાળણપૂર્વક તમારી દરેક ફરજ બજાવો અને તે સાથે મનમાં શ્રદ્ધા રાખો કે, સારી સ્થિતિ અને સારા સંબંધો તમને થોડા સમયમાં જ ફર મળશે.

નવા સુકુરી આવતા સંબંધોની શોધ હંમેશા જોતા રહો, એટલે જ્યારે જ્યારે યોગ્ય અવસર આવી પહોંચે અને નવો માગ જણાઈ આવે ત્યારે ત્યારે તમે તે જલદીથી પ્રત્યક્ષ કરી શકો અને સાવ-ધાનતાથી અને દીર્ઘદર્શીપણાથી તમે તે કામમાં તમારું મન રોડી પૂર્ણ વિજય મેળવી શકો.

તમારે જમે તે કામ કરવાનું હોય, તોપણ તેમાં તમારા મનને એકાગ્ર કરો. તમારામાં જે મનોબળ હોય તે તેનાં વા

આપ્યો હતો.

ધારણ કે આવી બાબતોમાં સમય શુભાવશે તે આત્મિક શક્તિ અને જીવનનો નાશ કરવા સમાન છે. આવી આવી નજીવી બાબતો પર પ્રથમ તમે જ્ય મેળવશો, અર્થાત્ તેવી બાબતોને તમારા મન ઉપર જરા પણ અસર નહિ પાડવા દો, ત્યારે ખરી શક્તિ શું છે એનો જાણો. આભાસ તમને પ્રથમ જ થશે. પછી, વધારે બહિષ્ વાસનાઓ અને વિકારો, જે તમારા આત્માને બંધનમાં રાખે છે અને તમારી ઉન્નતિને વિધ્નરૂપ યાય છે, તેની સાથે તમે યુદ્ધ કરવાને સમર્થ થશો અને તમારે આગળ કયાં પગલાં ભરવાં એ (કદાચ વિના પણ) સ્વયમેવ તમારા સમજવામાં આવશે.

બધી બાબતો કરતાં અગત્યનો મુદ્દો એ છે કે, એક જ ધારણા રાખો. એક જ યોગ્ય અને ઉચ્ચ ધારણા મન આગળ રાખો. તમારું સઘનું મનોબળ તે પાછળ રોકો. ગમે તેવા સંજોગોમાં આવી પડે, છતાં તમે તમારી નેમ મૂકી દેતા નહિ. સંસ્કૃતમાં કહેવત છે કે, 'સંસ્યાત્મા વિનશ્યતિ' જેના મનમાં આ કામ કરવું કે પેલું કરવું એમ સંશય રહ્યા કરે છે અને જેનું મન દંડ નથી, તે મનુષ્ય નાશ પામે છે—અર્થાત્ ચોતાના દામમાં વિજય વાંત નીવડતો નથી.

શીખવાને તત્પર રહો, પણ શીખવાને ઉતાવળા થતા નહિ, તમારું દામ બરાબર રીતે સમજો અને પછી તે તમારા સઘળા સામર્થ્યથી કરો. જેમ જેમ તમે તમારા અંતરાત્માના અવાજ પ્રમાણે—તમારા અંતઃકરણના હુકમ પ્રમાણે ચાલતા રહેશો, તેમ તેમ તમને વિજય પછી વિજય પ્રાપ્ત થયા જ કરશે, તમે ઉચ્ચ ને વધારે ઉચ્ચ સ્થાનો પીએ પીએ પ્રાપ્ત કરી શકશો અને તમારી વિશાળ દૃષ્ટિ તમને આ જીવનનું સૌંદર્ય તથા હેતુ સ્વયમેવ ખુદાં ધર્ષ જશે. તમારી બાવને પવિત્ર અને શુદ્ધ રાખવાથી તમે

જરૂર તંદુરસ્ત બનશે.

જે તમારામાં પોતાનામાં ઘડા હશે, તે જરૂર તમારા કામમાં તમને વિજય મળશે. જે તમે તમારી જાતને કામમાં રાખી શકશો, તે સઘળી સત્તા પોતાની મેળે આવી મળશે. તમને તમારા હરેક કાર્યમાં સિદ્ધિ મળશે. કારણ કે હવે તમે એક જુદી વ્યક્તિ તરીકે કામ કરતા નથી, તેમજ તમે તમારી જાતના કામ નથી; પણ જગતના જાતને વાસ્તે કાર્ય કરનારી શક્તિઓ સાથે એક થઈ તમે કાર્ય કરો છો; અને તેથી તમારું જીવન સાંસ્કૃતિક સાબરું વધરાય છે. તમને આ માર્ગે સાક્ષાત્તે જ તંદુરસ્તી મળશે તે જાણી તમારી પામે જ રહેશે. તમને જે વિજય પ્રાપ્ત થશે, તે મનુષ્યોની મનુષ્યોની પેઠી પારને થશે અને કદાચ અસ્તવ્ય થશે જો તમારી શક્તિ અને પ્રતિભા, જમાના પચાસ થશે તેમ તેન વધતા જશે. કારણ કે આ જગતને પારવું કરનારા જે નિવ્ય તરફ છે તેના તમે એક જાન ફેર બનેલા છો.

આરે હવે તમે જાણ્યા છો કે તંદુરસ્તીનું સદૃશ્ય પવિત્ર દૃશ્ય અને મુન્દરિયાનું નવું છે. વિશ્વનું સદૃશ્ય જાતનું પ્રકાશ અને જારી રીતે પોતે જ કાર્ય છે, અને જાતના, જે મારી પાત્રને જે પોતે વિશ્વનું જાતને વધુ જાતનું બનેલાનું સદૃશ્ય છે.

૬ : પરમ સુખ અથવા આનંદ ક્યાં છે ?

લોકો સુખ મેળવવાને બહુ આતુર જણાય છે; પણ એ આતુરતા જોટલી જ જગતમાં સુખની ખામી નજરે પડે છે ! પૈસા મળવાથી પરમ અને સ્થાયી સુખ મળશે એવા વિચારથી ઘણા ગરીબ મનુષ્યો ધનનાં જ વલખાં માયો કરે છે. ઘણા ધનવાન મનુષ્યો જેમની દરેક ઇચ્છા કે વાસના પરિપૂર્ણ થયેલી છે, તેઓ હજી કરતાં વધારે ધન હોવાથી દુઃખ ભોગવે છે; અને પધારીમાં પડ્યા પડ્યા કહે છે કે, ‘હાય ! અમારાથી ઠાંઈ કામ બનતું નથી.’ અને સુખ કે પ્રસન્નતાનો વિચાર કરીએ તો ઘણા ગરીબ મનુષ્યો કરતાં પણ આ બાબતમાં તેમની દિયતિ સારી નથી હોતી. આ બાબત ઉપર જો આપણે બારીક વિચાર કરીએ તો આપણે એવા મુદ્દા ઉપર આવીએ છીએ કે, સુખ બાહ્ય વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ પર આધાર રાખતું નથી, તેમ દુઃખ તે વસ્તુઓના અભાવમાં રહેતું નથી.

જો આથી બેઝુદ્દ હોત તો સમગ્ર જીવન દુઃખી હોત અને સમગ્ર ધનચાન પુરેયો સુખમાં મહાલગ્ન હોત. પણ જન્મ તરફ દિ કરતાં ધરૂ વાર આ કરતાં જુદો જ દેખાવ આપણે

લેખકે હીએ. આ લખનારે દુઃખીમાં દુઃખી એવા પણ પુરુષો
લેયા છે. તેઓ સર્વ ધનવૈભવવાળા હતા; ત્યારે જેમને તેજે
સૌથી મુખી લેયા છે, તેઓ પોતાની આજીવિકા જેટલું ધન પણ
મહામહેનતે પ્રાપ્ત કરતા હતા. ઘણા પુરુષો જેમણે પોતાની
આખી જિંદગી ધન એકઠું કરવામાં જ પસાર કરી છે, તેઓ
ખુશ્ખી રીતે કબૂલ કરે છે કે ધન મેળવ્યા પછી સ્વાર્થને ખાતર
જ તેનો ઉપસોગ કરવાથી આ જિંદગી કેવળ નીરસ બને છે અને
ત્યારે તેઓ ગરીબ હતા ત્યારે તેઓ આ કરતાં વિશેષ મુખી હતા.

ત્યારે મુખ એ શું છે ? તે કેવી રીતે મળી શકે ? શું તે
કદા સ્વપ્ન છે કે ખોટી મમળારૂપ છે ? અથવા તો દુઃખ સાચત
છે ? બારીક તપાસ અને અવલોકન ક્યાં પછી આપણે એવા
નિશ્ચય પર આવીએ છીએ કે જેઓએ ચક્રાન્તના માર્ગમાં પદ
મૂક્યો છે તે ત્રિવાયના બીજા બધા મનુષ્યો એમ માને છે કે
આપણી ઇચ્છાઓ તૃપ્ત કરવામાં મુખ રહેતું છે. અજ્ઞાનથી ડૂ-
બેલી અને સ્વાર્થ વિચારો તથા વાચનાઓથી અડિત બનેલી
આવી માન્યતા એ જ આ જનતા દુઃખનું ખરું કારણ છે.
'ઇન્ડિયા' એ યાજ્ઞ અને 'હિન્દી વાચનાઓ'ના મુદ્દિના પ્રદેશ
કાંઈ વપરાયો નથી. પણ તેની યજ્ઞ ઉચ્ચ પ્રદેશો ઉપર જઈ
છે. જે ઉચ્ચ પ્રદેશોના વપારે અડિત, વપારે અજ્ઞાન અને
વપારે નાશ કરે તેને વાચનાઓ, મુદ્દિમાન અને મન્ય કહેવાય.
કેટલાક જોઈ શકે છે અને જાણી શકે છે અને જાણી શકે છે.
જે મુદ્દિમાન છે તે મુદ્દિમાન જનતા છે. તેને નાશ કરે છે.

જો કેટલાક મનને કમી કરે છે કે જા. જનતા દુઃખ
મુદ્દિમાન વપારે છે, પણ તેને નાશ કરે. અને મનને
મુદ્દિમાન કરે છે, જો કે મુદ્દિમાન વપારે નાશ કરે અને
વપારે નાશ કરે. જો કે મુદ્દિમાન વપારે નાશ કરે.

હુઃખનું ખરું કારણ તમારી ચોતાની જ સ્વાર્થબુદ્ધિ છે, ત્યારે જરૂર તમે સ્વર્ગનાં દ્વારમાં પેસવાને લાયક બનશો.

પણ જ્યાં સુધી તમે એમ માનશો કે જીભની સ્વાધી દૃષ્ટિ તમારા આનંદનો નાશ કરનારી છે, ત્યાં સુધી જાતે જ બાંધેલા દેહબાનામાં તમે તમારા આત્માને કેદી બનાવો છો.

સુખ એ પૂર્ણ સંતોષની આંતરદશા છે. આ સુખ આનંદ-રૂપ છે; અને તે આનંદમાં કોઈ પણ પ્રકારની 'ઇચ્છા' રહેતી નથી. ઇચ્છા તૃપ્ત થવાથી જે સંતોષ મળે છે, તે બહુ જ ટૂંકો અને માયાવી હોય છે અને તે જ ઇચ્છા તૃપ્ત કરવાની વધારે લાલસા હૃદયમાં જાગ્રત થાય છે. ઇચ્છા તે સમુદ્ર જેવી છે. જેમ સમુદ્ર આટલી બધી નદીઓ મળતાં છતાં ધરાતો નથી, તેમ ઇચ્છા અનેક પદાર્થો ગ્રાસ થવા છતાં કદાપિ તૃપ્ત થતી નથી. ઇચ્છા ચોતાના સેવકો પાસેથી અધિક અધિક સેવાની આશા રાખે છે. જ્યાં સુધી શારીરિક કે માનસિક હુઃખ મનુષ્યને માથે ન આવી પડે ત્યાં સુધી તે ઇચ્છાઓને તૃપ્ત કરવામાં મગ્યો રહે છે. પણ તે હુઃખરૂપી અગ્નિમાં સપડાય અને તે અગ્નિ તેને ઠકવો અનુભવ આપી તે વાસનાઓના પાશમાંથી મુક્ત કરે છે અને પવિત્ર કરે છે.

ઇચ્છા એ નરકવાસીઓનો ધર્મ છે અને સધળાં હુઃખો તેમાં સમાયેલાં છે. ઇચ્છાઓનો ત્યાગ કરવો એ સ્વર્ગનો સાક્ષાત્કાર કરવારૂપ છે; અને સ્વર્ગમાં સર્વ પ્રકારનો આનંદ નિઃસ્પૃહી મનુષ્યની રાહ જુએ છે. એક ધ્વજ લખે છે કે:—

‘મરણોત્તર સ્થિતિનું રહસ્ય મેળવવાને મેં મારા આત્માને અદમ્ય જીવનોમાં મોકલ્યો. પીંખે પીંખે મારો આત્મા પાછો વળ્યો અને મારા ધનમાં શાન્તિથી બોલ્યો: ‘હું મારી બાતે જ સ્વર્ગ તેમજ નરક છું.’

જીભનો લોહપ મનુષ્ય દિનપ્રતિદિન નવા નવા. સ્વાદિષ્ટ ખોરાકોને સારું તલસે છે અને મરી ગયેલી ભૂખને સંજીવન કરવા જીભને રુચતા વિવિધ પદાર્થો ખાય છે, પણ થોડા દિવસમાં તો તેને અજીર્ણ થાય છે કે અનેક રોગ થાય છે. તેથી પ્રથમ તે જેટલું ખાઈ શકતો હતો, તેટલું ખાવાનું પણ તેને સુખ મળતું નથી. પણ જેણે પોતાની જિહ્વા-ઇન્દ્રિયને વશ કરી છે અને જે જીભને સ્વાદિષ્ટ લાગતા પદાર્થોને શોધતો નથી, એટલું જ નહિ પણ તેનો વિચાર સરખો પણ કરતો નથી, તે સાદા ખોરાકમાં પણ પરમ સુખ માને છે. સ્વાધીન મનુષ્યો ધારે છે કે ઇચ્છાઓની તૃપ્તિમાં સુખના દેવની આકૃતિ રહેલી છે; પણ જેવા તેઓ તે આકાર પકડવા જાય છે કે તરત જ તેમના હાથમાં દુઃખનું હાક-પિંજર આવે છે! ધર્મશાસ્ત્ર સત્ય જ કહે છે કે, ‘જે મનુષ્ય સ્વાધીન ને ક્ષીધે પોતાના જ વિચારમાં મગ્ન રહે છે, તેનું જીવન નિરર્થક જાય છે; પણ ખીજાને લાલ કરવાનો આશય દષ્ટિ સમીપ રાખી જે પોતાની જાતને સર્વથા ભૂલી જાય છે, તે પરમાર્થ કરતાં ખરો સ્વાર્થ સાધે છે, અર્થાત્ તે પરમ આનંદનો ભોક્તા બને છે.’

ત્યારે તમે સ્વાર્થપરાયણતાથી કોઈ પણ વસ્તુની ઇચ્છા કરવાનું છોડી દેશો અને સ્વાર્થત્યાગવૃત્તિ ગ્રહણ કરશો, ત્યારે શાશ્વત સુખ મેળવવાને તમે લાયક બનશો. જે સ્ત્રીએ વસ્તુને તમે ચાહતા હો અને તમે વગળી રહો. કે નહિ છતાં જે વસ્તુ એક દિવસ તમારા હાથમાંથી જવાની તો છે જ, તે વસ્તુનો સર્વથા ત્યાગ કરવા તમે ખુશી હો, તો તમને જણાયે કે, જે તમને હાનિકારક અને દુઃખરૂપ બાંધનું હતું તે એક મોટા લાલકરૂપ નીવડ્યો.

આપણને મજે તે સારું આપવું. જાના કરતાં વધારે મોટો જ્ઞાન અથવા દુઃખનું કારણ આ જગતમાં બીજું એક પણ નથી. પણ વસ્તુનો ત્યાગ કરવાને અને દુઃખ ત્રહન કરવાને તૈયાર રહેવું.

છો, જગતના પદાર્થો સાથે જાંધનારી સાંકળોને જેમ જેમ તમે તોડતા જાઓ છો, તેમ તેમ તમને આપવાથી મળતા આનંદનો અનુભવ થતો જશે. કોઈ પણ વસ્તુ ગ્રહણ કરવા જતાં અનુભવાતા દુઃખને જાહેર તમારી વસ્તુઓ, જ્ઞાન, પ્રેમ અને પ્રકાશ આપવાથી મળતો અપૂર્વ આનંદ તમે લોગવી શકશો. તે વખતે તમને અનુભવ થશે કે લેવા કરતાં આપવામાં વધારે આનંદ રહેલો છે. પણ આ આપવાનું કામ નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિથી ફળની આશા સિવાય કરવું જોઈએ. પવિત્ર પ્રેમથી આપેલી દક્ષિણા સાથે નિરંતર આનંદ માલૂમ પડે છે. તમે સઘળું આપો તે છતાં તમારો આભાર ન માનવામાં આવે અથવા તો તમારી ખુશામત ન કરવામાં આવે, અથવા તો વર્તમાનપત્રમાં તમારું નામ ન આવે, અથવા તો રાવજહાદુર કે ખાનજહાદુરનો ખિતાબ તમને ન મળે, તે વખતે જો તમારું હિલ્લ ફુલાય તો સમજજો કે તમે આપેલી દક્ષિણા ખરા પ્રેમનું નહિ પણ ખોટી મગરૂરીનું પરિણામ હતું અને તમે મેળવવાને વાસ્તે જ આપતા હતા. અથવા ખરું કહીએ તો તમે આપતા ન હતા પણ ગ્રહણ કરતા હતા. ખીલના કટ્યાણ અર્થે તમારા સ્વાર્થનું બલિદાન આપતાં શીખો. તમે જે જે કાર્ય કરો તેમાંથી અહંતાનો વિચાર દૂર રાખો. આ સર્વ પરમ સુખનું ઉત્તમ રહસ્ય છે. સ્વાર્થના વિચારો તમારા હૃદયમાં દાખલ ન થાય તે સારું કાળજી રાખો અને અંદરથી-હૃદયથી આત્મલોગ આપવાનો ઉમદા પાઠ શીખો. આથી તમે સુખના ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ શિખર પર પહોંચી શકશો અને વાદળ-રહિત આનંદના પ્રકાશમાં તમે રમશો તથા તમે અમરપણુનો તેજસ્વી પોશાક ધારણ કરશો.

‘હું સુખની શોધમાં ઘરથી બહાર નીકળ્યો. ઊંચા વડના ઝાડ પાસે તેમજ લીલા દ્રાક્ષના વેલા પાસે થઈ પસાર થયો; પણ સુખ તો મારાથી દૂર ને દૂર લાગતું જ જણાતું.’

‘હું તેની પાછળ પડ્યો. પર્વત અને ટેકરીઓ ઉપર, ખીડ-માં એને ખેતરમાં, દરેક સ્થળે તેને શોધવા મેં ક્યાં ક્યાં. ઝડપથી વહેતી નદીના પ્રવાહ સાથે અથવા તો જ્યાં ગરુડપક્ષી આનંદમાં મહાલે છે તેવા ખડકો ઉપર, દરિયા અને જમીન ઉપર મેં ચારે બાજુએ સુખની શોધમાં પ્રવાસ કર્યો. પણ હાય ! અફસોસ ! સુખ તો મારાથી દૂર જ રહ્યું.’

‘હું ચાક્યો, કંટાળી ગયો, સુખની શોધ છોડી દીધી. એક ઝરાના કિનારા પર આરામ લેવાને ગેઠો. તેવામાં એક મનુષ્યે આવી મારી પાસે ભોજન માગ્યું. બીજાએ આવી ભિક્ષા માગી. મેં તે બૂખ્યા મનુષ્યને રોટલો આપ્યો અને તે બીજાને થોડા પૈસા આપ્યા. તેવામાં ત્રીજો એક મનુષ્ય દુઃખથી કંટાળી ગયેલો અને જગતની હાડમારીથી ત્રાસ પામેલો હોઈ મારી પાસે દિવસો જોગવવા આવ્યો અને એક ચોથો શાન્તિ શોધતો મારી પાસે આવી પહોંચ્યો. મેં મારી શક્તિ પ્રમાણે તન, મન અને ધનથી તેમને દિવસો જોગવવા અને શાન્તિ આપી. એટલામાં તો દિવ્ય આકૃતિ ધારણ કરી સુખની દેવી મારી સમક્ષ આવી બિંધી અને પીમેથી મારા ધનમાં બોલી : ‘આજથી હું તારી છું. તે તારાં મુંદર કાયોથી મને વશ કરી લીધી છે !’

અંગત અને સ્વજિક સુખનો ત્યાગ કરતાં શીખ્યો તો જરૂર તને સ્વાધી અને સર્વવ્યાપી સુખ મેળવવા જાણ્યશાળી બનશે. હવે અને સ્વાધી અહંતાને લીધે તને સુખની વસ્તુએ પોતાના લાભને સારુ ઇચ્છે છે. તને તેનો ત્યાગ કરે; તો અત્યારે ને અત્યારે તને દેવોના સોળનીઓ થશે અને ના જાણનાં

‘હું સુખની શોધમાં ઘરથી બહાર નીકળ્યો. ઊંચા વડના ઝાડ પાસે તેમજ લીલા દ્રાક્ષના વેલા પાસે થઈ પસાર થયો; પણ સુખ તો મારાથી દૂર ને દૂર લાગતું જ જણાતું.’

‘હું તેની પાછળ પડ્યો. પર્વત અને ટેકરીઓ ઉપર, ખીડ-માં અને ખેતરમાં, દરેક સ્થળે તેને શોધવા મેં કુર્ચા કર્યું’. ઝડપથી વહેતી નદીના પ્રવાહ સાથે અથવા તો જ્યાં ગરુડપક્ષી આનંદમાં મહાલે છે તેવા ખડકો ઉપર, દરિયા અને જમીન ઉપર મેં ચારે બાજુએ સુખની શોધમાં પ્રવાસ કર્યો. પણ હાથ! અફસોસ! સુખ તો મારાથી દૂર જ રહ્યું.

‘હું’ યાક્યો, કંટાળી ગયો, સુખની શોધ ઊડી દીધી. એક ઝરાના કિનારા પર આરામ લેવાને બેઠો. તેવામાં એક મનુષ્યે આવી મારી પાસે લોજન માગ્યું. ખીજાએ આવી શિક્ષા માગી. મેં તે બૂખ્યા મનુષ્યને રાટલો આપ્યો અને તે ખીજાને થોડા પૈસા આપ્યા, તેવામાં ત્રીજે એક મનુષ્ય દુઃખથી કંટાળી ગયેલો અને જગતની હાડમારીથી ત્રાસ પામેલો હોઈ મારી પાસે દિવસો જીવવા આવીને અને એક ચોથો શાન્તિ શોધતો મારી પાસે આવી પહોંચ્યો. મેં મારી શક્તિ પ્રમાણે તન, મન અને ધનથી તેમને દિવસો જીવવા આપ્યા. એટલામાં તો દિવ્ય આકૃતિ ધારણ કરી સુખની દેવી મારી સમક્ષ આવી બિંબી અને ધીમેથી મારા ધનમાં બેઠી: ‘આજથી હું તારી છું. તે તારાં મુંદર કાચોથી મને વશ કરી લીધી છે!’

અંગત અને દ્વિતીક સુખનો ત્યાગ કરતાં શીખ્યો તો જરૂર તમે સ્વાધી અને સર્વવ્યાપી સુખ મેળવવા બાંધ્યાની બન્યો. હવે અને સ્વાધી અહંતાને લીધે તમે સુખની વસ્તુઓ પોતાના હાલને સારુ ઇન્ડો. ઇ.તમે તેને ત્યાગ કરો; તો અત્યારે ને અત્યારે તમે દેવોના સોબરીઓ થશો અને ના જનતામાં

વસવા છતાં સર્વગત પ્રેમનો કાંઈક તમને અનુભવ થશે. બીજાઓનાં દુઃખ દૂર કરવામાં અને બીજાઓની તંગીઓ પૂરી પાડવામાં તમારા સ્વાર્થને ભૂલી જાઓ, તો સ્વર્ગીય મુખ તમને મળશે અને તે તમને સઘળાં દુઃખ અને દિલગીરીથી મુક્ત કરશે.

‘શુભ વિચારોરૂપી પ્રથમ પગથિયું ભરીને, શુભ વચનોરૂપી બીજું પગથું ભરીને અને શુભ કાર્યોરૂપી ત્રીજું પગથું ભરીને હું સ્વર્ગમાં દાખલ થયો.’ એમ એક મહાત્માનું વચન યાદ આવવાથી હું તમને કહું છું કે, તમે પણ તે માર્ગે ચાલીને સ્વર્ગમાં દાખલ થઈ શકો. સ્વર્ગ એ દૂર નથી પણ પાસે છે. કેવળ નિઃસ્વાર્થી પુરુષો તેનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે. જેઓ હૃદયથી પવિત્ર છે, તેઓ જ તેનો સંપૂર્ણ અનુભવ કરી શકે.

ઠઠાપિ તમને આ નિઃસીમ મુખનો અનુભવ ન થયો હોય, તો તમારા હૃદય આગળ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમની ઉચ્ચ ભાવના રાખવાથી અને તે પ્રમાણે વર્તવાનો પ્રયત્ન કરવાથી તમને તેનો સાક્ષાત્કાર થઈ શકે. આવા પ્રકારની આકાંક્ષા કે પ્રાર્થના એ ઉચ્ચ પદની અલિલાપા છે. તે જીવની, પોતાના દિવ્યસ્થાન (જ્યાં શાશ્વત સંતોષ વસે છે) પ્રતિ જવાની આ અલિલાપા છે. ઉચ્ચ અલિલાપા અથવા ભાવનાથી હલકી ઇચ્છાઓનું સ્વરૂપ ફરી જાય છે; તે ઇચ્છાઓ રક્ષણ કરનારી શક્તિઓએ બદલાઈ જાય છે. ઉચ્ચ અલિલાપા કરવી એ હલકી વાતનાઓના પાશમાંથી મુક્ત થવાનો યોગ્ય માર્ગ છે.

જેમ અક કડાકે છાકરો દુઃખ અને એકાંતવાસનો કડવો અનુભવ મેળવી કાઢ્યો બની પોતાના પિતાને ઘેર પાછો વળે છે, તેમ આ જીવ પણ આ સંસારની અનેક ઉપાધિઓમાં વિવિધ પ્રકારનું દુઃખ અનુભવી અંતર્મુખ બને છે.

હલકી સ્વાર્થવૃત્તિ ઉપર તમે જેમ જેમ જય મેળવો જાઓ

છે, જગતના પદાર્થો સાથે જાંઘનારી સાંકળોને જેમ જેમ તમે તોડતા જાઓ છો, તેમ તેમ તમને આપવાથી મળતા આનંદનો અનુભવ થતો જશે. કોઈ પણ વસ્તુ ગ્રહણ કરવા જતાં અનુભવાતા હુઃખને બદલે તમારી વસ્તુઓ, જ્ઞાન, પ્રેમ અને પ્રકાશ આપવાથી મળતો અપૂર્વ આનંદ તમે ભોગવી શકશો. તે વખતે તમને અનુભવ થશે કે લેવા કરતાં આપવામાં વધારે આનંદ રહેલો છે. પણ આ આપવાનું કામ નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિથી ફળની આશા સિવાય કરવું જોઈએ. પવિત્ર પ્રેમથી આપેલી દક્ષિણા સાથે નિરંતર આનંદ માલૂમ પડે છે. તમે સઘળું આપો તે છતાં તમારો આભાર ન માનવામાં આવે અથવા તો તમારી ખુશામત ન કરવામાં આવે, અથવા તો વર્તમાનપત્રમાં તમારું નામ ન આવે, અથવા તો રાવબહાદુર કે ખાનબહાદુરનો ખિતાબ તમને ન મળે, તે વખતે જો તમારું દિલ દુભાય તો સમજાવે કે તમે આપેલી દક્ષિણા ખરા પ્રેમનું નહિ પણ ખોટી મગફળીનું પરિણામ હતું અને તમે મેળવવાને વાસ્તે જ આપતા હતા. અથવા ખરું કહીએ તો તમે આપતા ન હતા પણ ગ્રહણ કરતા હતા. ખીલના કડ્યાણુ અર્થે તમારા સ્વાર્થનું જલિદાન આપતાં શીખો. તમે જે જે કાર્ય કરો તેમાંથી અહંતાનો વિચાર દૂર રાખો. આ સર્વ પરમ સુખનું ઉત્તમ રહસ્ય છે. સ્વાર્થના વિચારો તમારા હૃદયમાં દાખલ ન થાય તે સારું કાળજી રાખો અને અંદરથી-હૃદયથી આત્મભોગ આપવાનો ઉમદા પાઠ શીખો. આથી તમે સુખના ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ શિખર પર પહોંચી શકશો અને વાદળ-રહિત આનંદના પ્રકાશમાં તમે રમશો તથા તમે અમરપણનો તેજસ્વી પોશાક ધારણ કરશો.

૭ : વૈભવનો અધિકારી કોણ ?

જે હૃદયમાં પ્રમાણિકપણ, વિશ્વાસ, ઔદાર્ય અને પ્રેમ રહેલાં છે, તે હૃદયવાળો પુરુષ જ ખરી સમૃદ્ધિ-વૈભવ મેળવવાને અધિકારી છે. જે હૃદયમાં આવા ગુણો નથી તે હૃદય કદાપિ ખરા વૈભવનો અનુભવ કરી શકે નહિ; કારણ કે ખરા સુખની માફક ખરા વૈભવનો આધાર આંતર ગુણો પર રહેલો છે. લોભી મનુષ્ય કરોડાધિપતિ થાય તો પણ તે હંમેશાં દિલગીર અને દુઃખી દેખાશે અને જ્યાં સુધી તેની પાસે જે ધન છે તેના કરતાં વધારે ધન જગતમાં એક જણ પાસે પણ હોય, ત્યાં સુધી તે પોતાને ગરીબ જ ગણશે.

પણ જે માણસ પ્રમાણિક, ખુદ્દા હૃદયનો અને પ્રેમાળ છે, તે મનુષ્ય પોતાની બાહ્ય સમૃદ્ધિ ચોટી હોવા છતાં પણ અનંત વૈભવનો અનુભવ કરે છે. 'જે અસંતોષી છે, તે જ દુઃખી છે' 'પોતાની પાસે જે છે તેથી સંતોષ માને છે તે જ સુખી છે' અને 'પોતાની પાસે જે હોય તે જે ઉઠાર હાથે ખર્ચે તે જ ખરો ધનવાન છે.'

આ જગતમાં લૌતિક તેમજ આધ્યાત્મિક અનેક શુભ ચીજો ચારે બાજુએ આવી રહેલી છે. ત્યારે આપણે તે બાબતનો વિચાર કરીએ છીએ અને તેની સાથે થોડાક સુવર્ણના કડકા મેળવવાને અથવા તો થોડાક જોડર જમીન પ્રાપ્ત કરવાને લોકો જે ગડમથલ અને ધમાલ કરે છે તે સરખાવીએ છીએ, ત્યારે બિચારા મનુષ્યો કેટલા બધા અજ્ઞાન છે તેનો આપણને કાંઈક ખ્યાલ આવી શકે છે. તે જ વખતે આપણને અનુભવ થાય છે કે, સ્વાર્થ-પરાયણતા એ જ મોટામાં મોટો આત્મઘાત છે. કુદરત તરફ તમે દૃષ્ટિ કરો; તમે જોઈ શકશો કે કુદરત ખુલ્લા હાથે પોતાની બક્ષિસો ચારે બાજુએ આપે છે, તે છતાં કુદરતને કોઈ પણ પ્રકારની ખામી પડતી નથી. હવે મનુષ્ય તરફ નજર કરો. તમે જોશો કે તે સર્વ વસ્તુ મેળવવા બંધ છે અને તે છતાં અંતમાં દરેક વસ્તુ ખોઈ બેસે છે. કુરસદે આ મુકાબલો હૃદયમાં ઉતારો. જે તમારે ખરી ઋદ્ધિ મેળવવાની ખાસ ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ તો ઘણા મનુષ્યોએ માની લીધેલો ખોટો વિચાર દૂર કરવો જોઈએ કે, પરમાર્થ કરવાથી બિલકુલ આપણને હુઃખ થયો. સ્પર્ધા અને હરીફાઈના તત્ત્વ પર ધ્રુવા ન રાખો; કારણ કે તે તત્ત્વથી 'હેવટું સત્ય વિજયી થયો' એ બાબતની તમારી ધ્રુવા ડગી જશે. લોકોનો આ સ્પર્ધા અથવા હરીફાઈના સંબંધમાં ગમે તેવો વિચાર ભલે હોય, પણ તે બાબતમાં તેમને ધ્રુવા તો નથી જ. પ્રેમ અને સદ્ગુણના સનાતન નિયમમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખો; કારણ કે આ નિયમ સઘળા હરીફાઈના કાયદાઓને અંતે હડસેલી મૂકશે અને હાલ પણ ધાર્મિક મનુષ્યોના જીવન અને હૃદયમાંથી સ્પર્ધાના કાયદાઓને તો ક્યારનોયે દેઘવટો મળ્યો છે. જેને આવી અવગ ધ્રુવા હોય છે, તે માનુષ્ય અપ્રમાણિકપણે જોઈ પોતાના મનની શાન્તિમાં લગ્ન મગાડે.

પ્રમાણિકપણનો અંતે નાશ થવાનો છે, એમ તેઓ ચાક્કસ માને છે. તમે ગમે તેવા સંલોગોમાં આવી પડ્યા હો, છતાં તે દરેક સંલોગમાં તમને જે ન્યાયયુક્ત અને ધર્મશીલ લાગે તે જ પ્રમાણે વતી અને 'નિયમ'માં શ્રદ્ધા રાખો. પછી જગતમાં વ્યાપી રહેલી દેવી શક્તિમાં સંપૂર્ણ ભરોસો રાખો. તે તમને કદાપિ તણ દેશે નહિ. સર્વદા તમારું તે શક્તિથી રક્ષણ થશે. આવા વિશ્વાસથી સઘળા ગેરલાભ લાભના રૂપમાં ફેરવાઈ જશે અને સઘળી આપ-તિઓ આશીર્વાદરૂપ થશે. પ્રમાણિકપણ, ઉદારતા અને પ્રેમનો કદાપિ ત્યાગ કરતા નહિ; કારણ કે એ સદ્ગુણો સાથે જો તમારામાં ઉદ્યોગ હશે તો તમે જરૂર ખરી શુદ્ધિના લોકતા થશો. 'પહેલો હું' અને પછી બધું ગામ' એવી લોકોની ખોટા વિચારો ઉપર બંધાયેલી માન્યતાઓને માનતા નહિ; કારણ કે આ ઉક્તિને માન આપવાથી તમે કોઈ પણ મનુષ્યનું કલ્યાણ કરવાને બદલે તદ્દન એકલપેટા થશો.

આવા સાંકડા વિચારના મનુષ્યોને એવો સમય જિંદગીમાં આવી પહોંચે ॥ કે જ્યારે સઘળા તેમને તણ ભય છે અને ત્યારે તેઓ દુઃખમાં એકલા હોવાથી ખૂબ પાડે છે, ત્યારે તેમની ખૂબ કોઈ પણ સાંભળતું નથી અને તેમને કોઈ પણ મદદ કરતું નથી. સર્વને બૂલી જઈ કેવળ પોતાની ભતનો જ વિચાર કરવાથી, દરેક પ્રકારના ઉચ્ચ અને ઉમદા ગુણોની ખિલવટ બંધ પડી જાય છે. જો તમારું મન વિશાળ હશે અને તમારું હૃદય ખીલ્યોને પ્રેમથી અને અંતઃકરણથી ભેટતું હશે, તો તમને અપૂર્વ અને મહાન આનંદ થશે અને તમને અનંત સમૃદ્ધિ નિઃસંશય મળશે.

જો લોકોએ ધર્મ' યા પ્રેમના કાયદાનો ત્યાગ કર્યો છે, તેમને પોતાનો બચાવ કરવા સારું 'હરીશ્ચંદ્રના કાયદા'ની જરૂર પડે છે, પણ જે લોકો ધર્મિષ્ઠ ॥ તેમને વાસ્તે આ કાયદાની નિ

કુલ જરૂર નથી. આ બિનપાયાદાર કે ગેરવાંજળી દલીલ નથી. હાલ પણ જગતમાં એવા પુરુષો વિદ્યમાન છે કે જેમણે પોતાના પ્રમાણિકપણા અને વિશ્વાસના બળથી હરીફાઈના કાયદાઓનો અનાદર કર્યો છે. તેવા પુરુષો હરીફાઈના પ્રસંગોમાં પણ પોતાના સત્ય નિયમોથી જરા પણ ડગ્યા સિવાય ધીમે ધીમે ઋદ્ધિ મેળવવા શક્તિમાન થયા છે; અને જે લોકોએ તેમના પરાભવ માટે યત્ન કર્યો છે, તે સર્વ તેમના તે કામમાં નિષ્ફળ નીવડેલા છે.

જે લોકોમાં આવા સદ્ગુણો છે, તેમને તે સદ્ગુણોરૂપી અમોઘ બખ્તર છે, જેના આગળ કોઈ પણ અશુભ તરવો ટકી શકતાં નથી. દુઃખના પ્રસંગમાં પણ આ સદ્ગુણો બેવડા રક્ષણકર્તા નીવડે છે. જેનામાં આવા સદ્ગુણો વાસ કરે છે, તેઓ એક એવા પાયા-પર વિજયની ધમારન ચલે છે કે જે પાયો કદાપિ ડગે નહિ અને તેનાથી એવી ઋદ્ધિ મળે છે કે જે ઋદ્ધિ સર્વ કાળમાં એક-ચરખી રીતે ટકી રહે છે.

૮ : ધ્યાનની શક્તિ

આત્મિક ધ્યાન એ દેવી માર્ગ છે. પૃથ્વી પરથી સ્વર્ગ-લોકમાં, અશુભમાંથી શુભમાં અને દુઃખમાંથી સુખમાં તથા અશાન્તિમાંથી શાન્તિ ભણી લઈ જનારી તે એક ગુપ્ત નિસરણી છે. દરેક મહાત્મા આ જ નિસરણીએ ચલ્યા છે. જેને આપણે હાલ પાપી અથવા અધર્મી માનીએ છીએ, તે દરેક માણસ વહેલો અથવા મોડો આ નિસરણી ઉપર જ્યાં સુધી પગ મૂકશે નહિ ત્યાં સુધી તે ઉન્નતિ મેળવી શકશે નહિ. જગતથી કંટાળેલો દરેક પંથી અથવા મુસાફર જેણે જગતને મિથ્યા માન્યું છે અને તે તરફથી પોતાની દૃષ્ટિને પોતાના પરમ પિતા તરફ વાળવા માંડી છે, તે સર્વ મુસાફરો આ સુવર્ણમાર્ગનો આશ્રય લે છે. એકાગ્રતા કે ધ્યાનની મદદ સિવાય પવિત્ર ભાવનાઓ, પવિત્ર શાન્તિ, અમર કીર્તિ અને આત્માનો શુદ્ધ આનંદ કદી ખીલી નીકળનાર નથી. હાલ આ સર્વ ઉચ્ચ ભાવનાઓ આપણાથી દૂર નાસતી ફરે છે; પણ ધ્યાનની મદદથી તે સર્વ આપણા વશમાં સત્વર આવી જાય છે. ધ્યાનની વ્યાખ્યા એક અંગ્રેજ તત્ત્વવેત્તા નીચે પ્રમાણે આપે છે:-

‘કોઈ પણ વસ્તુ સંબંધી સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવાના હેતુથી તે વસ્તુના વિચારમાં સંપૂર્ણ મગ્ન થઈ જવું તેનું નામ ‘ધ્યાન’ છે. જો કોઈ પણ વસ્તુ કે વિષય પર વારંવાર વિચાર કે ધ્યાન કરવામાં આવે તો તે સંબંધી માત્ર સમજ પડશે, એટલું જ નહિ પણ તમે તેના જેવા વધારે ને વધારે તદ્દય થતા જશો—તમે તે વસ્તુરૂપ બની જશો. જો તમે નિરંતર સ્વાધીપણના અને નીચ-પણના વિચારમાં મગ્ન રહેશો, તો આખરે તમે સ્વાધી અને નીચ બનશો. જો તમે પવિત્રતા અને નિઃસ્વાર્થત્વ વારંવાર ધ્યાન કરતા રહેશો તો ખરેખર તમે પણ પવિત્ર અને નિઃસ્વાધી થતા જશો.’

શાન્તિના સમયમાં બ્યારે તમારા આત્મા અંતઃક્રમ બને છે, ત્યારે તમે જે પ્રકારના વિચારોમાં સંપૂર્ણ ધ્યાનપૂર્વક મગ્ન રહો છો, તે વિચારો જો તમે મને જણાવો, તો હું કહી શકીશ કે તમે શાન્તિના કે હઃબળના સ્થાનમાં સુસાક્ષરી કરો છો અથવા પવિત્રતામાં કે પશુપણમાં વૃદ્ધિ પામે છો.

જો મનુષ્ય એક વસ્તુ કે વિષય પરજ વિચાર કરી શકે છે, તે મનુષ્યના શુભનું વલણ તે વિષયના શુભ અનુસાર થાય છે. આટલા માટે ધ્યાનનો વિષય અધમ નહિ પણ ઉચ્ચ પ્રકારનો રાખવો જોઈએ. આ સાથે તમારા વિચારો પણ ઉત્તમ પ્રકારના રાખવા જોઈએ અને તેમાં સ્વાર્થનો જરા પણ અંશ લગવા દેવો જોઈએ નહિ. આમ કરવાથી તમારું અંતઃકરણ નિર્મળ થશે અને પરમ તત્ત્વ તરફ તે આકર્ષાશે અને તમે ભુત્તવારૂપ ખાઈ-જોમાં વધારે વાર પડવા પામશો નહિ.

આત્મિક જીવન અને જ્ઞાનની સર્વ ઉત્તતિના રહસ્ય સંબંધી ધ્યાન કરવા બાબતનું આ વિવેચન છે. દરેક પયગંબર, મહાત્મા, જીવનુક્ત અને જનદુહારક આ ધ્યાનની શક્તિથી જ ઉચ્ચ પદ પામ્યા છે. જુદે પરમ તત્ત્વ ઉપર એટલે મુખી ધ્યાન કરું કે તેના

સુખમાંથી ‘હું’ તે પરમ તત્ત્વ છું’ એવું વાક્ય બહાર પડ્યું. ઇસુખ્રિસ્ત પણ જ્યાં સુધી તેણે પોકારીને કહ્યું કે, ‘હું અને મારો પિતા એકરૂપ છીએ’ ત્યાં સુધી તે પવિત્ર જ્યોતિના ધ્યાનમાં મગ્ન જ રહ્યો. મહાવીરે ધ્યાનમાં મગ્ન થઈ એવું સિદ્ધ કર્યું કે, ‘અખ્યા સો પરમખ્યા’ અર્થાત્ આત્મા તે જ પરમાત્મા છે. અનેક જીવન્મુક્તોએ તેવા જ ઉદ્દગાર કાઢ્યા છે. મનસૂર નામના મુસલમાન ભક્તકવિએ ભકિતના તાનમાં બહેર કર્યું કે, ‘અનલકલક’ અર્થાત્ ‘હું તે ખુદા છું.’ તેવી જ રીતે હિંદુ યોગીઓના મુખથી ‘તત્ત્વમસિ’—‘તું જ તે છે’ એ વાક્યો નીકળેલાં છે.

પવિત્ર સત્ય તત્ત્વો પર કરેલું ધ્યાન એ જ પ્રાર્થનાનું જીવન છે. એ જ ધ્યાન આત્માને પરમાત્મા તરફ લઈ જનાર માર્ગ છે. ધ્યાન વગર કરેલી માત્ર અરજરૂપ પ્રાર્થના કે બંદગી ખાલી જીવ વગરના ખોખા સમાન છે; અને તેવી પ્રાર્થના મન અને હૃદયને પાપ અને દુઃખમાંથી મુક્ત કરી જિંદગી લઈ જઈ શકતી નથી. તમે જો દરરોજ જ્ઞાન, શાન્તિ અને જિંદગી પ્રકારની શુદ્ધતા અને પરમાત્મપદપ્રાપ્તિને માટે પ્રાર્થના કરતા હો અને છતાં આ સર્વ તમારી પ્રાર્થનાની વસ્તુઓ તમારાથી દૂર હોય, તો તેનો અર્થ એ જ છે કે તમે એક બાળત સારું તમારા હૃદયમાં પ્રાર્થના કરો છો, પણ તમારું વર્તન તમે બીજા માર્ગે દોર્યો છો. તમે આવા પ્રકારના ઘ્યુપઘ્યુપજાનો ત્યાગ કરો; સ્વાધી-પણાના બધનમાં વળગી રહેલા ને પરમ સત્યો માટેની તમારી પ્રાર્થનાનાં વિવ્રકતાં એવા તમારા મનને તમે ત્યાંથી પાંખું ખેંચી દો; જે ચીજ મેળવવાને તમે પોતાને લાયક ન ગણતા હો તે ચીજ મેળવવાની પ્રાર્થના તમે ન કરો; અને તમે સત્ય માર્ગનો જ વિચાર કરો તેમજ તે નાનો વર્તતા રહો; તો તમે પણ દિન-પ્રતિદિન ઉન્નતિક્રમના આગમ વધ્યા જશો અને આખરે તમે

પરમાત્માની સાથે એકતા પ્રાપ્ત કરી શક્યો.

જે માણસ સાંસારિક લાલ મેળવવા ઇચ્છે છે, તેણે પણ ખંતથી તે પાછળ મંડ્યા રહેવું પડે છે. જો તે માણસ બે હાથ જોડીને બેસી રહે, માત્ર પ્રાર્થના જ કર્યા કરે અને તે મેળવવાને કંઈ પણ પ્રયાસ ન આદરે, તો ખરેખર તે માણસને આપણે મૂખ જ કહીએ છીએ. પ્રયત્ન વિના તમને સ્વર્ગીય મુખ આપો-આપ આવી મળશે, એવો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ લાવતા નહિ. સત્યના માર્ગે જ્યારે તમે દૃઢતાથી ચાલવાનો આરંભ કરશો ત્યારે તમે જીવનનાં સત્યો જાણવાને અધિકારી થશો. અને જ્યારે તમે ધીરજથી અને બળજબી વિના પ્રયત્ન કરીને આધ્યાત્મિક પ્રસાદ મેળવવાની લાયકાત પુરવાર કરશો, ત્યારે તે તમને મળ્યા વગર રહેશે જ નહિ.

જો તમે ખરેખર સત્યને જ શોધતા હો અને તમારી તૃષ્ણાને સંતોષવા માગતા ન હો, જો તમે સત્યને દુનિયાનાં મુખો અને લાલો કરતાં વધારે ઉત્તમ માનતા હો અને મુખ કરતાં પણ જો તમે સત્યને વધારે આહતા હો, તો તો તે મેળવવા તમે ખુશીથી પ્રયત્ન કરશો જ.

જો તમે પાપ અને શોકથી મુક્ત થવા ઇચ્છતા હો, તો જે નિષ્કલંક પવિત્રતાને સાફ તમે આંધુ પાડો છો અને પ્રાર્થના કરો છો, તે પવિત્રતાનો આસ્વાદ લેવા તમારી જિજ્ઞાસા હોય, જો તમારે જ્ઞાન અને અનુભવ મેળવવો હોય અને શાંતિને રચ્યો જવું હોય, તો તો ધ્યાનના માર્ગમાં અત્યારે ને અત્યારે દાખલ થાઓ અને તમારા ધ્યાનનો ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ હેતુ સત્યને જ રાખો.

મનસ્વી ફાકટ કમ્પનાઓ અને ધ્યાનમાં શો તફાવત છે, તે આ વિષયના આરંભમાં જ જણાવવાની જરૂર છે. ધ્યાન એ કંઈ સ્વપ્નનો કે અવ્યવહારિક બાળત નથી. તે સત્ય શોધ-

વાનો ઉત્તમોત્તમ માર્ગ છે અને જ્યાં મુધી સંપૂર્ણ સત્ય માલુમ ન પડે ત્યાં મુધી તે માર્ગ અટકતો નથી. જો આ રીતે તમે સત્યના ઉપાસક થશો તો તમે મતાંધતામાં ખેંચાઈ જશો નહિ, પણ મમત્વભાવ ભૂલી જઈ કેવળ સત્યના શોધક જ થશો. આથી કરીને તમારી આસપાસ એકડી થવા માંડેલી અને તમે પ્રથમથી પોપેલી ભૂલો એક પછી એક દૂર નાસતી જશે. ઉવટે ધીરજથી તે જ માર્ગે કામ કરતાં તમારી સર્વ ભૂલો અદ્વિત્ય થશે અને તમે સત્યનો સંપૂર્ણ પ્રકાશ મેળવવાને અધિકારી બનશો. કવિ વ્રાહ્મિનિંગ લખે છે કે:—

‘આપણું સર્વમાં એક અંતર્ગત મધ્યબિન્દુ છે, જ્યાં સંપૂર્ણ સત્ય પ્રકાશી રહેલું છે. તેની આસપાસ એક પછી એક માયાનાં પડ આવેલાં છે. તે પડને લીધે તે સત્યનો પ્રકાશ બહાર બરાબર પડી શકતો નથી. તેને ઈન્દ્રિયો અને શરીર પૂર્ણપણે પ્રકાશ પામવા દેતાં નથી અને તેથી સર્વ ભૂલો થવા પામે છે. હવે તે ભૂલ દૂર કરવાને બહારથી પ્રકાશને આણવાનો નથી, પણ જે પ્રકાશ આપણી અંદર રહેલો છે, તે પ્રકાશને આવરણ કરનારાં કારણો દૂર કરવામાં જ ખરો પુરુષાર્થ સમાયેલો છે. તે પુરુષાર્થ જો કરવા માંડો તો આપણો જીવનઉદ્દેશ સફળ થાય.’

ધ્યાનને માટે દિવસનો ચોક્કસ ભાગ મુકરર કરવો અને તે સમયને પોતાના હેતુ માટે પવિત્ર ગણવો. પ્રાતઃકાળનો સમય આખા દિવસમાં ઉત્તમ સમય છે, કેમકે ત્યારે કુદરતમાં સર્વ સ્થળે શાન્તિ ફેલાયેલી હોય છે. કુદરતની સ્થિતિઓ તે વખતે વધારે સહાયક થાય છે. તૃપ્તિઓ અને લાગણીઓ આગલી રાત્રિની ગાઠ ગ્રંથ પછી તાજે થઈ શકે છે. આગલા દિવસની ચળવિચળતા અને ચાક નાશ પામ્યા હોય છે અને મનની શાંતતા હોવાથી આધ્યાત્મિક શિક્ષણને મનન થવા પોમ્ય હોય છે. ખરેખરી રીતે

આ સમયે જે પ્રથમ પ્રયત્ન તમારે કરવાનો છે તે એ જ છે કે, તમારી સુસ્તી અને આળસને દૂર કરવી. તેના પર જો અલક્ષ આપવામાં આવશે તો આગળ પગલું કદી ભરી શકાવાનું જ નથી. કારણ કે આત્માની માગણીઓ આજ્ઞાવાચક છે.

આધ્યાત્મિક ભગૃતિ એ જ માનસિક અને શારીરિક ભગૃતિ છે. સુસ્ત અને વિષયલોભવિલાસીઓને કદી પણ સત્તત્ત્વ ભાન કે જ્ઞાન હોતું જ નથી. જે તંદુરસ્ત અને આરોગ્યવાળા પુરુષો આ પ્રાતઃકાળના શાંત સમયને ગાઢ નિદ્રામાં કે લોભવિલાસમાં ગુમાવે છે, તેઓ જ્ઞાનની નિસરણીએ ચડવાને કેવળ નાલાયક છે. જેનું સ્વચેતન્ય ઉચ્ચ સ્થાનના અનુભવ મેળવવા માટે ભગૃત થયું છે અને જેણે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને તોડવા માટે શરૂઆત કરી છે, તે તો તારામંડળ દેખાતું બંધ થાય તેની પૂર્વે ભગૃત થઈ જાય છે અને પોતાના અંતરઆત્મા સાથે આ અંધકારમાં મગ્નબૂત-તીથી બાથ ભીડે છે અને પવિત્ર મહાન ઇચ્છાથી તે પરમ તત્ત્વનો પૂર્ણ પ્રકાશ જોવાને મથન કરે છે. તે વખતે અબગત દુનિયા તો સ્વપ્નાવસ્થાની ઘોર નિદ્રામાં પડી રહેલી હોય છે !

મહાન પુરુષો જે હિંચે માર્ગે ચડ્યા છે અને ટકી રહ્યા છે તે કંઈ એક ફલંગ કે ફૂદકો મારીને ચડ્યા નથી, પરંતુ ત્યારે તેમના સાથીઓ ઘોર નિદ્રાવસ્થાને અધીન થઈ પડેલા હતા ત્યારે તેઓ ઉચ્ચ માર્ગ તરફ ચડવાને (રાત્રીને વખતે પણ) પોતાનો પંથ કાપતા રહ્યા હતા.

એવો ઠાક પણ મહાત્મા, પવિત્ર પુરુષ કે સત્યનો ઉપદેશક થયો નથી કે જે પહેલો-પ્રાતઃકાળમાં ઝિજ્ઞા વગર રહ્યો હોય. ઉન્નિસ્ત હંમેશા પ્રાતઃકાળમાં ઝિજ્ઞા શાંત એકાંતમય પરંતુ પર પવિત્ર એક્ય સાધનામાં રોકાતા હતા. સૂર્યોદય પહેલાં એક કલાક જાગ્રત ઝિજ્ઞા ધ્યાનમાં મગ્નરૂઢ : પોતાના સ્વપ્ના

શિષ્યમંડળને પણ એ જ પ્રમાણે વર્તન રાખવાની આજ્ઞા કે દિશ આપતા હતા.

પ્રાતઃકાળના આવા ઉત્તમ સમયમાં જો કહાચ તમારે તમારા સંસારવ્યવહારનાં બંધનરૂપ કાર્યો બબ્બવવાની ફરજો માથે આવી પડી હોય અને આ પ્રમાણે તમારા ધ્યાન માટેના સાધનમાં તેનો અંતરાય આવી પડતો હોય, તો તમારે રાત્રિનો એક કલાક ગાળવા પ્રયત્ન કરવો. તેમજ આખા દિવસનાં તમારાં વ્યાવહારિક કાર્યોની ખટપટ અને મહેનતમજૂરીને લીધે તે પણ જો તમારાથી બનતું અશક્ય થઈ પડતું હોય, તો તેથી પણ નાહિંમત કે નાસીપાસ ન થવું. તમારાં કાર્યોના સમયમાં વચ્ચે વચ્ચે તમને જે અવકાશ મળતો રહે તે સમયે તમારે તમારા સંકરો-વિચારોને પવિત્ર એકાગ્રતા તરફ જ વાળવાનું વલણ રાખવું. એટલે કરીને જે દરેક સમય તમોને મળે છે તે નકામો ન જતાં સદુપયોગમાં ગણાયે. આ પ્રમાણેનું વર્તન કે વલણ રાખવાથી તમને એક બાળુ ટેવ અને કાર્યોમાં ચૂંથાવાની અને ખીણ બાળુ તમારી એકાગ્રતાના લક્ષની દૃઢતા કરવાની સ્વતંત્ર ટેવ પડતી જશે.

જેકમ બોલીમ નામનો માણસ જોડા સીવવાના સમયમાં પવિત્ર વસ્તુઓ પર જ લક્ષ રાખતાં રાખતાં 'મહાત્મા'નો દરજ્જો સંપાદન કરી શક્યો હતો. દરેક જીવનમાં વિચાર કરવાનો તો અવકાશ છે, છે ને છે જ. અતિ કામદાર અને ઘણા જ મહેનતુ માણસ પણ આવા મનચનાથી ઉચ્ચ બાવના અને એકાગ્રતાથી કદી બાતલ થતા નથી.

આધ્યાત્મિક ધ્યાન અને સ્વાનુભવ એ બે જુદા પદાર્થ નથી; તેટલા માટે પોતે પોતાના જ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવાનું શરૂ કરવું, એટલે કે પોતાને જાણવા આગળવાનો પ્રયત્ન કરવો. તેમાં યાદ રાખવું કે હંત નાવ નગને જાણવા માટે, જૂઝૂકો ફર કરવાનો

રાખવો. પોતાના અંતરમાં હેતુઓ, વિચારો અને કર્મ સંબંધી સવાલ કરવો અને તે સર્વને પોતાના મનની કંટપનાઓ સાથે સરખાવતા જવું. તે પર શાંત અને નિષ્પક્ષપાતપણે પ્રયત્નવાન રહેવું. આવા પ્રકારે હંમેશ ચાલુ વર્તન રાખવાથી તમારી માનસિક અને આધ્યાત્મિક સમતોલતામાં વધારો થશે. આ વગર મનુષ્યો સંસારસમુદ્રમાં મદદ વગરનાં તણખલાં સમાન છે. જો તમારામાં ધિસ્તર કે આવેશની લાગણી પ્રકટી આવે તો તમે માયાળુપણા અને ક્ષમાના ગુણો ઉપર એકાગ્રતા કરો, કે જેથી કરીને તમારી મૂર્ખા અને કઠોર વર્તણૂક ઉપર તમે તીક્ષ્ણતાની નજરથી જોવાને હંમેશ જાગ્રત રહેશો. તેથી તમે પ્રેમ, દયા અને ક્ષમાના સાગરમાં વસવાની શરૂઆત કરશો. જેમજેમ નીચ વૃત્તિઓને ઉચ્ચ લાગણીઓથી તાબે કરતા જશો, તેમતેમ ધીમેધીમે તમારી હૃદયરૂપી શુદ્ધામાં તે પવિત્ર પ્રેમના નિયમ સંબંધી જ્ઞાનના અંકુરોનો પ્રકાશ છૂપી રીતે પડતો જશે અને જીવન અને ચારિત્ર્યની મુશ્કેલીઓના પડદાની સર્વ સમજ તમને ખુલ્લી પડતી જશે. આવા જ્ઞાનનો સદુપયોગ તમે તમારા શારીરિક, વાચિક અને માનસિક કર્મને લાગુ પાડતા જશો, તો તમારી ઉન્નતિ વધારે થતી જશે અને તમે વધારે ને વધારે માયાળુ, વધારે ને વધારે પ્રેમી અને વધારે ને વધારે પવિત્ર બનતા જશો. દરેક ભૂત, દરેક તૃષ્ણા અને દરેક માનસિક નજાઈ આ પ્રમાણે ધ્યાનની શક્તિથી તાબે કરી શકાય છે; અને જેમજેમ દરેક પાપ અને દરેક ભૂત બહાર નીકળતી જાય છે તેમતેમ પંચી જીવાત્મા પર સત્નો પ્રકાશ સ્વચ્છ અને ખુલ્લો પ્રકાશી રહે છે.

આ પ્રમાણે ધ્યાનની ત્રહાયથી તમે તમારી આસપાસ સ્વાર્થી-પણારૂપી ચાંતુ સ્વભાવરૂપી કોટ બાંધતા જશો અને સત્ના અનામત પરિવરને વાસો કરતા રહેશો. ધ્યાનના મહા-

વરાનું સીધું ફળ એ મળશે કે શાંત આધ્યાત્મિક બળનો વધારો થઈ જીવનની લડાઈમાં તમોને વિજા રહેવાને અને ટકાવ કરવાને સ્થાન મળશે. પવિત્ર વિચારોની શક્તિ મહાન છે અને શાંત ધ્યાનના સમયે જે બળ અને જે જ્ઞાન સંપાદન કર્યાં હોય છે, તેથી કરીને જીવાત્માઓ લડાઈ, ખટપટ, દુઃખ અને ઉશ્કેરણીના સમયમાંથી બચવાને સ્મરણશક્તિથી ભરપૂર થાય છે. જેમજેમ ધ્યાનની શક્તિથી તમારા જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થતી જાય છે, તેમતેમ તમે તમારી વધારે ને વધારે સ્વાધીન તૃપ્તિઓને (કે જે અલિપ્ત છે અને દુઃખ તથા શોકને ઉત્પન્ન કરે છે) ત્યાગ કરતા જશો. તેથી કરીને તમે અધિક મહામયજ્ઞા અને અચલિત તુરવો પર સ્થિર બીજા રહેશો અને સ્વર્ગની શાન્તિ અનુભવશો.

ધ્યાનનું ફળ એ મળે છે કે, તેથી અનંત તુરવોનું જ્ઞાન સંપાદન થાય છે. ધ્યાનની શક્તિથી, તુરવો પર આસ્થા રાખવાથી અને તેના ઉપર નિર્ભયપણે સ્થિત થવાથી કૌશલ્ય વધે છે અને અનંત સાથે એકરૂપ થવાય છે.

તમે હાલમાં જે નીતિમય ભૂમિકા પર છો તેથી આગળ તમે તમારું ધ્યાન વધારો. યાદ રાખવું કે તમારે તો તમારા સત્ત્વ બાન અસ્થિરપણે વધારવાનું છે. એ તમે ધર્મચુસ્ત જૈન હો તો તમારે શ્રી મહાવીરના પવિત્ર અને ડાઘ વગરના ચારિત્ર્ય પર જ એકાગ્રતા કરવી અને તેના દરેક નિયમને તમારા આંતરજીવનમાં ઘટાવી બહારની વર્તણૂક પર લાગુ પાડતા રહેવું; એથી કરીને તમે તેની શુદ્ધતાની વધારે ને વધારે નજદીકમાં આવતા જશો. કેટલાક ધર્મોપદેશોના જન તરફ અડધા આપે છે અને પોતાના ગુરુ કે સાંપ્રદાયિકોએ આપી આપેલા નિયમોને જ વળગી રહે છે અને બહારની પ્રાર્થના રહે જ જતોય માને છે તેમજ પોતાની જ મર્યાદાના રંગે છે તેથી ની નેઆ પાપ અને દુઃખરૂપી

સાગરમાં વારંવાર ભટક્યા કરે છે; તમે તેમ કરશો નહિ. તેવા પક્ષપાતી ઇશ્વરોપદેશથી, પંથોથી અને સત્ય જીવન વગરની તેવી ક્રિયાઓથી આગળ વધવામાં તમને ધ્યાનની શક્તિ બહુ કામ લાગશે. આ પ્રમાણે જ્ઞાનરૂપી ઉચ્ચ માર્ગમાં સત્ પર દૃઢ મનથી ચાલતાં સત્તનું જ્ઞાન થવામાં કદી પણ અટકાવ થશે નહિ.

આતુરતાપૂર્વક અને દૃઢ આગ્રહપૂર્વક નિત્ય ધ્યાનનો અભ્યાસ કરવાથી સત્યનું જ્ઞાન થાય છે અને સત્તા શબ્દનો પંથી જ સત્તાં શાસ્ત્રોને જાણે છે.

ગૌતમ બુદ્ધે પોતાના શિષ્યમંડળને પાંચ મહાન પ્રકારના ધ્યાન કરવાનો જે ખાસ ઉપદેશ આપ્યો હતો તે નીચે પ્રમાણે છે:

(૧) પ્રેમભાવના:—જેમાં અંતઃકરણપૂર્વક પ્રાણીમાત્રના ભલાની અને આબાદીની ઇચ્છા રાખવી. એટલું જ નહિ પણ દુઃખનોને માટે પણ સુખની ભાવના રાખવી.

(૨) દયા:—જેમાં પ્રાણી માત્રનાં દુઃખોનો વિચાર કરી પોતાના સંકલ્પોમાં તેમના શોક અને આશાઓનું ચિત્ર આલેખી, તે તરફ કરુણારૂપી દયાભાવ જાગૃત કરવો.

(૩) આનંદ:—જેમાં પરસુખમાં પોતાનું સુખ અનુભવવું.

(૪) સ્વચ્છતા:—જેમાં અનાચાર અને અનીતિનાં દુઃખ-દાયક પરિણામ અને તેથી ઉત્પન્ન થતાં પાપો અને દુઃખો, તથા પાપથી મળતાં સુખનું ક્ષણશૂન્યપણું એ વગેરે વિચારવું અને તેથી બિચ્છદ્ધ માનસિક સ્વચ્છતાનો વિચાર કરવો.

(૫) શાન્તિ:—જેમાં સ્વાર્થી પ્રેમ અને ધિક્કાર, પાતકી-પણું અને જુઠાપણાદી અને નિર્પણતા—એ સર્વની પેલી બાજુ જવાનો વિચાર નિષ્પ્રપાત અને શુદ્ધ શાન્તિથી પોતાના પ્રાણને =

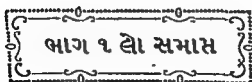
જૈનધર્મમાં ફરમાવેલી અનિત્ય ભાવના, એકત્વભાવના આદિ બાર ભાવનાઓ પૈકી હરકોઈ એક અથવા વધારે ભાવનાઓ ભાવવાથી અગર હરકોઈ મહાપુરુષના જીવનચરિત્ર પર ધ્યાન ધરવાથી પણ એવું જ પરિણામ લાવી શકાય છે.

પરંતુ જ્યાં સુધી તમારો હેતુ સત્ છે, જ્યાં સુધી તમારી આશાતૃષ્ણા પવિત્ર અંતઃકરણ અને શુદ્ધ જીવનવાળી છે, ત્યાં સુધી તમે જોઈએ તો આ ચોક્કસ ધ્યાન કરો વા નહિ કરો તે સર્વ એક જ છે. તમે તમારા ધ્યાનને, તમારા અંતઃકરણને પ્રેમરૂપી ઝરાથી વિકાસ પામવા દો, તમે ધિક્કારની લાગણીઓ તથા તુચ્છકારપણાથી મનને વિમુક્ત કરો. દુનિયામાં જેમ પુષ્પો પ્રાતઃકાળના સમયે ખીલવા માટે ફિરણો ઘડણુ કરવા પોતાની પાંખડીઓ ઉઘાડે છે, તેમ તમે પણ તમારા જીવાત્માને ખુલ્લો કરીને સત્નાં કીર્તિવંત પ્રકાશરૂપી ફિરણો વધારે ને વધારે પ્રમાણુમાં દાખલ થવા દો.

ઉચ્ચ ભાવનારૂપી પાંખો વડે આનંદસ્વર્ગમાં જિડો; નીડર બનો; મહાન શક્તિઓની પ્રાપ્તિ સંભવિત છે એમ દૃઢપણે માનો. તદ્દન શાન્ત અને ગ્રાધ વગરની ત્રિંદ્રી સંભવિત છે એમ શ્રદ્ધા રાખો. જિંંયામાં જિંંચુ સત્ય મળી શકે છે એમ શ્રદ્ધા રાખો. આવી શ્રદ્ધા રાખનાર માણસ સ્વર્ગીય જિંંચાઈતરફ અપાટાબંધ આગળ વધે છે. જેમનામાં આવી શ્રદ્ધા નથી, તેઓ વહેમના ઝાકળમાં ભટક્યા જ કરે ॥ અને દુઃખ પામ્યા જ કરે છે.

આ પ્રમાણે શ્રદ્ધા રાખવાની—આ પ્રમાણે ઉચ્ચ ભાવના ભાવવાથી—આ પ્રમાણે ‘ધ્યાન’માં મયચૂર થવાથી તમને અત્યંત મધુરો આત્મિક અનુભવ મળશે. તમને એવાં એવાં સુખ દર્શન થશે કે તેથી તમે હર્ષિયેલા જેવા બનશો. જેમજેમ તમે સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રેમ અને સર્વોત્કૃષ્ટ જગ્યાઈનો અનુભવ કરતા જશો, તેમ

તેમ તમને ઊંડો આનંદ થતો જશે, તમારા હૃદયમાં ઊંડી શાંતિ ખિરાજશે, જૂનીપુરાણી ચીજો-ઘણા વખતની માનસિક બલાઓ ફર થશે અને તમે તદ્દન નવા જ બની જશો. સૂચળ વિશ્વનો પકડો કે જે મૂખ માણસની આંખથી ઠદી ભેદી ચકાય તેમ નથી પણ જે સત્યની આંખથી તો તદ્દન પારદર્શક જ લાગે છે, તે પકડો તમારી દૃષ્ટિ આગળથી ખસી જશે અને આત્મિક વિશ્વનાં તમને દર્શન થશે. એ પ્રસંગે ‘વખત’ બંધ થશે અને તમે આદિ-અંત રહિત સ્થિતિનો અનુભવ કરશો. સ્થિતિઓનો ફેરફાર અને મૃત્યુ એ તમને દુઃખ કે ચિંતા ઉપજાવી શકશે નહિ; કારણ કે તમે તો અચલ, અમર, અવ્યાબાધ સ્થિતિમાં સ્થિત થઈ ચૂક્યા છો.

લશ્કરોમાં ભાગ લઈ શકે નહિ. માટે દરેક હૃદય કાં તો હુંપણ અથવા તો સત્યમાં ગૂંથાયેલું હોયું જોઈએ. આ બેની વચમાં કોઈ માર્ગ જ નથી. એક તરફ સત્ય અને બીજી તરફ હુંપણ. જ્યાં હુંપણ છે, ત્યાં સત્ય નથી અને જ્યાં સત્ય છે, ત્યાં હુંપણ નથી. સત્યના મહાન ગુરુ યુદ્ધ લગવાને આવે જ ઉપદેશ આપે છે. શ્રીમહાવીર પ્રભુએ પણ કહ્યું છે કે, ‘પરમ સત્ય મેળવવા નિરભિમાનપણું અંગીકાર કરો.’

સત્ય એવું સાદું, એવું સીધું અને એવું નિષ્પક્ષપાતી અને એવું કોઈની પરવા વગરનું છે કે તેમાં ગૂંથવણ, આંટીધૂંટી અમુક ચરતોનો સંભવ પણ નથી. હુંપણ તે વાંકુંચૂકું અને આંટી ધૂંટીવાળું હોય છે. તે ક્ષણે ક્ષણે બદલાતી ઇચ્છાઓ પ્રમાણે ફેરવાય છે. તેમાં અનેક પ્રકારના પક્ષપાતનો સંભવ છે. ‘હું’ ના પૂબરીઓ ખોટી રીતે એમ માને છે કે સંસારની સઘળી ઇચ્છાઓ અમે સંતોષીએ અને તેની સાથે અમે સત્યના પણ ઉપાસક બનીએ. પણ સત્યના ખરા ભક્તો હુંપણના લોગે સત્યની ઉપાસના કરે છે અને જગતના માયાવી પદ્ધતીથી અને સ્વાર્થથી પોતાની ભૂતનું બહુ દરકારપૂર્વક રક્ષણ કરે છે.

શું તમારી સત્ય ભૂતવાની અને અનુભવવાની ખરી ઇચ્છા છે? જો તમારી ઇચ્છા હોય તો તમારે દરેક વસ્તુનો ભોગ આપવાને અને દરેક વસ્તુનો ત્યાગ કરવાને તૈયાર રહેવું જોઈએ. કારણ કે ત્યારે આપણા હૃદયમાંથી સ્વાર્થનો છેડો અંધ પણ નાચ પાની લાય, ત્યારે સત્ય તેના સંપૂર્ણ અને ભવ્ય સ્વરૂપમાં દેખાય છે અને અનુભવાય છે.

એક મહાત્મા કહે છે: ‘જો મારો ચિત્ત યથા માને છે, તેનું પ્રયત્ન તો આત્મતોષ આપનાં થીવતું જોઈએ.’ શું તમે આત્મ-ભોગ આપવાને તૈયાર છો? શું તમે તમારી વાચનાઓ, તમારા

ખોટા અભિપ્રાયો, તમારા માની લીધેલા ખોટા દુરાગ્રહો અને તમારા હલકા વિકારોનો ભોગ આપવાને તત્પર છો? જો તમે તૈયાર હો તો સત્યના સાંકડા માર્ગે ચાલવાને અને જે શાન્તિ મેળવવામાં જગત બેનસીબ રહ્યું છે તે શાન્તિ મેળવવાને તમે જરૂર લાયક થશો. સ્વાર્થત્યાગ અને સંપૂર્ણ હુંપણાનો ભોગ એ જ પરમ સત્યના અનુભવરૂપ છે અને સઘળા ધર્મો અને સઘળી તત્ત્વ-વિદ્યાઓ તે સત્યના અનુભવ માટે ટેકારૂપ છે.

સત્યનો ભોગ આપવો એ જ હુંપણું છે અને હુંપણાનો ભોગ આપવો એ જ સત્ય છે. જે પ્રમાણમાં તમે હુંપણાને મરવા દેશો, તે પ્રમાણમાં તમે સત્યને જન્મ આપશો; અને જેમ જેમ તમે હુંપણાને વળગતા જશો, તેમતેમ સત્ય તમારાથી દૂર ને દૂર ભાગતું જશે.

ત્યાં સુધી તમે સ્વાર્થની આંખથી જુઓ છો, ત્યાં સુધી તમે સત્યનું સૌંદર્ય નિહાળી શકો નહિ. જો તમે અભિમાની હો તો દરેક સીજ તમારા અભિમાનથી રંગાયેલી તમને જણાશે. જો તમે વિપત્તી અથવા કામી હશો તો તમારું મન વિકારોરૂપી પૂણી અને જ્વાળાથી ઘેરાયેલું થશે, તેથી તે દ્વારા બેતાં તમને સઘળું વિષય-મય ભાસશે. વિપત્તી પુરુષને મન દરેક સી બ્યલિચારિણી ભાસશે, તેમજ કુચેષ્ટાવાળી સ્ત્રીને મન સર્વ પુરુષો કામાંધ જણાશે. જો તમે મગધર અને પોતાનો જ કહ્યો ખરો ઠરાવનારા હશો, તો તમને તમારા અભિપ્રાયોની મહત્તા અને ઉત્તમતા સિવાય આ જગતમાં બીજું કંઈ દેખાશે નહિ.

સત્યના ઉપાસક અને 'હું'ના પૂલરીમાં એક મોટું અંતર છે અને તે એક ગુણને લીધે જણાઈ આવે છે. તે ગુણ તે નમ્રતા અથવા નિરંભિમાન છે. ખેતી થેખાઈ, હડીલાઈ અને સ્વાર્થ એ સર્વથી દૂર રહેવું, એટલું જ નહિ પણ પોતાના અભિપ્રાયોને હડીલાઈથી

છેવટના બે બોલ

પ્રિય પાઠક! જે જ્ઞાન, આદિ વગરના ભૂતથી ભુદીભુદી
જીવો અને કલ્પો દ્વારા જુદાજુદા રૂપમાં ચાલ્યું આવ્યું છે અને
જે જ્ઞાન, અંત વગરના ભવિષ્યમાં તેવી જ રીતે ચાલ્યા કરવાને
નિર્માયેલું છે, તે જ્ઞાનનું એક કિરણ મને જે કોઈ મુખથી-જે
કોઈ સાધનથી-જે કોઈ સ્ફુરણથી પ્રાપ્ત થયું તેવા જ રૂપમાં તે
કિરણ આપની સમક્ષ રજૂ કર્યું છે. એની નવીનતા સંબંધી કું
કોઈ હક્ક કરતો નથી, કે એના ઉત્તમપણા માટે નિર્દ કરતો
નથી; તમને જ જો તે અનુકૂળ લાગે તો તમારા હૃદયમાં તેને
પેલવા દેજો, નહિ તો ખુશીથી તે હૃદયનાં દ્વાર તે કિરણ સામે
બંધ કરજો. પશ્ચાંદગી તમને સોંપુ છું. પણ જો તમને એ કિરણથી
જરા પણ દિગ્ભ્રમ નહોતો, જો તમારા હૃદયમાં એ કિરણ જરા પણ
હુંફ ઉત્પન્ન કરે, જો તમારી ચિંતાનો બોજો એ કિરણના સ્પર્શ-
થી તરત માત્ર પણ ઓછો થાય, જો તમારા મનને એ કિરણ
આગળ નહીં જતાં એવાના આવે તો, આ પ્રિય પાઠક! હું
એનો બીજો બાવ વાચી કેવો જુઓ ના.

સંસારમાં સુખ ક્યાં છે?

ભાગ ૨ જે

૧ : જે ગુણગોઝા : 'સત્ય' અને 'અહંકાર'

આ જગતમાં સર્વોપરિ સત્તા લોગવવાને મનુષ્યના આત્માની રણમૂર્તિ ઉપર જે તત્ત્વો યુદ્ધ કરી રહ્યાં છે; એક તત્ત્વને અહંકાર અથવા હુંપણું કહેવામાં આવે છે અને બીજું તત્ત્વ તે સત્ય છે. હુંપણાટ્ટપી શુરુ છે તે બહુ ઉન્મત્ત છે અને તેનાં હથિયારો વિકાર, અભિમાન, ક્રોધ, ખોટી શેખાઈ, હડીલાઈ વગેરે છે, જે ખરી રીતે અંધારના સાથી છે. પણ સત્યટ્ટપી શુરુ બહુ જ નમ્ર અને શાન્ત છે અને તેનાં હથિયારોમાં સુખ્ય નમ્રતા, ધૈર્ય, ખિન્નતા, આત્મલોગ, નિરભિમાનીપણું વગેરે છે. આ સર્વ પ્રકારના સાથીઓ છે.

દરેક હૃદયમાં યુદ્ધ તો ચાલ્યા જ કરે છે અને આ તો એક સામાન્ય નિયમ છે કે એક જ સિપાઈ એક જ વખતે બે બે બે સાથે લડી શકે નહીં.

વળગી ન રહેવું—આનું નામ તે ખરી નિરાભિમાન વૃત્તિ છે.

જે મનુષ્ય હુંપણાના વિચારમાં મથગૂલ છે, જે પોતાના અભિપ્રાયોને જ સાચા માને છે અને બીજા બધા મનુષ્યોના અભિપ્રાયને દોષરૂપ ગણે છે, તે માણસ અંધારામાં અને વિટંબણામાં આથકે છે. જે નિરાભિમાની સત્યનો ઉપાસક ‘સત્ય’ અને ‘અભિપ્રાય’ વચ્ચેનો ભેદ સમજતાં શીખ્યો છે, તે તો સર્વ મનુષ્યો તરફ ઉદારવૃત્તિથી જુએ છે અને પોતાના અભિપ્રાયોને સાચા ઠરાવવાને તે કદાપિ જઠ કરતો નથી; પણ પ્રેમને ખાતર—સત્ય વધારે લબ્ધ સ્વરૂપમાં પ્રકટ થઈ શકે તે માટે, પોતાના અંગત અભિપ્રાયોનો પણ ભોગ આપતાં તે ચૂકતો નથી. કારણ કે પરમ સત્યને કોઈના ટેકાની જરૂર રહેતી નથી તે વાત તો ફક્ત ‘અનુભવી’ પુરુષરત્નોના જ અનુભવમાં આવી શકે. જેનામાં વધારે ઉદારતા છે, તે સત્યની વધારે સમીપમાં છે.

ધણીવાર મનુષ્યો મોટી તકરારો અથવા વાદવિવાદ ચલાવે છે અને ધારે છે કે અમે સત્યની તરફેણ કરીએ છીએ. પણ ખરી રીતે તો તેઓ ધણે ભાગે પોતાના નાશવંત અભિપ્રાયોનો અચાર કરતા હોય છે. હુંપણાનો ઉપાસક બીજાઓની સામે પોતાના અધ્યાત્મિક જીવનની યાચ છે. સત્ય બદલાય તેમ નહિ હોવાથી તેમજ અચળ હોવાથી તે મારા કે તમારા અભિપ્રાય ઉપર આધાર રાખતું નથી. આપણું સત્યમાં દાખલ થઈએ, અથવા તો સત્યની બહાર જીવા રહીએ, તેથી સત્યને જરા પણ અગર થતી નથી. આપણે તેના સામે યઈએ કે તેનો અચાર કરીએ તેથી સત્યની દિયતિમાં રતી માત્ર પણ ફેર પડતો નથી. પણ તેનું પશ્ચિમ આપણી વૃત્તિ પ્રમાણે આપણા ગાંઠમાં કે ગેરગાંઠમાં આવે છે.

સ્વાર્થના મુગ્ધાને અનેકા, મદ્યની છકેલા, અભિમાની અને અન્ય નાંખી નહિ શકનારા પુરુષો એમ માને છે કે અમુક પદ

યા માન્યતા સાચી છે અને બીજા સઘળા ધર્મો ભૂલભરેલા છે. તેઓ બીજાઓને એક ધર્મમાંથી બીજા ધર્મમાં વટલાવવા પોતાનું સઘળું ભેર વાપરે છે. પણ આ એક ગંભીર ભૂલ છે. જગતમાં ફક્ત એક જ ધર્મ છે અને તે ધર્મનું નામ 'સત્ય' છે.

જગતમાં એક જ ભૂલ છે અને તે ભૂલનું નામ 'હુંપણું' છે. ઉપરઉપરની-અહારથી બતાવવાની માન્યતા યા શ્રદ્ધા એ સત્ય નથી. સત્યનો ઉપાસક તો નિઃસ્વાર્થી, ઉચ્ચ અને ઉમદા આશયનો હોય છે; અને જેણે સત્ય મેળવ્યું છે તે આખા જગતની સાથે પ્રેમ અને દિલસોજીથી રહી શકે છે.

જો તમે શાંતિથી તમારું હૃદય, તમારું મન અને તમારું ચારિત્ર્ય તપાસ્યો-ખારીક રીતે અવલોક્યો-તો તમે સત્યના ઉપાસક છો કે હુંપણાના પૂજારી છો, તેની તમારા હૃદયમાં સંપૂર્ણ ખાતરી થશે. શું તમે વહેમ, વેર, ઈર્ષ્યા, કામ, અભિમાન વગેરે વિચારો તમારા હૃદયમાં પોયો છો? અગર શું તમે તેમને તમારા હૃદયમાંથી દૂર કાઢવા તમારું સઘળું બળ અજમાવો છો? જો તમે તેવા વિચારોને પોષતા હો, તો તમે ગમે તે ધર્મ માનતા હો તે છતાં, તમે ખરેખર 'હું'ના જ પૂજારી છો; અને જો તમે ઉપર જણાવેલી વૃત્તિઓને નિર્મૂળ કરવા પ્રયત્ન કરતા હો, તો તમે કોઈ પણ ધર્મને ન માનનારા હો છતાં પણ તમે ખરેખર 'સત્ય'ના ઉમેદવાર છો.

શું તમે કામી, હડીલા, સ્વાર્થી, ઇન્દ્રિયોને પોષનારા અને હુંપણાના જ વિચારમાં રમનારા છો? અથવા તો શું તમે નમ્ર, સ્થાનુ, નિઃસ્વાર્થી, ચિત્તેન્દ્રિય અને સ્વાર્થનો ભોગ આપનારા છો? જો તમે પ્રથમ પ્રશ્નના હો તો ખરેખર તમે હુંપણાના ગુલામ છો; અને જો તમે બીજા પ્રશ્નના હો તો તમે સત્યના સાચા ભક્ત છો. શું તમે મનને સારું વડખાં મારો છો? શું તમે તમારા પક્ષને

સારું જુસ્સામાં લડાઈ ચલાવો છો ? શું તમે સત્તા અને આગે-
વાની મેળવવા માટે તલસો છો ? શું તમે આત્મપ્રલાપ કરો છો ?
અને શું તમે બહારનો લલકો બતાવવા ધૂમો છો ?—અથવા તો
શું તમે ધનની લાલસા તણો છો ? શું તમે કલહને દેશવટો દીધો છો ?
શું તમે છેલ્લામાં છેલ્લી પદવીમાં કોઈ પણ તમને ન જાણે તેવી
રીતે અજ્ઞાત પડી રહેવાને તૈયાર છો ? શું તમે બ્યાંત્યાં તમારા
વિષે વાત કરતાં અટક્યા છો ? અર્થાત્ તમે બ્યાંત્યાં આત્મપ્રલાપ
કરવાનું છોડી દીધું છે ?

જે તમે પ્રથમ જણાવેલી રીતિના હો, તો પરમાત્માના ભક્ત
હોવાનું શુભાન ધરાવતા છતાં તમે ‘હું’ ના જ પૂજારી છો. અને
જે તમે બીજા પ્રકારના મનુષ્ય હો તો તમે ખુદેલી રીતે પ્રાર્થના
ન કરતા હો તે છતાં પણ તમે ‘પરમતત્ત્વ’ ના ઉપાસક છો.
સત્યપ્રેમી મનુષ્ય જે નિશાનીઓથી ઓળખાય છે, તે નિશાની-
ઓ ન જુલાય તેવી અને સ્પષ્ટ હોય છે. ભગવદ્ગીતામાં ચોળમાં
અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણે દેવી સંપદના જે શુભો દર્શાવ્યા છે તે સત્યની
ઉપાસનાના સૂચક છે:—

અમયં મજાસંશુદ્ધિઃ જ્ઞાનયોગવ્યવસ્થિતિઃ ।

દાનં દમય યગ્નઃ સ્વાધ્યાયસ્તપ આર્જવમ્ ॥ ૧ ॥

અદિમા સત્યમક્રોધસ્ત્યાગઃ શાન્તિરર્પણમ્ ।

દયા ભૂતેષ્વલોતુષ્ઠ્યં માર્દવં દ્વીરચાપલમ્ ॥ ૨ ॥

વેગઃ ધમા ધૃતિઃ ઔચમદ્રોહો નાતિમાનિતા ।

મયંતિ સંપદં દેવીમભિજાતસ્ય મારગ ॥ ૩ ॥

અત્ય, મુદ્ધ, અંગ, સ્વ, જ્ઞાનયોગમાં સ્થિતિ, દાન, દમ, યજ્ઞ, સ્વાધ્યાય, સ્તપ, સરવના, અદિના, અર્પ, અક્રોધ, ત્યાગ, શાન્તિ, સંતિષ્ઠાપણનો અભાવ, પ્રાણીમાત્ર તરફ

હયા, લોહપતાનો નાથ, નમ્રતા, વિનયમર્યાદા, સ્થિરતા, તેજ, ક્ષમા, ધૈર્ય, પવિત્રતા, દ્રોહનો અભાવ અને માનનો અભાવ, આ સર્વ સદ્ગુણો, હે અર્જુન ! દૈવી સંપદવાળાના હોય છે.

ત્યારે મનુષ્યો અજ્ઞાનમાં અને હુંપણામાં ફસાઈ જઈ સત્યના ઉપાસકનાં ઉપર જણાવેલાં ચિહ્નનો ભૂલી જાય છે, ત્યારે તેઓ મનુષ્યની પરીક્ષા કરવાનાં કૃત્રિમ સાધનો ઊભાં કરે છે. અમુક ધર્મને માને તો તે સત્યનો ઉપાસક છે અને અમુક ધર્મને ન માને તો તે સત્યનો ઉપાસક નથી. આવી તદ્દન બનાવટી કમ્પોઝીટો સત્યના ઉપાસકની પરીક્ષા કરવામાં હાલમાં વપરાવા લાગી છે ! આ કારણથી મનુષ્યોમાં મતભેદ પડે છે અને જ્યાં ત્યાં ચાલુ વૈરવિરોધ દૃષ્ટિગોચર થાય છે; અને દુઃખ-દિલગીરી તો પગલે પગલે નજરે પડે છે.

પ્રિય વાચક ! શું સત્યમાં જન્મ લેવાને તારી જિગરની ઇચ્છા છે ? જો તારી ઇચ્છા જ હોય તો ફક્ત એક જ માર્ગ છે અને તે એ છે કે હુંપણાને મરવા દે.

જુદી જુદી ધામનાઓ, વાસનાઓ, તૃપ્તિઓ, અભિપ્રાયો, મતાધારો અને પ્રથમથી બાંધી લીધેલા વિચારો—આ સર્વને તારા હૃદયમાંથી હમેશને વાસ્તે દેશવટો આપી દે, આ સર્વનો હવે તું એક પગવાર પણ શુભામ બનીય નહિ. એટલે પછી જરૂર 'સત્ય' તારું યથે. તારો જ ધર્મ ખરો અને ખીચ બધાના ધર્મ તદ્દન ખોટા એવું માનતો બંધ થઈ જા અને ઉદારતાનો ઉમઠા પાઠ શીખવાને નિરભિમાનીપણે પ્રયત્ન કર. મારા ધર્મનો સંસ્થાપક જો એકલો જ જગતનો ઉદાર કરનાર મહાપુરુષ છે અને ખીચ ધર્મના સંસ્થાપકો પૂર્વ છે, એવા વિચારોને તારા હિતમાં સ્થાન આપીય નહિ. કારણ કે તેવા વિચારોને લીધે જ આ જગતમાં અનેક નિર્દોષ મનુષ્યોનાં ડોહી રેડાયાં છે અને

ભારે ખૂનરેણ ચાલી છે. માટે મારું શ્રેષ્ઠ અને પારકું અધમ, એવો ખોટો ખ્યાલ તણ પવિત્રતાના પરમ પન્થે વિચરવાનું પસંદ કર. જો આ પ્રમાણે તું થોડો વખત પણ વર્તીશ, તો તારી નિઃશંક ખાતરી થશે કે દરેક પવિત્ર પુરુષ જગતનો ઉદ્ધારક છે.

હું પણનો ત્યાગ કરવો, એનો અર્થ બહારની વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો એમ થતો નથી; અંતરનું પાપ-અંતરની ભૂલ દૂર કરવી એ જ ખરો હું પણનો ત્યાગ છે. ભલકાદાર પોષાકનો ત્યાગ કરી ભગવાં લૂગડાં પહેરવાથી, અથવા ધનનો ત્યાગ કરવાથી, અથવા અમુક પ્રકારનો ખોરાક નહિ ખાવાથી અથવા ફક્ત મીઠા અને ખુશામતભર્યા ચખ્ખો ખાવવાથી-આવાં આવાં બાહ્ય આચરણથી કદાપિ સત્ય જડતું નથી. પણ અભિમાનવૃત્તિ ત્યાગવાથી, ધનની તૃષ્ણાનો નાશ કરવાથી, ઈર્દ્રિયોના ઉપલોગની લાલચને વશમાં લાંબવાથી, દેવ-ઈપ્યો-પરનિંદા અને સ્વાર્થથી દૂર રહેવાથી અને હૃદયથી નમ્ર અને પ્રેમાળ થવાથી-આ મૂલ્ય અંતર-ક્રિયાઓથી ખરું સત્ય જડે છે.

પ્રથમ જણાવેલી બાહ્ય ક્રિયાઓ કરવી અને અંતરની વૃત્તિ ન મુદારવી એ એક પ્રકારનો ઢોંગ છે. તમે આખા જગતનો ત્યાગ કરો અને જંગલમાં કે કોઈ એકાંત ગુફામાં જઈ બસાઓ, છતાં તમારી સ્વાર્થતા તો તમારી સાથેજ ત્યાં પણ આવશે; અને જ્યાં મુખી તમે સ્વાર્થનો ત્યાગ કર્યો નથી, ત્યાં મુખી ખરેખર તમારી સ્થિતિ બહુ દયાચ્છનક રહેશે અને તમે મોટા જામમાં ભૂલા જામશો. તમે હાલ જે સ્થિતિમાં છો તેની તે સ્થિતિમાં રહીને પણ તમારી અવની દૂરએ તમારી ચક્ષિ પ્રમાણે બસા-બસાવી શકો. તમે જગતનો-તમારા મનજનનાં જગતને, અંતર-ચતુરે ત્યાગ કરી શકો. અંતર-ચતુરે ત્યાગ કરીને છતાં મુદારવી નહીં જામશો-અતઃ રહેવું એ જ મુદારવી.

શાન્તિ અને મોટામાં મોટી કૃતેહ છે, સ્વાર્થનો ત્યાગ એ જ સત્યનો માર્ગ છે. એક મહાશયે કહ્યું છે કે:—

‘માર્ગમાં દાખલ થાઓ, દેખ જેવો બીજો કોઈ શોક નથી, મનોવિકાર જેવું દુઃખ નથી, ઇંદ્રિયો જેવી લાલચ નથી. માર્ગમાં પ્રવેશ કરો; જે મનુષ્ય પોતાને પ્રિય થઈ પડેલો એવો એક પણ દોષ દૂર કરે છે, તે માર્ગમાં બહુ જ આગળ વધેલો છે.’

જેમ જેમ તમે હું પછાને વશ કરતા જશો તેમ તેમ વસ્તુઓ તમને તેમના ખરા સ્વરૂપમાં લાસશે. જે મનુષ્ય વાસના, ખોટા અભિપ્રાય, રાગ, દેવ વગેરેથી ઘેરાયેલો છે, તે મનુષ્ય હરેક ખનાવેલા હરેક સંલોગને તે તે દૃષ્ટિથી નિહાળે છે, તેથી વસ્તુનું ખરું સ્વરૂપ તેના બાહ્યમાં આવતું નથી અને ભ્રમણામાં રહી જાય છે. પણ જે મનુષ્ય સઘળા વિકારો, ખોટા અભિપ્રાયો, પક્ષપાત વગેરેથી મુક્ત છે, તેવો મનુષ્ય પોતાની ખરી સ્થિતિ બાહ્યી શકે છે; બીજાઓને પણ તેમના ખરા સ્વરૂપમાં જુએ છે; અને સઘળી વસ્તુઓની પણ યથાસ્થિત દશા અવલોકી શકે છે. તેને કોઈ પણ વસ્તુની સામા ઘવાનું નથી, અથવા કોઈ વસ્તુનો ખચાવ કરવાનું નથી, અથવા કોઈ વસ્તુને છાની રાખવાની નથી, અથવા કોઈ વસ્તુનું રક્ષણ કરવાનું નથી, તેથી તે મનુષ્ય શાન્તિમાં વસે છે. સત્ય એ કેવળ સાદું છે, એ તેજે બરાબર અનુભવ્યું છે; દારણ કે તે બાંહે છે કે મનની પક્ષપાત વગરની, શાન્ત અને મુખમય સ્થિતિ તે જ સત્ય અનુભવવાની સ્થિતિ છે.

જે માણસ આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે, તે માણસ દેવોની સાથે હરેકરે છે અને પરમ પ્રભુના ચરણમાં ખિરાળે છે. જે મનુષ્ય આ જગતનો મહાન અને અચળ (કર્મનો) નિયમ સમજે છે, દુઃખનું શું કારણ છે તે પિછાળે છે, દુઃખ દૂર કરવાનું રહસ્ય શું છે તે બાંહે, સત્યની તે દુઃખની સુષ્ટિ છે એમ માને

છે, તેવો મનુષ્ય કલહકંકાસમાં અથવા તો પારકાને હલકો પાકવામાં અથવા બીજાની નિંદા કરવામાં પોતાનો અમૂલ્ય અને પરમાર્થના કામમાં ઉપયોગી લાગે તેવો સમય કેમ શુભાવે ?

તે મનુષ્ય સારી રીતે સમજે છે કે, કેવળ સ્વાર્થમાં રમ્યું-પમ્યું રહેવું, ખોટી ભ્રમણાઓમાં ભૂલું પડેલું અને અજ્ઞાન અને હુંપણાના દોષમાં મગ્ન થયેલું, એવું જગત સત્યનું પ્રકાશિત અને અચળ તેજ નીરખી શકતું નથી. જે મનુષ્યોમાં સ્વાર્થતા નાશ પામી છે અથવા નાશ પામતી જાય છે, તેવા મનુષ્યના હૃદયની સાદાઈ અને શુદ્ધતા પણ જગત પિછાળી શકતું નથી. પણ તે મનુષ્ય પોતે તો સારી પેઠે માને છે કે સર્વનું ઔપધ દુઃખ છે. જે મનુષ્યો સમજીને, બીજાઓના ઉપદેશ અનુસાર સત્ય માર્ગે વિચરતા નથી, તેવા મનુષ્યોને માટે દુઃખ એ છૂપે આશીર્વાદ છે. તેવા મનુષ્યો અનેક પ્રકારનાં દુઃખો અનુભવી, અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓ વેડી, અંતે ઉઠાડી છોડવાની માફક પોતાના પિતાને પર એટલે કે સત્ય જાગી જરૂર આવશે.

આ કારણથી તે સપજા મનુષ્યો તરફ ઉદાર વૃત્તિથી અને દિલસોજીથી જુએ છે અને એક પિતા પોતાના હડીલા અને દુરાચારના પટેલા પુત્ર તરફ જેવી વૃત્તિ રાખે છે, તેવી જ વૃત્તિ રાખી જગતમાં વિચરે છે.

જ્યાં મુખી મનુષ્યો હુંપણાને વળગે છે, જ્યાં મુખી તેઓ સ્વાર્થને સર્વસ્વ માને છે અને સ્વાર્થને ચાહે છે અને જ્યાં મુખી જગતમાં 'હું' અને 'મારા પત્ર' એ જ મંત્ર તેઓ જાપ કરે છે, ત્યાં મુખી જન્ય નેનજાથી હજારો ગાઉ દૂર જ રહેવાનું એ ચાહત છે. જ્યારે તમે — — — અને નાનાપણાના પાશથી મુક્ત થો, ત્યારે જગત તમને જુદા જ જગતના જાત્રો અને તે વખતે તમે તમે જેવા નહોતા કે ત્યાં — — — હોતા છતાં જરૂર તમે સમજો.

અનુભવ કરશે.

જ્યારે મનુષ્યોને મોજશોખ, એશઆરામ અને જલ્દારના વાગ-
કાનો કેફ ચણ્યો હોય છે, ત્યારે જીવનતૃપ્તિ તેમનામાં અધિક અગિય
વધે છે અને આ શરીર હંમેશાં શાન્ધતું રહે તો કેટલું બધું શુભ
મળે એવી સ્વપ્નસૃષ્ટિ રચે છે. પણ જ્યારે પોતે વાવેલાં બીજોનો
પાક લણવાનો સમય આવે છે, ત્યારે દુઃખ અને દિલગીરીનો
તેમને અનુભવ થાય છે અને ત્યારે તેમની જોડી વાગજાઓ જતી
રહે છે. ત્યારે તેઓ સ્વાર્થ અને તેની મોહમયી બાળમાંથી
બળતા હૃદયે મુક્ત થાય છે અને ખરું અગરત્વ સત્યનું કે
આત્માનું છે એવો કડવો અનુભવ ઘણા લાંબા સમયે તેમને થાય
છે. પણ આ અનુભવ સર્વ કાળને વાસ્તે થાય છે.

મનુષ્યો અશુભમાંથી શુભમાં અને દુઃખમાંથી સત્યમાં,
દુઃખના દરવાજા મારફતે કાળજી થાય છે, કારણ કે જ્યાં
હુંપણું છે ત્યાં દુઃખ છે. કેવળ સત્યની શાન્તિ અને પરમ શુભમાં
સંપન્ન દુઃખ વિલય પામે છે. તમારી પાસેથી પાસજાઓ ગાય ન
પડવાથી અથવા તો અમુક મનુષ્ય તમે પાસે તેવા શુભવાળા ન
નીવડે તેટલાથી જો તમે ઉદાસ થાઓ તો તેનું કારણ જો જો
કે તમે સ્વાર્થી છો, તમે 'હું'ના પૂજારી છો. જો તમારા પતાનને
સાચે તમને પદ્માત્માપ થતો હોય તો તેનું કારણ પણ તમારી
સ્વાર્થભરી દૃષ્ટિ છે. કોઈની તમારા તરફની પતાનને તીપે જો
તમને ચોક કે દિલગીરી થતી હોય, તો તેનું કારણ પણ તમારી
સ્વાર્થી લાલચ છે. તમારી તરફ કાંઈ કાંઈ કરવામાં આવે અથવા
તમારે વિષે જે જોવામાં આવે તે કયાથી જો તમારું હૃદય
પાયલ થતું હોય તો તેનું કારણ જો જો કે તમે સ્વાર્થના દુઃખ-
મય માણે ચાલો છો. સંપત્તિ દુઃખ હુંપણને તીપે છે, સંપ-

સત્યને તીપે નાથ પામે છે. જ્યારે તમે

કરશે. ત્યારે તમે પશ્ચાત્તાપ, શોક અને દિલગીરીથી અવશ્ય મુક્ત થશો અને દુઃખ માત્ર તમારી પાસેથી નાસી જશે.

‘મમત્વ અથવા હુંપણું એ જ આત્માને બાંધનાર કેદખાનું છે. તે કેદખાનાના દરવાજા ઉઘાડનાર દેવ સત્ય છે. માટે જ્યારે તે સત્યરૂપી દેવ તને બોલાવવાને આવે ત્યારે તરત જ જીડીને તેની પાછળ ઝડપથી જાજો. કહાય તેનો માર્ગ અધિકારમાં થઈને જવાનો હોય, પણ આખરે તો તે જરૂર પ્રદાશમાં જ લઈ જશે.’

આ જગતનું દુઃખ ચોતાનું જ કરેલું છે.

દુઃખ એ આત્માને પવિત્ર બનાવનાર ઉત્તમ ક્ષીમિયો છે અને પુષ્કળ દુઃખ મનુષ્યને સત્યની સનીપમાં લઈ જનાર ભોમિયો છે.

શું તમારે માથે વધારે દુઃખ પડ્યું છે? શું તમે વધારે શોકમાં મગ્ન થયા છો? શું તમે આ મનુષ્યના જીવનનો શો ઉરેથ છે તે સંબંધમાં બહુ જ વિચાર કર્યો છે? જો આમ હોય તો ખરેખર તમે મમત્વ-હુંપણા સાથે લડાઈ કરવાને અને સત્યના શિષ્ય થવાને અધિકારી બન્યા છો.

જેઓ મમત્વને છોડી શકતા નથી તેવા કેવળ બુદ્ધિના ઉપા-
ગ્રહો આ જગત સંબંધી અનેક નવી નવી કલ્પનાઓ રચે છે
અને તે નાશ છે એમ જણાવે છે. પણ હે પ્રિય વાચક! એ બધી
ધનધાન ઝાંઝીત તારા જગત ઉપર પ્રકાશનું કરવાને તારાથી બનતો
પ્રયત્ન કેવલ તે તારા આશિષ્ય ઉત્તમ પ્રકાશનું રચી શકીય તો
તું સત્યના અનુભવ કરીશ અને પછીથી તે અન્ય કશાપિ બા-
લકો નહિ. તારા જગત દ્વંદ્વને કેવળ તારા દ્વંદ્વને નિસ્વાર્થી
પ્રેમ અને પ્રેમ દ્વંદ્વને પછીથી શિવ અને તે દ્વંદ્વમાંથી જે
વિચારે પ્રભવ થશે તે જ તે જગતને જરૂરમાંથી ઉત્તેજી નાખવા
પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને તે જ જગતને જરૂરમાંથી ઉત્તેજી
પ્રેમ દ્વંદ્વને પછીથી શિવ અને તે દ્વંદ્વમાંથી જે વિચારે પ્રભવ થશે તે જ તે જગતને જરૂરમાંથી ઉત્તેજી નાખવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

વાળ અને પ્રતિસ્પર્ધીઓની જોડી દલીલોનો મૌનથી જવાબ આપ. આ રીતે તારી બંધી સ્વાંથી તૃપ્તિઓ બળી જશે અને તેને બદલે પ્રેમનું શુદ્ધ સુવર્ણ નીકળી આવશે અને મમત્વ નાશ પામી સત્ય પ્રકાશશે.

આ પ્રમાણે વર્તવાથી મનુષ્યોમાં તું નિર્દોષપણે હરીફરી શકીશ અને તું નમ્રતાની ધૂંસરી ધારણ કરી અને નિરભિમાન વૃત્તિનો દિવ્ય પોશાક પહેરી જગતમાં સુખથી વિચરી શકીશ. જો આ ભવિષ્ય તને લલચાવતું હોય તો એ માર્ગે જવાને માટે અત્યારથી જ—આ પળથી જ તારા હૃદયને ઉચ્ચ બનાવવાને તારું સંઘર્ષ બળ વાપર.

૨ : આત્મિક શક્તિ—તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવી ?

આ જગત એવા મનુષ્યોથી વસેલું છે કે જે મનુષ્યો નિર્ગતર મુખ, નવાઈ અને આશ્ચર્યકારક પદાર્થોને શોધતા ફરે છે. કાં તો તેઓ આંધુ પાડે છે અથવા તો ખડખડ હસે છે. તેઓ ખામ, સ્થિરતા કે અધિકાર મેળવવાં પ્રયત્ન કરતા નથી, પણ નિર્ભયતાને ઉપસા કરનારા પ્રસંગો હંમેશા શોધતા જ હોય છે.

ખરી નવાઈવાળા અને ખીલ ઉપર પોતાનો પ્રભાવ પાડી શકે એવા પુનઃ જન્મે શ્રીઓ આ જગતમાં જન્મે યોગ છે. કારણ કે આવી જગત મેળવવાને આપણે જોઈએ આત્મભોગ પણ યોગ મનુષ્યો જ જાણે છે અને ખીરજીવી પોતાનું આસ્થિય ઉપલબ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાને તો જન્મ જ યોગ મનુષ્યો પ્રવૃત્ત થાય છે.

કેવળ જન્મ તરફ જવાને અને વાસનાઓથી દોરવાઈ જઈ એ જ આત્મભોગ નિર્ગતર નવાઈ છે. પણ તે વિચારો અને વાસનાઓને કાબૂમાં રાખવાને પ્રયત્ન અને પ્રભાવ વૃદ્ધિ પામે છે. ખરેખર જગતના મનુષ્યો જાણે છે કે જગતના જુદાં જુદાં ભાગો છે, પણ આ જુદાં ભાગો તે જાણે છે કે જગતના જુદાં જુદાં ભાગો નથી.

તે જુદાં ભાગો જાણે છે કે જગતના જુદાં જુદાં ભાગો છે, પણ જાણે

આત્મિક શક્તિ-તે કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવી? ૯૫

તે જીવસાને પોતાની બુદ્ધિ વડે વશ કરવામાં આવે છે ત્યારે જ ખરી આત્મશક્તિ બાહ્ય થાય છે; અને ત્યારે મનુષ્યને પોતાની ખરી સ્થિતિનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે જ તેનામાં શક્તિ અને બળ વધે છે.

માણસના બળની કે નિર્બળતાની પરીક્ષા તેના બહારના જીવસા ઉપરથી કે કોઈ બાબતના હઠાઈથી માપવાની નથી; કારણ કે ઘણાં મૂર્ખ મનુષ્યો બહારનો જીવસા ખતાવી શકે છે, અથવા તો હઠીલાઈ ધારણ કરી શકે છે.

જેઓ મોજમજના ચોખીન હોય છે, જેઓ ક્ષણિક સુખ આપતી આશ્ચર્યકારક અને નવાઈ ઉપજાવનારી વસ્તુઓની લાલસાવાળા છે અને ક્ષણે ક્ષણે બદલાતા વિચાર કે વાસના પ્રમાણે વર્તવાવાળા છે, તેવા મનુષ્યોમાં જેથી સ્થિરતા, સમતોલવૃત્તિ અને પ્રભાવ ઉત્પન્ન થાય તેવા જ્ઞાનની ખામી હોય છે.

ત્યારે મનુષ્ય પોતાના ક્ષણિક જીવસાઓને વશ કરતાં શીખે છે અને સ્વાર્થી તૃપ્તિઓનો અંત લાવે છે, ત્યારે તે પોતાના અંતરમાં રહેલા ઉચ્ચ અને શાન્ત ચૈતન્યનો આશ્રય લે છે અને તે એવા ખડક ઉપર સ્થિર રહે છે કે જ્યાં બિલા રહેવાથી હાલરો વિદારોનાં મોભાંઓ તેની સ્થિરતાનો ભંગ કરી શકતાં નથી.

જે પુરુષને આત્માની અચળ અને અનંત શક્તિમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે, તે પુરુષે ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ શક્તિ મેળવવાનું રહસ્ય જાણ્યું છે એમ જરૂર માન્યે.

ત્યારે ઘણી શોધ પછી, ઘણા કડવા અનુભવ પછી અને ઘણા આત્મસોગ આપ્યા પછી ‘શાન્ત તત્ત્વ’નો પ્રકાશ આત્મા પર પડવા લાગે છે, ત્યારે અપૂર્વ શાન્તિ અને અવર્ણનીય આનંદ સોગવવાને તે મનુષ્યનો આત્મા પાત્ર બને છે.

જેણે આવાં તત્ત્વોનો સાક્ષાત્કાર કર્યો છે, તેવો મનુષ્ય બાહ્ય વિષયોમાં બદકતો નથી; પણ સમતોલવૃત્તિ ધારણ કરી આત્મ-

પ્રેમનું તત્ત્વ, જેના ઉપર મહાત્મા મહાવીર અને બુદ્ધ જેવાને
આધાર રાખતા હતા અને જેના ઉપર તેમની સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી,
તે દિવ્ય પ્રેમનો ભોગ ન આપતાં તેમણે હરેક પ્રકારની પીડા
અને વિટંબના ભોગવવી કબૂલ રાખી; અને આજે આપું જમત
તેવા પવિત્ર પુરુષોના ચરણે પડે છે.

અંતરનો ઉઘોટ (પ્રકાશ) અને આત્મિક અનુભવ વિના આત્મિક શક્તિ મેળવવાનો ખીન્નો કોઈ માર્ગ નથી.

આ ઉદ્યોત અને અનુલભ ઉચ્ચ આર્થિક તરવોનો સાક્ષાત્કાર કરવાથી મળે છે; અને આને વાસ્તે તે બાબતનો નિરંતર અભ્યાસ કરવાની તથા તેને વ્યવહારમાં મૂકવાની ખાસ જરૂર છે.

દાખલા તરીકે દિવ્ય પ્રેમનો વિષય વિચારો અને તેની પૂરે-પૂરી સમજ મેળવવાને શાન્તિથી તથા એકાગ્રતાથી તેનું ધ્યાન કરો. તે દિવ્ય પ્રેમના પ્રકાશથી તમારી સઘળી ટેવો, તમારાં સ્વપ્નાં કાચી, તમારી વાણી, તમારો ખીલ્લ સાથેનો બ્યવહાર, તમારા છૂપા વિચારો અને વાસનાઓ તપાસો: તેમા જે કંઈ દિવ્ય પ્રેમને અનુકૂળ ન હોય તે મર્જને દૂર કરવા યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરો. તમે આ રીતે જેમજેમ પ્રયત્ન કરતા જશો, તેમતેમ દિવ્ય પ્રેમનું ખરું સ્વરૂપ વધારે ને વધારે સ્પષ્ટ રૂપમાં તમાની આંતર પ્રકટ થતું જશે અને તમારી ખાતીઓ પણ તેની સાથે નાશ પાવતાં આત્મેદુષ્ક સ્વરૂપમાં જાણશે. આ રીતે તમને વધારે પ્રયત્ન કરવાની હંજી જશે. એકદાર તે અનુપમ અને અતીન્દ્રિય પ્રેમની 'ગંધી' કંઈ પછી બધા સુખો અને સમર્થતા અને સમર્થતા અને ખાતીઓ દૂર કરીને તે સ્વર્ગીય પ્રેમને અનુકૂળ બનાવવાનું જોઈએ, ત્યાં સુધી કે તમે તમારો સ્વરૂપ અને આત્મિક બાહ્ય બેદર અને તમારો નાશ ન થાય ત્યાં સુધી.

તત્ત્વો ધ્યાનને માટે પસંદ કરો અને દિવ્ય પ્રેમની માફક આ તત્ત્વોને પણ તમારા જીવનવ્યવહારમાં ઓતપ્રોત વણી દો. જો તમે દૃઢ નિશ્ચયથી આ કામનો આરંભ કરશો અને તમારા નિશ્ચયને વળગી રહેશો તો જ્યાં સુધી તમારા હૃદયમાંથી દરેક પ્રકારની મહિનતા ધોવાઈ ન જાય અને જ્યાં સુધી તમારા હૃદયમાંથી સખત, નિર્વંચ અને દુષ્ટ વૃત્તિ સર્વંથા દૂર ન થાય, ત્યાં સુધી તમે અટક્યા વિના જો તત્ત્વોને અમલમાં મૂકવાનું કામ કર્યું જ કરશો.

“જો પ્રમાણમાં તમે આ તત્ત્વોને સમજો, અનુભવો, સાક્ષાત્કાર કરો અને તેના ઉપર આધાર રાખો, તે પ્રમાણમાં તમે આત્મિક શક્તિ મેળવી શકશો અને તે શક્તિ વધારે ને વધારે ધીરજ, નિર્વિકારીપણું અને સમતોલવૃત્તિના રૂપમાં તમારામાં પ્રગટ થતી જશે. નિર્વિકારીપણું યાને વૈરાગ્ય ઈન્દ્રિયદમન ઉપર આધાર રાખે છે. ધીરજ જો જ્ઞાનનું અથવા જ્ઞાનીનું ઉમદા લક્ષણ છે અને જીવનના ઉદ્દેગ ઉત્પન્ન કરાવનાર સધળા સંજોગોમાં અભંગ શાન્તિ-સમતોલ વૃત્તિ ધારણ કરી રાખવી જો જ પરમ શક્તિનું ઉત્તમ લક્ષણ છે. આ જગતમાં જગતના બ્યવહાર પ્રમાણે અથવા માની લીધેલા વિચારો પ્રમાણે વર્તવું તે ધણું સહેલું છે; અને એકાંતમાં પોતાને મનમાનતા વિચારો પ્રમાણે વર્તવું તે પણ સહેલું છે; પણ • જો મનુષ્ય મનુષ્યોનાં ટોળાં વચ્ચે વસવા છતાં એકાંતમાંના પોતાના સ્વતંત્ર વિચારો પ્રમાણે કોઈ પણ પ્રકારના ઉદ્દેગ વિના ચાલી શકે છે, તે જ ઉત્તમોત્તમ મનુષ્ય છે.” — એમર્સન

કેટલાક યોગીઓ એવો મત પ્રતિપાદિત કરે છે કે, સમતોલ વૃત્તિની પરાક્રમ જો જ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ શક્તિ છે અને તે શક્તિ વડે ચમત્કારો બની શકે છે. ખરેખર જોયું પોતાના આંતર-જગ ઉપર એવો કાબૂ મેળવ્યો હોય કે અને તેવો ઉદ્દેગ ઉત્પન્ન કરાવનારો પ્રસંગ પણ તેની સમતોલવૃત્તિને ડગાવી શકે નહિ,

પ્રેમનું તત્ત્વ, જેના ઉપર મહાત્મા મહાવીર અને બુદ્ધ જેવાઓ આધાર રાખતા હતા અને જેના ઉપર તેમની સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી, તે દિવ્ય પ્રેમનો ભોગ ન આપતાં તેમણે હરેક પ્રકારની પીડા અને વિટંબના ભોગવવી કબૂલ રાખી; અને આજે આપું જગત તેવા પવિત્ર પુરુષોના ચરણે પડે છે.

અંતરનો ઉદ્યોત (પ્રકાશ) અને આત્મિક અનુભવ વિના આત્મિક શક્તિ મેળવવાનો ખીજો કોઈ માર્ગ નથી.

આ ઉદ્યોત અને અનુભવ ઉચ્ચ આત્મિક તત્ત્વોનો સાક્ષાત્કાર કરવાથી મળે છે; અને આને વાસ્તે તે બાળતનો નિરંતર અભ્યાસ કરવાની તથા તેને વ્યવહારમાં મૂકવાની ખાસ જરૂર છે.

હાખલા તરીકે દિવ્ય પ્રેમનો વિષય વિચારો અને તેની પૂરે પૂરી સમજ મેળવવાને શાન્તિથી તથા એકાગ્રતાથી તેનું ધ્યાન કરો. તે દિવ્ય પ્રેમના પ્રકાશથી તમારી સઘળી ટેવો, તમારાં સ્વપ્નાં કાચો, તમારી વાણી, તમારો બીલ્લ સાથેનો વ્યવહાર, તમારા હૃદય વિચારો અને વાસનાઓ તપાસો; તેમાં જે કંઈ દિવ્ય પ્રેમને અનુકૂળ ન હોય તે સર્વને દૂર કરવા યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરો. તમે આ રીતે જેમજેમ પ્રયત્ન કરતા જશો, તેમતેમ દિવ્ય પ્રેમનું ખરું સ્વરૂપ વધારે ને વધારે સ્પષ્ટ રૂપમાં તમારી આગળ પ્રગટ થતું જશે અને તમારી ખામીઓ પણ તેની સાથે ઘસખસ થઈ જશે. આ રીતે તમને વધારે પ્રયત્ન કરવાની હવડા થશે. એકપર તે અનુષ્ઠાન અને અર્થોક્તિ સ્વર્ગીય પ્રેમનું 'ન ખી' કહે પડી જ્યાં સુધી તમે તમારી નિર્વંજતા, સ્વાયંત્રતા અને ખામીઓ દૂર કરીને તે સ્વર્ગીય પ્રેમને અનુકૂળ તમારું વ્યવસ્થા નહોતો કરી. ત્યાં સુધી તમે પ્રયત્ન કરો જ કરો. અને આપું જાણે એકરૂપ અને જનનરૂપ ને જ આત્મિક શક્તિ છે.

— ૧.૧.૧૯૫૨ પ્રેમનું ધ્યાન કરો પડી, સુદગતા કે સ્વચ્છ

ના માર્ગે પ્રયાણ કરો. તમારું અંતઃકરણ તો તમારું પોતાનું છે, અને તે પ્રમાણે વર્તવું એ જ તમારું મનુષ્યત્વ સિદ્ધ કરવા ખરેખર છે.

જે મનુષ્યો બીજાના અંતઃકરણ પ્રમાણે વર્તે છે, તેઓ બીજાના વિચારના ગુલામ છે. તમે આ માર્ગે પ્રયાણ કરતાં ઘણી વાર નિષ્ફળ નીવડ્યો, ઘણી વાર તમારે ધા સહન કરવા પડ્યો અને કેટલીય વાર તમારે જ્યાં ત્યાં ધપ્પા ખાવા પડ્યો; પણ જો શ્રદ્ધા રાખી તમે તમારે માર્ગે ચાલ્યા કર્યો, તો જરૂર તમે અંતે વિજય મેળવશો. ખડકને-સત્ય તત્ત્વને શોધી કાઢો; અને શોધ્યા પછી તેને દૃઢતાથી વળગી રહો. બરાબર મજબૂતીથી તમારો પગ તે ખડક ઉપર મૂકો અને તેના ઉપર ટટાર ઊભા રહો. ત્યાં સ્થિર ઊભા રહીને તમે સ્વાર્થનાં મોલ્લંચો અને તોફાનને હંકાવશો, કારણ કે તે ખડક ઉપર તમે ઊભેલા હોવાથી તેઓ તમને અસર કરી શકશે નહિ. ઊલટું તે મોલ્લંચોનો અવાજ અને ફીણ તમને એક જોવા લાયક નાટકરૂપ થઈ પડશે. દરેક પ્રકારની સ્વાર્થતા તે બળનો ક્ષય, નિર્બળતા અને મૃત્યુ છે; અને નિઃસ્વાર્થતા તે બળસંચય કરવારૂપ છે. તે જ ખરું જીવન છે. જેમ જેમ તમે આત્મિક જીવન ગાળતા જશો અને અચળ તરવો પર ઘડા રાખી વર્તશો, તેમ તેમ તમે તે તરવોના જેવા મુંઢર અને નિર્વિઘ્નરી થશો અને તેમના અમરત્વની મીઠાશ તમે અનુભવશો. અને આખરે તમને તમારી અંદર રહેલા પરમ તત્ત્વનો નિઃસંશય સાક્ષાત્કાર થશે.

તેવો મનુષ્ય પોતાની શક્તિઓને પોતાની ઇચ્છાનુસાર દોરવી શકે તો તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું કંઈ જ નથી. તેવા મનુષ્યોને ચમત્કાર એ સ્વાભાવિક બાબત છે. આત્મસંયમ, ધૈર્ય અને સમ-તોલવૃત્તિમાં વૃદ્ધિ પામવી એ જ બળ અને શક્તિમાં વધવા બરા-બર છે. જો તમે ખરી રીતે ઉપર જણાવેલા સદ્ગુણોમાં વધવા માગતા હો, તો તમારે તે તે સદ્ગુણોને તમારી ઉચ્ચ ભાવના-રૂપ ગણીને તે પ્રમાણે વર્તવાને પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ત્યારે બાળક કોઈની મદદ સિવાય ચાલવાને મથે છે, ત્યારે તેને ધણી સખ્ત પ્રયત્નો કરવા પડે છે અને ઘણી વાર નિષ્ફળ નીવડ્યા પછી અંતે વિજય મેળવે છે. તેવી જ રીતે જો તમારે આ બાળ-તમાં વિજય મેળવવો હોય તો કોઈની પણ મદદ વિના એકલા જિલા રહેતાં શીખવું જોઈએ. રૂઢિ, ચાલતી આવેલી વાતાંઓ અને લોકોએ માની લીધેલા સપ્રહાયનાં બંધનો અને ખીમતો અભિપ્રાયો-એ સર્વની ગુલામગીરીમાંથી છૂટા થવાને પ્રયત્ન કરો; આ રીતે તમે મનુષ્યોના ટોળામાં એકલા અને કોઈની સહાય વિના જિલા રહેતાં શીખશો. તમે તમારી નિર્જય કરવાની શક્તિ ઉપર આધાર રાખો; તમારા અંતઃકરણના આદેશને માન આપો; તમારી અંદર રહેલા આત્મપ્રકાશને અનુસરો. સપાળા બાદ્ય પ્રકારો નૂતના બાદ્ય સમાન છે. ધણા મનુષ્યો તમને એવ કહેશે કે તમે મૂર્ખ હો, તમારી અનુમાન કરવાની શક્તિ નૂતનની છે, તમારું અંતઃકરણ જુનું છે અને તમારો અતર-પ્રકાશ અંધારાનવ છે, પણ તમે જરા પણ તેમની દરકાર કરતા નહિ.

એ બોલ મનુષ્યો કહેતા હોય તે વાત કય હોય તો તમને ગમતો કે જાણકાર તરીકે જેન નમે તેન જરૂરથી તે નૂતન દોષો દૂર કરે એવું, અને તમારી શક્તિઓની કમીથી કરવાથી જ આ બધાની દૂર કરી દેવા શક્ય છે. નહીં તો તમારા અંતઃકરણની દરકાર કરવા નહિ.

ના માર્ગે પ્રયાણ કરો. તમારું અંતઃકરણ તો તમારું પોતાનું છે, અને તે પ્રમાણે વર્તવું એ જ તમારું મનુષ્યત્વ સિદ્ધ કરવા બરોબર છે.

જો મનુષ્યો બીજાના અંતઃકરણ પ્રમાણે વર્તે છે, તેઓ બીજાના વિચારના ગુલામ છે. તમે આ માર્ગે પ્રયાણ કરતાં ઘણી વાર નિષ્ફળ નીવડશો, ઘણી વાર તમારે ધા સહન કરવા પડશે અને કેટલીય વાર તમારે જ્યાં ત્યાં ધમ્પા ખાવા પડશે; પણ જો ધૃદ્ધ રાખી તમે તમારે માર્ગે ચાલ્યા કરશો, તો જરૂર તમે અંતે વિજય મેળવશો. ખડકને-સત્ય તત્ત્વને શોધી કાઢો; અને શોધ્યા પછી તેને દૃઢતાથી વળગી રહો. બરાબર મજબૂતીથી તમારો પગ તે ખડક ઉપર મૂકો અને તેના ઉપર ટટાર બિભા રહો. ત્યાં સ્થિર બિભા રહીને તમે સ્વાર્થનાં મોભાંઓ અને તોફાનને હંકારશો, કારણ કે તે ખડક ઉપર તમે બિભેલા હોવાથી તેઓ તમને અસર કરી શકશે નહિ. બિલકુલ તે મોભાંઓનો અવાજ અને ફીણ તમને એક ભેવા લાયક નાટકરૂપ યથા પડશે. દરેક પ્રકારની સ્વાર્થતા તે બળનો હાય, નિર્બળતા અને મૃત્યુ છે; અને નિઃસ્વાર્થતા તે બળસંચય કરવારૂપ છે. તે જ ખરું જીવન છે. જેમ જેમ તમે આત્મિક જીવન ગાળતા જશો અને અચળ તત્ત્વો પર ધૃદ્ધ રાખી વર્તશો, તેમ તેમ તમે તે તત્ત્વોના જેવા મુંઢર અને નિર્વિકારી થશો અને તેમના અમરત્વની મીઠાશ તમે અનુભવશો. અને આખરે તમને તમારી અંદર રહેલા પરમ તત્ત્વનો નિઃસંશય સાક્ષાત્કાર થશે.

૩ : નિઃસ્વાર્થ પ્રેમનો સાક્ષાત્કાર

એમ કહેવામાં આવે છે કે, જ્યારે જ્યારે માઇકલ એન્જેલો નામનો શિલ્પશાસ્ત્રી એક પથ્થરનો ખડખડો કકડો લેતો, ત્યારે ત્યારે તેની અંદર તે ગુંદરવાનો નમૂનો લેઈ શકતો અને કહેતો કે તે પથ્થરમાં સુંદરી ગુંદર આદૃતિ જહાર લાવવાને મોટા કારીગરના હાથની જરૂર છે. તે જ પ્રમાણે આપણા હરેકમાં દિવ્ય આદૃતિ ગુમ સુંદરી છે, તેને પ્રકટ કરવાને થહાડાઈ કારીગરની અને ધીરજહાઈ ટાંકણાની જરૂર છે. જો થહા અને ધીરજ મનુષ્યમાં હોય તો તે દિવ્ય આદૃતિ નિષ્કલંક અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ રૂપે પ્રકટ થાય છે.

હરેક માનવરૂપના દિવ્ય પ્રેમ પ્રકાશી રહેલો છે. જોકે પાપીયાર તે પ્રકાશ મોટો અને નરોગાઈ ન બેરી થાય તેવી રીતે લોગો આગળ રહેલો હોય છે, છતાં માનવરૂપના દિવ્ય પ્રેમ તો છે જ અને તે પ્રેમ જનમ અને આશન છે. તે જ મનુષ્યમ રહેલું નથી છે. તે જ આત્માની આશન હોવા છે અને તે પ્રેમ જ ખરો અને જનમ 'જાહે' છે. દુનિયાના જરૂર નાકવા છે અને ન્યાય જરૂર છે, જન આ દિવ્ય પ્રેમ તો આશન છે તે તો જ ખાલતો નથી.

ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પ્રકારનું સદ્ગુણી અને ધાર્મિક જીવન ગાળવાના દૃઢ અને સ્થાયી અભ્યાસથી આ દિવ્ય પ્રેમનો કાંઈક આપણને અનુભવ થાય છે. જે મનુષ્યો આ દિવ્ય પ્રેમમાં જ રમે છે અને તેનો સંપૂર્ણ અનુભવ કરે છે, તેઓ અહીં વસવા છતાં આત્માનું અમરત્વ અનુભવે છે, સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરે છે, પરમ પ્રભુ સાથે ઐક્ય સાધે છે, વસ્તુમાત્રનું ખરું રહસ્ય સમજે છે અને પોતાનો દિવ્ય સ્વભાવ પ્રકટ કરે છે.

પણ પ્રેમની આવી પરાકાષ્ઠાએ પહોંચવાને, તેનો સાક્ષાત્કાર કરવાને, મનુષ્યે ઘણા ખંતથી અને દૃઢતાપૂર્વક પોતાના મન અને હૃદયને કેળવવાં જોઈએ, ધૈર્ય વધારવું જોઈએ અને શ્રદ્ધાને ખીલવવી જોઈએ. કારણ કે ‘દિવ્ય પ્રેમ’નું આપણને દર્શન થાય, તે પહેલાં ઘણી મુશ્કેલીઓ હઠાવવી પડે છે અને સ્થિતિઓ પ્રાપ્ત કરવી પડે છે. જે મનુષ્ય આ દિવ્ય પ્રેમ જોવાને અને અનુભવવાને પ્રયત્ન કરે છે, તેને અનેક પ્રકારની કસોટીઓમાંથી જરૂર પસાર થવું પડે છે. તેની ધીરજની તો ખાસ કસોટી કાઢવામાં આવે છે; કારણ કે જેનામાં ઉચ્ચ પ્રકારની ધીરજ નથી હોતી, તે મનુષ્ય કેવી રીતે દિવ્ય જ્ઞાન અને દિવ્યતા પ્રાપ્ત કરી શકે ?

એક પ્રખ્યાત લેખક જણાવે છે કે, જેઓ ધામ કરીને ફળ આવે ત્યાં મુઠ્ઠી ધીરજ ધારી રાખે છે, તેઓ પણ ખરા ‘સેવકો’ છે. જેમજેમ તેઓ આનંદ વધવા માંડે છે, તેમતેમ ઘણીવાર તેમનું ધામ નિષ્ફળ જતું હોય અને તેમના પ્રયત્નો નિરુપયોગી થતા હોય એમ તેમને જણાય છે. આ ધામમાં જરા ઉતાવળું પગલું ભરવાથી તેમનું ધામ બગડી જતું લાગે છે. ઘણીવાર તેમને એમ લાગે છે કે મારું ધામ હવે પૂરું થયું અને હું દિવ્ય પ્રેમનો સાક્ષાત્કાર કરવાની તૈયારીમાં છું, તેવામાં એકાએક તે દિવ્ય પ્રેમની આકૃતિ અદૃશ્ય થાય છે અને તેને બદલે તે પોતાની

સ્વાર્થાભિચિત્રત બેડોળ આકૃતિ નિહાળે છે. આ રીતે કંઠવો અનુભવ મળે છે અને આ અનુભવની મદદથી તે હવે તે માર્ગે નહિ જતાં આગળ વધવા માંડે છે. પણ જે મનુષ્યે ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પ્રેમ અનુભવવાને મન સાથે દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તે મનુષ્ય નિષ્ફળતા થું તે સમજતો નથી. સઘળા પરાભવો એ દેખીતા છે, પણ ખરા નથી. દરેક જૂલ, દરેક ખામી, દરેક પ્રકારની સ્વાર્થાપરાયણતાથી દુઃખ પામી આપણે નવો પાઠ શીખીએ છીએ- નવો અનુભવ મેળવીએ છીએ. એ અનુભવ વડે આપણો આગળનો માર્ગ વધારે સુગમ થતો જાય છે. દરેક પ્રકારના અનુભવમાંથી દિવ્ય જ્ઞાનની ચિહ્નગારી ઉત્પન્ન થાય છે અને તે પોતાનું સાધ્યબિંદુ સાધવાને પ્રયત્ન કરનાર મનુષ્યને તેના માર્ગમાં ઘણે દરજ્જે મદદગાર થઈ પડે છે. એક ક્ષિત્તિ લખ્યું છે કે:-

‘જે આપણે આપણા દુર્ગુણોને આપણા પગ તળે ઢાંચરી નાખીએ તો આપણા દુર્ગુણો તે સદ્ગુણોરૂપે પરિણમે; અને સદ્ગુણોરૂપી પગધિયાં વડે આપણે એક અચળ નિઃસંસ્કાર બનાવીએ અને આગળ ચલ્યા કરીએ.’

જે મનુષ્ય આ ઉચ્ચ ધોસ્તુને લક્ષમાં રાખી પોતાનું જીવન ઉચ્ચ બનાવવાને પ્રયત્ન કરે છે, તે મનુષ્યને તેના દુર્ગુણો થતે જોવા લાગે છે અને તેના ઉપર પણ મૂંઝી તે આગળ વધે છે. એ તમે તમારી ખામીઓને, તમારાં દુર્ગુણો અને તમારી દિગ્ગોચરોને તમારી નિર્નયન અને તમારા દોષ બનાવનાર તરીકે જાણો અને એ તમે ઉચ્ચ જાણનાથી ક્યાં પહોંચી શકો છો તે જાણનાર તેમને જાણી, એ પછી તમે આત્મનિરીક્ષણ કરી શકો છો અને દરેક નર ઉપરથી જાણી શકો છો કે તેનાં દોષો શું છે. એ દોષો તમારે ક્યાં ક્યાં જોઈએ એ જાણને વડે તમે જોઈ શકો છો. એ દોષો તમારે જાણી શકો છો કે તેનાં દોષો શું છે.

હૃદયમાંથી કઈ કઈ વાસનાઓને દૂર કરવી બોધ્યે એ પણ ખુલ્લી રીતે તમે સમજી શકશો. આ માર્ગે જેમજેમ તમે આગળ વધતા જશો અને આંતરિક સ્વાર્થવૃત્તિથી જેમજેમ દૂર થતા જશો તેમ-તેમ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ તમારી દૃષ્ટિ આગળ વધારે ને વધારે સ્વચ્છ સ્વરૂપમાં પ્રકટ થતો જશે. જ્યારે તમે વધારે ધીરજવાળા અને શાંત થશો, જ્યારે તમારું ચીડિયાપણું, ઉદ્વેગ અને ક્ષણે ક્ષણે બદલાતી માનસિક સ્થિતિ તમારાથી દૂર ભાગશે અને જ્યારે મોટા માનસિક વિકારો અને ખોટા દુરાગ્રહોનું પ્રાબલ્ય તમારા પર ચાલશે નહિ, ત્યારે તમે માન્યે કે તમારામાં દિવ્યતાના અંશ પ્રકટ થતા જાય છે, તમે ઉચ્ચતાની સમીપ આવતા જાઓ છો અને જે મેળવવાથી અમરત્વ અને અનંત શાન્તિ મળે છે, તે નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ તમારામાં ખીલતો જાય છે. માનુષી પ્રેમ અને દિવ્ય પ્રેમમાં મોટો ભેદ એ છે કે દિવ્ય પ્રેમ પદ્મપાત્ર વિનાનો છે; જ્યારે માનુષી પ્રેમ બધી વસ્તુઓને દૂર કરીને એક જ વસ્તુને વળગે છે અને તે વસ્તુ તેનાથી દૂર જાય છે તે વખતે તે પ્રેમી મનુષ્યને પારાવાર ખેડ અને શોક થાય છે. દિવ્ય પ્રેમમાં આખું જગત આવી જાય છે અને તે પ્રેમ અમુક ભાગને નહિ વળગી રહેતાં આખા વિશ્વને પોતાના પ્રેમમાં વૂંધી દે છે. જે મનુષ્ય માનુષી પ્રેમ વધારે પવિત્ર અને વિસ્તારવાળો બનાવીને તે પ્રેમમાંથી ધીમે ધીમે અપવિત્રતા અને સ્વાર્થના બધા અંશો દૂર કરીને દિવ્ય પ્રેમ સમીપ આવે છે, તે મનુષ્ય સર્વથા દુઃખથી મુક્ત થાય છે. માનુષી પ્રેમ આંકડો, સંકુચિત અને સ્વાર્થમિશ્રિત છે, તેથી જ દુઃખ થાય છે. જે પ્રેમ એટલો શુદ્ધ છે કે કંઈ પણ ચીજની સૃષ્ટિ રાખતો નથી, તે પ્રેમમાંથી કદાપિ દુઃખની ઉત્પત્તિ થઈ શકે નહિ. આ રીતે માનુષી પ્રેમ કરતાં દિવ્ય પ્રેમ ઉત્તમ છે એમ બતાવ્યું; તે છતાં આ સ્થળે જન્માવશની જરૂર છે કે દિવ્ય પ્રેમ

લણી જવાને માનુષી પ્રેમ એ ખાસ જરૂરનું પગથિયું છે અને જે મનુષ્ય ઊંડામાં ઊંડો અને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ માનુષી પ્રેમ દર્શાવવાને શક્તિમાન નથી, તે કદાપિ દિવ્ય પ્રેમ પ્રકટ કરી શકે નહિ. કેવળ માનુષી પ્રેમ અને હુઃખના અનુભવથી જ છેવટે જીવાત્મા દિવ્ય પ્રેમ લણી પહોંચી શકે છે અને તે અનુભવી શકે છે.

માનુષી પ્રેમ આકાર ઉપર આધાર રાખે છે અને જેમ આકારો નાશવંત છે, તેમ તેના ઉપર આધાર રાખતો માનુષી પ્રેમ પણ નાશવંત છે. પરંતુ જે પ્રેમ બહારના આકાર ઉપર નહિ પણ આકારની પાછળ રહેલા આત્મતત્ત્વ ઉપર આધાર રાખે છે, તે તો સ્થાયી અને હંમેશનો છે; કારણ કે ખુદ તે આત્મતત્ત્વ અમર છે.

સમજા માનુષી પ્રેમ માનુષી દેવને ઉત્પન્ન કરવાવાળો છે. પણ જે દિવ્ય પ્રેમ છે તે સર્વવ્યાપી હોવાથી તેના પ્રદેશમાં તો સર્વ કોઈ આવી જાય છે અને તેથી કોઈને પણ ધિક્કારવાનું રહેતું જ નથી. તે તફાત છૂટો અને સ્વાર્થરહિત છે તેથી તે જ્યાં જાય ત્યાં સર્વ ઉપર એકસરખી રીતે પોતાની મુગ્ધાઈ ફેલાવે છે.

માનુષી પ્રેમ પણ વસ્તુનાં તો દિવ્ય પ્રેમનું આ જન્મતમાં પ્રતિબિંબ છે; અને તે મનુષ્યને ચતુરાત્મ જે નિર્વિંદ્યરી અને હુઃખરહિત ઉચ્ચ પ્રેમ છે, તે જાણી પીનેપીમે રહી જાય છે.

જન્મન જાણી નજર કરતાં આપણને શરૂઆત જાણ છે કે એક માત્ર પોતાના એકમાત્ર એક બાળકને જ્યારે ખેંચતાં વડી જાય છે, ત્યારે તે જ પુત્ર મુદર અને કોમલ સરીર એક નેમ અતિ સુખ રૂઝ વસાવે છે અને આવીજ રીતે બની જાય છે. પણ જ્યારે તે બાળકને તે માનુષ્ય પાસે જુએ છે, ત્યારે તેના કોમલ પાંડેલો નાચે નેમથી જાનવળી જાનવળી વધા કરે છે. માનવ માનવ છે જ છતાં રહેતું અને હૃદયનું અંતરમાં તે જુદું જુદું વિચારો રહેવાનું તેના કબજેમાં છે, કારણ કે માનવ

ભવથી જ તે બરાબર રીતે બાદ્ય અને ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી વિપ-
જતા મુખનું ખરું સ્વરૂપ સમજે છે અને છેવટે તેનો આત્મા સત્
તત્વ-આત્મા ઉપરના પ્રેમ લાણી દોરવાય છે.

જ્યારે પોતાનું પ્રેમપાત્ર મરણ પામે ત્યારે પ્રેમીજન (ભાઈ,
બહેન, પતિ કે પત્ની) અતિ દુઃખી થાય અને તીવ્ર વિયોગદુઃખ
અનુભવે એ તેમના દૃશ્યાણુ વાસ્તે છે; કારણ કે આ રીતે તેઓ
વસ્તુઓના બાદ્યસ્વરૂપ ઉપર આધાર રાખવાને બદલે તેના આંતર-
તત્વ ઉપર વિશ્વાસ રાખતાં શીખશે. મહાન ધ્રુવ વર્ડ્ઝવર્થે ધણી
સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું છે કે:—

‘જેમનો પ્રેમ દરેક ક્ષણે બદલાતી બાદ્ય મુંઢરતા પર આધાર
રાખે છે, તેમની આશા નિષ્ફળ જવાની; પણ જેમના હૃદયને
બાદ્ય ફેરફારની જરા પણ અસર થતી નથી, તેમનાં હૃદયમાં
એક જાતનું અમર પુષ્પ બિગે છે અને તે જમીન ઉપર બિગવા
છતાં સ્વર્ગીય વાતાવરણનો આસ્વાદ આપે છે.’

જે લોકો અભિમાની છે, સ્વાર્થી છે, લોભી છે, તેમનું માન
ભંગ થાય, તેમનો સ્વાર્થ ન ત્રે અને તેમની કંગાળ સ્થિતિ
થાય એ તેમના દૃશ્યાણુને વાસ્તે ચારો ભાગ છે. દુઃખની બગત
ચિતાઓમાંથી તેમને પચાર થવું પડે એ પણ સારું છે; કારણ
કે આ રીતે જ તેઓ પોતાની હલકી વૃત્તિઓનું દુઃખગર્ભિત
પણું અને ક્ષણિક મુખ આપવાપણું સમજશે, અને આ રીતે
તેમનું હૃદય નરમ અને પવિત્ર થશે તેમજ સત્ય અંગીકાર કર-
વાને યોગ્ય બનશે.

જ્યારે માનુષી પ્રેમમાં દુઃખનો ડંખ વાગે છે, જ્યારે મિત્ર
આપણને દુઃખ કે શોકના વખતમાં તણ વાગે છે, અથવા તે
જ્યારે આપણા વિશ્વાસપાત્ર મનુષ્યો વિશ્વાસપાત્ર કરી આપણ
અધવચમાં રખાય છે, ત્યારે — — — હૃદય રક્ષણ આપનાર દિ-

પ્રેમ તરફ ફરે છે અને ત્યાં એકાંત શાન્તિનો કાંઈક અનુભવ કરે છે. જે દિવ્ય પ્રેમનો આશ્રય લે છે તે કદાપિ નિરાધાર સ્થિતિમાં આવી પડતો નથી, તેના પર કદાપિ દુઃખનું વાહન આવી ચડતું નથી અથવા ઉદાસીનો કાળો પડછાયો તેના પર કદાપિ પડતો નથી. કસોટીને પ્રસંગે તે દિવ્ય પ્રેમ તેનો ત્યાગ કરતો નથી.

જે હૃદય દુઃખ વેડી વેડીને નરમ અને પવિત્ર થયું છે, તે જ હૃદયમાં દિવ્ય પ્રેમ પ્રકટ થઈ શકે છે. અને જ્યારે અજ્ઞાન અને હુંપજાની મોટી દીવાલો હૃદય પરથી તોડી નાખવામાં આવે છે, ત્યારે જ દિવ્ય પ્રેમનો સૂર્ય હૃદયસરોવર પર તેના તેજસ્વી સ્વરૂપમાં પ્રકાશે છે.

જે પ્રેમ અંગત તૃપ્તિઓ અથવા સ્વાર્થી જડવાની અપેક્ષા રાખતો નથી, જે પક્ષપાત વિનાનો છે અને જે કદાપિ બીજાના હૃદયને દુઃખનું કારણ થતો નથી, તે જ પ્રેમ ખરી રીતે દિવ્ય પ્રેમના નામને લાયક છે.

જે મનુષ્યો સ્વાર્થી છે અને અંગત લાભોની જ દરકાર કરવાવાળા છે, તેઓ એમ માને છે કે, દિવ્ય પ્રેમ એ તો ઈશ્વરી ગુણિય છે અને આપણે તે મેળવી શકીએ જ નહિ-તે આપણે ચલાવી બદલાવી શકીએ, માટે તે મેળવવા પ્રયાન કરવું નિરર્થક છે. પણ આન નાનડું તે મોટી ભૂત છે. ખરી વાત છે કે દિવ્ય પ્રેમ સ્વાર્થી મનુષ્યોને ચાલે ખડું દુઃખ છે, પણ જ્યારે હૃદય અને મન સ્વાર્થી તૃપ્તિઓથી મુક્ત થાય છે ત્યારે નિરર્થકો દિવ્ય પ્રેમ તે 'ખરી વસ્તુ' બને છે. અને આ દિવ્ય પ્રેમનો અનુભવ કરવો એનું નામ જ 'ઈશ્વરનો પ્રગટ' ના પ્રેમ જ મનુષ્યને હાંસી બજાવે છે અને તેને ક્રમ કે સંકલ્પ રહિત કરે છે.

૧૧. જ્યારે કોઈ મનુષ્ય હોઈ શકે છે કે નહીં તે જાણ

લના ઉત્તરમાં મનુષ્ય પ્રત્યે દિવ્ય પ્રેમ કહે છે કે, 'તારા આત્માને ખાલી કર; અને પછી તેને હું ભરી દઈશ.' જ્યાં સુધી હુંપણું નાશ ન પામે ત્યાં સુધી દિવ્ય પ્રેમ કદાપિ પ્રકટ થઈ શકે નહિ, કારણ કે હુંપણું એ જ પ્રેમનો અભાવ છે.

જ્યાં સુધી આત્મા ઉપરથી હુંપણાનો પથ્થર ખર્યો નથી, ત્યાં સુધી પવિત્ર પ્રેમ કદાપિ હૃદયમાંથી બહાર નીકળી શકશે નહિ. માટે પ્રેમને સ્થાન આપવાને તમારા હૃદયમંદિરમાંની સર્વ અશુદ્ધિ દૂર કરો. સર્વ અશુદ્ધિનું મૂળ હુંપણું અને દેવ છે; માટે જો તમારે દિવ્ય પ્રેમની જરૂર હોય તો હુંપણાને કચરી નાખો અને તેને બહાર નિરભિમાનને અંગીકાર કરો. દેવને દૂર કરવાને પ્રેમી બનો; કારણ કે (મહાત્મા બુદ્ધે કહ્યું છે તેમ) દેવ કદાપિ દેવથી નાશ પામતો નથી, પણ પ્રેમથી જ નાશ પામે છે. માટે પ્રેમને દરેક પ્રસંગે ખીલવતા બાજો. તમારી સ્વાર્થી તૃપ્તિઓ અને ધાર્યોથી દરેક પળે તમે આ પ્રેમભાવનાને ગરદન મારો છો એ વિચારો અને તે પ્રેમભાવના જેમ વધુ ને વધુ ખીલી નીકળે તેમ પ્રયત્ન કરો.

અમુક દેવ ઉપર ધ્રુવા રાખવાથી તમે તમારા પાપથી મુક્ત થઈ જશો એમ કહેનાર ઉપર ભરોંસો રાખતા નહિ. શું તમે તમારા વીડિયા સ્વભાવથી, તમારી ઉફકેરાઈ બાથ તેવી વૃત્તિથી, તમારી અભિમાન-વૃત્તિથી, તમારા દેવથી, ખીલની નિંદા કરવાના તમારા સ્વભાવથી અને એકદમ ખીલ મનુષ્ય સંબંધી અભિપ્રાયો ખાંધવાની તમારી આદતથી—આ બધાથી શું તમે મુક્ત થયા છો ? જો આ સર્વ બંધનો તમારા હૃદયને જડીને ખાંધી રાખતાં હોય, તો તમારા દેવને દિવ્ય પ્રેમ તમારા હૃદયમાં શી રીતે દાખલ થઈ શકશે ? અને જ્યાં સુધી તે દાખલ નહિ થઈ શકે ત્યાં સુધી તમે આ બંધનોથી શી રીતે મુક્ત

અનુભવી પણ શકે. આ જગતમાં કોઈની આપખુદ સત્તા ચાલતી નથી. જે સખ્ત સાંકળથી મનુષ્યો બંધાય છે, તે સાંકળ માણસે પોતે બનાવેલી છે. મનુષ્યોને આ દુઃખમય સાંકળ સાથે બંધાવાનું ગમે છે. કોણ બાંધે શાથી તેઓ તે સાંકળને ચાહે છે અને માને છે કે આ દુઃખલાનું કેદખાનું મીઠું અને મધુરું છે. તેઓ ધારે છે કે જો આ કેદખાનાને ત્યાગ કરીશું તો પછી આ જગતમાં ભોગવવા યોગ્ય કંઈ પણ રહેશે નહિ ! આ મોટી ભ્રમણા છે—આ ‘ખૂબસૂરત બંદી’ છે. જો બંદાના ફંદામાં સર્વ કંઈ ફસાય છે. એક કવિએ કહ્યું છે કે:—

‘તમે તમારી મેળે દુઃખ પામે છો; તમને કોઈ દુઃખી થવાની ફરજ પાડતું નથી. તમે જીવો કે મરો એમ કોઈ ફરજ પાડતું નથી.’

જે આત્મા પોતાની આસપાસ સાંકળો બાંધી શક્યો અને પોતાની આસપાસ સાંકડું અંધારું કેદખાનું બનાવી શક્યો તે આત્મા (જો ઇચ્છા કરે અને પ્રયત્ન કરે તો) તે સાંકળોને તોડી પણ શકે અને કેદખાનાને ભાંગી પણ શકે. પરંતુ બ્યારે કેદખાનાની અસારતાનો તેને અનુભવ થાય અને બહુ દુઃખ વેડીને અપરિમિત પ્રેમ અને પ્રકાશ મેળવવાને તે લાયક થાય, ત્યારે જ આત્માને આવી ઇચ્છા થાય છે અને ત્યારે જ તે પ્રયત્ન કરે છે.

આકારની પછવાડે છાયા બાય છે, અગ્નિની પછવાડે ધુમાડો બાય છે, કારણની પછવાડે કાર્ય ચાલ્યું આવે છે અને મનુષ્યનાં કાર્યો અને વિચારો પ્રમાણે તેને સુખ કે દુઃખ મળે છે. આ જગતમાં એવું એક પણ કાર્ય નથી જેનું પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ કારણ ન હોય. કાર્ય—કારણનો નિયમ દિવ્ય ન્યાય ઉપર આધાર રાખે છે; અને તેથી તે અચળ છે. માણસો દુઃખ ભોગવે છે તેનું કારણ એટલું જ છે કે યોગ્ય વખત

અગાઉ અથવા તો ઘણા વખત પહેલાં જૂતકાળમાં તેમણે અમુક બીજા રોપેલાં છે. જો તેમણે જૂતકાળમાં સારાં બીજાં રોપ્યાં હોય છે, તો તેઓ આનંદનો પાક લેશે છે. આ સાદા જણાતા પણ અચળ સિદ્ધાંતો ઉપર મનુષ્યે ધ્યાન કરવું જોઈએ અને તેની પૂરેપૂરી સમજ મેળવવી જોઈએ. જો આ કાર્ય-કારણનો અચળ નિયમ (જેને આપણે 'કર્મ'નો કાર્યકો કહીએ છીએ તે) યથાર્થ રીતે મનુષ્યના સમજવામાં આવે તો તે મનુષ્ય તે દિવસથી ફક્ત સારાં જ બીજાં વાપરે અને પોતાના હૃદયમાં અત્યાર મુખી ઝિગરા પામેલા નકામા છોડવાઓને જડમૂળથી ત્રણેડી નાખવા બનતો પ્રયત્ન કરે.

મનુષ્યો નિઃસ્વાર્થી પ્રેમનું ખરું સ્વરૂપ સમજતા નથી; કારણ કે તેઓ પોતાના અંગન મુખે મેળવવા પાછળ રોકાયેલા છે, તેઓ નાચ પામે તેવા જગતના પ્રાપંચિક વાતોમાં મૂંઝાઈ ગયેલા છે અને તેઓ અજ્ઞાનતાથી એમ માને છે કે આ અંગન મુખે કે મુખનાં ઘાપનો એ ખરી અને સાચા વસ્તુઓ છે.

શારીરિક મુખના લીપકમાં ફૂલાની માફક અંપડાવવા અને નાગરવ્યથાઓથી પીડાતા મૂંઝ પુરો સંવ્યની ઉત્તમ ગોના જોઈ શક્યા નથી. અજ્ઞાન અને દુષ્કૃતિનાં જાંતિમાં મગ્ન થયેલા તેઓ જઈશ્ચી પ્રેમનું ચિત્તુદ સ્વરૂપ નિહાની શકતા નથી.

આપણે પ્રેમ વિનાનાના નહિ રોકાયી, તેમજ આપણે પ્રેમનું સ્વરૂપ તેની જોડે જોડે સમજાવવા રોકાયી, મનુષ્યો પોતાને રોકી જતાં સંસારને જોડે જોડે નાખેલા રોકે એવા મુખના મુખે છે અને આ મુખના કાંઈ કે આ નુ જગત મુખો સુધી એક ને એક માને છે. આ જોડે નુ જગત નાખેલા રોકે તેનું ને અમુક રોકે રોકે નુ જગત મનુષ્યનું હૃદય મુખ કે તેને જા ખરું 'મુખરો' નુ જગત રોકે કે જોડે જગત અનર્થનું નુ ફક્ત એક

નતામાં રહેલું છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યો સ્વાર્થ અને પક્ષાપક્ષીના પાશમાંથી મુક્ત થઈને દિવ્ય પ્રેમનો ઉમદા પાઠ શીખ્યા નથી ત્યાં સુધી સર્વત્ર શાન્તિ વ્યાપી રહે એવા સત્યયુગને આવવાની વાર છે. ગરીબ મનુષ્યોએ તવંગરની ઈર્ષ્યા કરતાં અટકવું જોઈએ અને તવંગરોએ ગરીબને ધિક્કારતાં અટકવું જોઈએ. હોશી મનુષ્યોએ ઉદારતાનો પાઠ શીખવો જોઈએ, કામી પુરુષોએ ઇન્દ્રિય-નિગ્રહ અને શુદ્ધતાનો મહાવરો પાડવો જોઈએ, પક્ષવાદીઓએ કદાચરૂદ્ધી છૂટવું જોઈએ, ક્રોધી પુરુષોએ ક્ષમાનો ઉમદા ગુણ ખીલવવો જોઈએ, ઈર્ષ્યાશુ મનુષ્યોએ બીજાની સંપત્તિ દેખી પ્રમાદ ધરવો જોઈએ અને નિંદકોએ પોતાની ખરાબ વર્તણૂક વાસ્તે પસ્તાવું જોઈએ. જો પુરુષો અને સ્ત્રીઓ આ માર્ગે ચાલે તો જોતજોતામાં સત્યયુગ પાછો આવી જાય. માટે જે મનુષ્ય પોતાના હૃદયને પવિત્ર બનાવે છે, તે જગતનો મોટો ઉપકારી મનુષ્ય છે.

સત્યયુગનો સમય, નિઃસ્વાર્થ પ્રેમનો અનુભવ કરવો તે જ છે. આવા સમયને માટે મનુષ્યજાતિનો મોટો ભાગ હજી સ્વાર્થ-માં ગૂંથાયેલો હોવાથી નાલાયક છે. પણ જો તમે ધારો અને તે પ્રમાણે વર્તવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરો તો, દ્વિયુગમાં વસવા છતાંયે તમે સ્વાર્થવૃત્તિને પગ તળે કચરી નાખી સત્યયુગનો અનુભવ લઈ શકો. આ કાર્ય કરવા માટે તમારે જેમ બને તેમ, અગાઉથી બાંધી રાખેલા ખોટા અભિપ્રાયો, દ્વેષ અને પારકાના દોષ જોવાની ટેવનો ત્યાગ કરી વધારે નમ્ર, પ્રેમાળ અને ક્ષમાવાન થવાની જરૂર છે. જ્યાં દ્વેષ છે, જ્યાં અસ્તિ છે, જ્યાં બીજાના અવર્જવાદ વહવાની પ્રવૃત્તિ છે, ત્યાં નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ રહી જ શકતો નથી. જે હૃદય બીજાનું ખૂંડ જોડવાના, કરવાના કે વિચારવાના પાપથી મુક્ત છે, તે જ હૃદય આ પ્રેમને રહેવાને વાસ્તે યોગ્ય પાત્ર છે. તમે કદાચ આ વાંચીને પ્રશ્ન કરવાને હોશો કે, ‘હું શકિયાને, ટાંબી-

ને, હુઆને કે ખૂનીને કેવી રીતે આહી ચકુ ? તેવા મનુષ્યો તરફ અણુગમો બતાવવો અને તેમને ધિક્કારવા એ તો મારો ફરજ હોવી જોઈએ.' તેવા મનુષ્યોને ધિક્કારવા એ તમારી ફરજ છે, એમ બ્યારે તમે જણાવો છો ત્યારે તો ખાતરી થાય છે કે તમે હજી અર્થશક્તિમાન પ્રેમનું સ્વરૂપ સમજ્યા નથી. જો પ્રેમનું સ્વરૂપ તમે સમજ્યા હોત, તો જે કારણને લઈને અથવા જે કારણોની પરંપરાને લઈને તે માણસ દારૂડિયો કે ઢોંગી કે હુઆ કે ખૂની બન્યો છે તે કારણ અથવા કારણોની પરંપરાને યોધવાનો તમે યત્ન કરત અને તમારા હૃદયમાંનો નિઃસ્વાય' અને આયો પ્રેમ તમને તે યોધમાં ફોડેડ અપાવત. કારણ હાય તાગતાં, જો દહાપિ તમે શક્તિમાન હોત તો તે કારણોને દૂર કરવાના પ્રયત્ન આદરીને તે બાજીને નિર્મળ બનાવવા અગર તેટલી શક્તિ તમે ખીચી નહોત તો છેવટે નેને નરમાયશી શિખામણ આપત. અરે, પ્રેમ એવી તો અગ્રીકિત સ્ત્રી છે કે વખતે દિતબુદ્ધિએ કોઈ કુટુંબીને સુધારવા માટે તેને પ્રથમ દિલ્લે અગ્રિય તાગે એવી રીતે સલાહથી પટે તોપણ અંતરમાં અપૂર્ણ પ્રેમભાવ રાખી ને તે રીતે સલાહમાં આવી દોરાશી નેથી કુખ યથાને બાંહે સુખ જ થાય છે.

જેવો કુટુંબ પુરુષ ઉપર નિહ, તેવો પુરુષની કુટુંબ પર પિતા બનાવવાં રહેવા હોય છે. તેવો નારીનો નાબનેમનો બાંહે કોઈ કાપડો ને. જાનો દેવ કોઈ ચક્રના જ નાથ.

જે મનુષ્યના બાંહે અનિચ્છાના દેવ છે, તેવો કોઈ પણ મનુષ્ય તરફ અનુભવો બતાવે શકતા નાથ. તેમજ કોઈ પણ મનુષ્યને પિતાના જ નાથ. જે અનિચ્છાના બાંહે અને જે કોઈ પણ નિહા બાંહે મનુષ્યે કોઈ એક કોઈ.

તેમ કે જે મનુષ્યને અનિચ્છાના બાંહે અને જે કોઈ કોઈ.

સર તે માણસ તમારી આડો આવે, અથવા તમને પસંદ ન પડે એવું કોઈ કામ કરે ત્યારે તમે તે મનુષ્યને ધિક્કારો છો અને તેના વિષે હલકા શબ્દો બોલો છો. આવું તમારું વર્તન બતાવી આપે છે કે તમે નિઃસ્વાર્થ પ્રેમનો અનુભવ કર્યો નથી. જો તમે તમારા હૃદયમાં બીજાઓનું ખૂબ ઈચ્છતા હો અથવા ખૂબી કલ્પનાઓ કરતા હો તો ખરેખર તમે નિઃસ્વાર્થ પ્રેમથી ઘણું દૂર છો એમ જરૂર માનજો.

સર્વ વસ્તુઓના મધ્યભાગમાં પ્રેમ છે. પ્રેમ એ સર્વવ્યાપી ભાવ છે, એમ જોણે અનુભવ કર્યો, છે તેવો મનુષ્ય કદાપિ કોઈ તરફ દ્રેષ બતાવતો નથી.

સામાન્ય રીતે મનુષ્યો આ પ્રેમનું સ્વરૂપ અને ગણ સમજતા નથી, અને તેથી તેઓ ગહન વિષયમાં પણ ન્યાય કરવાનું અથવા તો બીજાને પાયમાલ કરવાનું કામ કરે છે. -આવું કામ કરતી વખતે, મનુષ્યોના હૃદયની પરીક્ષા કરવાની પોતામાં શક્તિ છે કે નહિ તે વિચાર તેમને રહેતો નથી. ત્યારે મનુષ્યો પોતાના વિચારોથી, અથવા સુધારાથી, અથવા પોતાની કામ કરવાની રીત-બાતથી જરા જુદા પડે છે, ત્યારે બીજા લોકો તેમને ગાંડા, ખસી ગયેલા મગજના, બુદ્ધિવગરના, મૂઠ્ઠા, અપ્રામાણિક અને ઢાંગી ગણે છે. પછી જે મનુષ્યો પોતાના વિચારોને લગભગ મગતા આવે છે, તેમને તેઓ પ્રશંસાપાત્ર અને યોગ્ય પુરુષો તરીકે લેખે છે. આ એક ભાતની 'બૂઝ' છે.

ઉત્તમ મનુષ્ય તો સઘળા તરફ મનની શાંતિ અને હૃદયનું નાપુરું દાખવે છે. દુર્ગુણી અને ત્રદ્ગુણી, મૂર્ખ અને ડાહ્યા, અજ્ઞ અને જણેલા, નિઃસ્વાર્થ અને સ્વાર્થી સઘળા મનુષ્યો તેના શાંત વિચારના આશીર્વાદનો અપૂર્વ લાભ લેતાં છે.

આત્માને પ્રાણીનાં રાખવાના તત્ત્વ અભ્યાસથી અને

પામે છે કે તે સર્વત્ર ભલ્લાર્થ, ન્યાય અને પ્રેમનું સામ્રાજ્ય અને અમરત્વ ભોંઈ શકે છે.

તમે મનખૂત, નિષ્પક્ષપાતી અને નમ્ર વિચારોને કેળવતા રહો. તમારા હૃદયમાં શુદ્ધતા અને દયાનાં ખીજોનું પોપણ કરો. તમારી જીભને મૌન ધારણ કરતાં અથવા તો સત્ય અને નિષ્કલંક વાણી બોલતાં શીખવો. આ રીતે તમે પવિત્રતા અને શાન્તિને માર્ગે પ્રયાણ કરી શકશો અને છેવટે અમર પ્રેમનો તમને સાક્ષાત્કાર થશે. આ રીતે જીવન ગાળતાં, ખીજાઓને તમારા મતના કરવાનો પ્રયત્ન ક્યાં વગર, તમે ખીજાઓને તમારા વિચારોની ખાતરી કરી આપશો; દલીલ ક્યાં વગર તમે ખીજાને શીખવી શકશો; કીર્તિનો લોભ તમે નહિ રાખો તો પણ ડાઘા લોકો તમને શોખી કાઢશે અને માન આપશે; અને મનુષ્યોના વિચારો ફેરવવાનો પ્રયાસ ક્યાં વિના પણ તમે તેમનાં હૃદયને વશ કરી શકશો. દારણ કે, પ્રેમ સર્વવ્યાપી છે અને સર્વ ઉપર વિજય મેળવે છે. પ્રેમના વિચારો, વસનો અને કાંચો કદાપિ નિષ્કળ નીવડતાં નથી.

પ્રેમ સર્વવ્યાપી છે, ઉચ્ચ સત્તાવાળો છે અને સર્વ ઉપર વિજય મેળવનાર છે, એમ બાળવું; અનર્થના પાશમાંથી મુક્ત થવું; આંતર અશાન્તિથી મુક્ત થવું; દરેક મનુષ્ય પોતે પોતાને માર્ગે પોતાની જુદી પ્રમાણે સત્યની શોધમાં છે એમ માનવું; સંતુષ્ટ, મુખી અને શાન્ત થવું—એ જ શાન્તિ છે, એ જ આનંદ છે, એ જ અમરત્વ છે, એ જ દિવ્યતા છે અને એ જ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમનો સાક્ષાત્કાર છે.

સઘળી શ્રદ્ધાનું મૂળ ઉપરના વિચારોમાં આવી રહેલું છે. સઘળા ધર્મોનું મૂળ પણ ત્યાં છે. ભ્રાતૃભાવનો પાયો અને પ્રેમના નિયમનું બંધારણ પણ ઉપર જણાવેલા વિચારો પર આધાર રાખે છે. તે વિચારો આપણને ફરીફરીને જણાવે છે કે મનુષ્ય સ્વભાવે દિવ્ય છે અને આત્મિક દૃષ્ટિએ અમર છે. જો કે આત્મા મર્ત્ય શરીરમાં લપેટાયેલો છે તથા અશાન્તિ અને ઉદ્વેગમાં પડેલો છે, છતાં પણ પોતાનો ખરો સ્વભાવ પ્રકટ કરવાને-અનુભવવાને તે પ્રયત્ન તો (એક યા બીજી રીતે) કર્યા જ કરે છે.

મનુષ્યનો આત્મા અનંત જીવનથી અલિપ્ત છે અને બધાં સુધી અનંત જીવનનો તેને અનુભવ થાય નહિ ત્યાં સુધી તે કદાપિ સંતોષ પામે નહિ. બધાં સુધી મનુષ્ય આ જડ વસ્તુઓના પાશમાં લપેટાયેને બંધવાનું ઊંડી દેશે નહિ અને અનંત જીવનનો સાક્ષાત્કાર કરવા તરફ દોરાશે નહિ, ત્યાં સુધી હઃખનો ભાર તેના હૃદય ઉપર અવશ્ય પડવાનો અને તેનો માર્ગ શોધી છાયાથી આચ્છાદિત થવાનો, એ ચોક્કસ છે. સમુદ્રથી જુદા પડેલા જળના એક નાના ટીપામાં સમુદ્રના બધા ગુણો આવેલા હોય છે, તેવી રીતે અનંત જીવનથી જુદા પડેલા મનુષ્યના આત્મામાં તે અનંત જીવનનું સંપૂર્ણ પ્રતિબિંબ હોય છે. જેવી રીતે જળનું ટીપું તેના સ્વભાવથી જ સમુદ્ર ભણી વળે છે અને ત્યાં તેની ઊંડાઈમાં ભળી જાય છે, તેવી રીતે મનુષ્ય તેના સ્વભાવના અનિવાર્ય નિયમથી, આખરે તેના મૂળ ભણી વળે છે અને અનંત જીવનની સાથે એક થઈ તેનો અનુભવ કરે છે.

આ અનંત જીવન સાથે એકથ મેળવવું તે જ મનુષ્યના જીવનનું ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ દૃષ્ટિબિંદુ-સાધ્યબિંદુ છે અને સાધ્ય નિયમની સાથે એકથ પ્રાપ્ત કરવું એ જ જ્ઞાન, એ જ પ્રેમ અને એ જ શાન્તિ છે. પણ જેઓ અંતર સ્વાર્થમાં પડેલા છે, તેમને

સર્વસ્વ માને છે. કદાચ આવા જડવાદીઓમાં બુદ્ધિનું પ્રાબલ્ય વિશેષ હોય છે તો આ શરીર અમર છે એવી દલીલોને તેઓ સત્ય તરીકે માની લે છે. કેઈ પણ પ્રકારની અથવા દરેક પ્રકારની સ્વાર્થતાથી જ્યાં મનુષ્યના આત્મા પર વાદળ પથરાઈ ગયું ત્યાં તેની વિવેકદૃષ્ટિ મલિન થઈ જાય છે અને ઔદિક અને આત્મિક, ક્ષણભંગુર અને શાશ્વત, અનિત્ય અને નિત્ય, અસત્ અને સત્ વસ્તુ વચ્ચેનો ભેદ પારખવાની શક્તિ તેનામાં ખૂટી થઈ જાય છે. આ કારણને લીધે જ જગતમાં એવા એવા સિદ્ધાંતો અને વિચારધ્રેણીઓ નિરૂપવામાં આવેલ છે કે જે સિદ્ધાંતો અથવા વિચારધ્રેણીઓનું મૂળ મનુષ્યના અનુભવમાં આવતું નથી. દરેક શરીર ભ્યારથી હયાતીમાં આવ્યું, ત્યારથી જ-તેના સ્વભાવથી જ તે તરવોને લીધે આખરે નાશ પામે છે.

જગતમાં જે નાશવંત છે તે કદાપિ શાશ્વત થઈ શકે નહિ અને જે શાશ્વત છે તે કદાપિ વિલય પામતું નથી. જે મત્યં છે તે કદાપિ અમર બને નહિ અને જેનો સ્વભાવ અમર છે તે કદાપિ મરે નહિ. અમુક સમય આવે તેવી વસ્તુ કદાપિ સનાતન થઈ શકે નહિ અને જે સનાતન છે તે કદાપિ અમુક કાળને વાસ્તે જ હોઈ શકે નહિ. બાહ્ય દેખાવો તે કદાપિ અંદરના તત્ત્વના રૂપમાં થાય નહિ અને જે ખરું તત્ત્વ છે તે કદાપિ દેખાવ-રૂપ થાય નહિ. અજ્ઞાન તે સત્ય થાય નહિ અને સત્ય તે કદાપિ અજ્ઞાન થાય નહિ. આ સર્વ અચળ નિયમો પ્રમાણે મનુષ્ય આ શરીરને અમર બનાવી શકે નહિ. પણ શરીરને નિમ્નમાં રાખીને તેની વૃષ્ટિઓનો ત્યાગ કરીને, તે અમર પ્રદેશમાં દાખલ થઈ શકે. આત્મા એ જ અમર છે, માટે આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કરવાથી મનુષ્ય અમર થઈ શકે.

કુદરતમાં- : હૃદયો આગ્રહો છે અને તે સર્વ ક્ષણે

કરે છે કે જે મનુષ્યનું જીવન શુભ ભાવનામય છે, તે મનુષ્ય જ્ઞાની છે, દિવ્ય પુરુષ છે, શુદ્ધ છે અને અનંત જીવનનો અનુભવનાર છે. અખંડ નમ્રતા, અડગ ધૈર્ય, ઉચ્ચ વિનય, માયાળુ વાણી, આત્મસંયમ, પરોપકારાર્થે સ્વાર્થત્યાગ અને ઊંડી હૃદયની અનુકંપા-આ સદ્ગુણો જે મનુષ્યમાં તમને જણાય, તે મનુષ્યોમાં ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ જ્ઞાન છે એમ સમજો. તે મનુષ્યનો સંગ કરો; કારણ કે તે મનુષ્યે દિવ્યતા પ્રાપ્ત કરી છે, આત્માનો અનુભવ કર્યો છે અને અનંત જીવનમાં પ્રવેશ કર્યો છે.

જે મનુષ્ય અધીરો હોય, અભિમાની હોય, સુખનો લોભુષ હોય, જે સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવાને ના પાડતો હોય અને જેનામાં શુભ ભાવનાં અને દિવ્યસૌજન્ય ન હોય, તેવા મનુષ્યના વચન પર વિશ્વાસ રાખતા નહિ, કારણ કે તેવા મનુષ્યમાં દિવ્ય જ્ઞાન હોતું નથી. તેનું બધું જ્ઞાન શુષ્કવાદરૂપ છે અને તેના શબ્દો અને કાર્યો આશ્ચર્ય જશે, કારણ કે તેમનો પાયો અનિત્ય વસ્તુઓ પર ચલાયેલો છે.

જો મનુષ્ય સ્વાર્થનો ત્યાગ કરે, સાંસારિક વાસનાઓ પર વિજય મેળવે અને અંગત અભિલાષાઓને છોડી દે, તો ઘણા ઋજુ સમયમાં આ માને તે 'અનંત જીવન' માં પ્રવેશ કરી શકે.

આ જગત, આ શરીર અને આ બધી ઉપાધિઓ છાજી રેતી ઉપર દેખાતાં માયાવી ચિત્રો સમાન છે; આધ્યાત્મિક ઊંડાની ધ્રુવી રાત્રિમાં હલે હલે બદલાતા સ્વપ્ન તુલ્ય છે. જેમલે આ રેતીનું રણ ઓગળ્યું છે અને જેઓ આધ્યાત્મિક ચદ્ધિમાં લગ્ન પાયા છે, તેમલે જ સદ્વસ્તુનો અનુભવ કર્યો છે. તે અનુભવમાં બાહ્ય દેખાવો વિજરાર્થ બંધ છે અને જ્ઞાન જેવાં માયાવી ચિત્રો વિવેક પાત્રી બંધ છે.

આ વ્યવસ્થામાં એક મહાન નિયમ છે, જેને સ્પષ્ટપણે વચ

અંતીલા અભ્યાસનું પરિણામ છે. જ્યારે આ શરીર તે જ મનુષ્ય છે એવો ખ્યાલ સ્વપ્નમાં પણ ઉદ્ભવતો નથી, જ્યારે શારીરિક તૃપ્તિઓ અને માનસિક વાસનાઓ સંપૂર્ણ રીતે વશ થઈ જાય છે અને શુદ્ધ બને છે, જ્યારે લાગણીઓ શાંત બને છે, જ્યારે મનની ચંચળવૃત્તિ બંધ થઈ મન ઠરીને બેસે છે અને જ્યારે સમતોલ વૃત્તિનો અનુભવ થાય છે, ત્યારે—અને ફક્ત ત્યારે જ—આપણા આ પરિમિત ચૈતન્યને અનંત ચૈતન્યનો અનુભવ થાય છે અને ફક્ત ત્યારે જ નિર્દોષ જ્ઞાન અને અનંત શાંતિનો સાક્ષાત્કાર થાય છે.

આ જીવનના ચૂંચવણભરેલા પ્રશ્નોથી ઘણી વાર મનુષ્યો કંટાળી જાય છે અને શું કરવું તે તેમને સૂઝતું નથી. તેઓ તે પ્રશ્નોનું નિરાકરણ, ક્યાં વિના છોડી દે છે. તેઓ સ્વાર્થના પાશમાં એટલા બધા મગ્ન થયેલા હોય છે કે આ અંધકારમાંથી પ્રકાશ ભણીનો માર્ગ તેમને જડતો નથી. આ ઐહિક જીવનની તૃપ્તિઓ સંતોષવામાં તેમનો એટલો બધો અગત્યનો સમય આજ્યો જાય છે કે અનંત જીવન અને પરમ સત્યનો કદાપિ તેઓ અનુભવ કરી શકતા નથી. આ દુષ્ટિક અને નાશવંત પદાર્થોને વળગવાથી તેઓ અનંત જીવનનું જ્ઞાન મેળવી શકતા નથી.

હુંપણનો લોગ આપવાથી સપળી મુચીબતો સૂર્યના પ્રકાશ આગળ ધૂમસની માફક ચાલી જાય છે. આ જગતમાં એવો એક પણ દોષ નથી કે જે આંતર આત્મભોગના અગ્નિથી છોતરાની માફક બગી ગયા વિના રહે. આ જગતમાં એવો એક પણ પ્રશ્ન નથી કે જેનું નિરાકરણ સ્વાર્થત્યાગના ગુદ પ્રકાશ વડે ન મેળવી શકાય. આપને જિની કરેલી માયાથી કંઈપણનાઓને લીધે અનેક તકવિતંડો થયા કરે છે, પણ જ્યાં મનસ્વનો નાશ થયો ત્યાં સ્વપમેવ તકવિતંડો અસ્ત્ય થઈ જાય છે. અજ્ઞાન એ જ ...

ની સાથે માથાકૂટ નહિ કરતાં ખરાં કારણો બાણી તે પ્રમાણે વર્તે છે. જેમ પાશવ સ્વભાવ કરતાં બુદ્ધિ ઉચ્ચ છે, તેમ બુદ્ધિ કરતાં અનુભવજ્ઞાન ઉચ્ચ છે. તે અનુભવજ્ઞાન તેનામાં ઝળકી રહ્યું છે. જેણે કામિક વાસનાઓ, ખોટા અભિપ્રાયો, અજ્ઞાન અને પ્રથમથી બાંધી લીધેલા મતોનો ત્યાગ કર્યો છે, જેણે સ્વર્ગની સ્વાધીન તૃપ્તિ અને તેની સાથે નરકનો અજ્ઞાનમૂલક ભય દૂર કર્યો છે અને જેણે જીવનતૃપ્તિનો પણ અંત આણ્યો છે, તેણે અનંત જીવનનો શાશ્વત આનંદ અનુભવ્યો છે; તેણે મરણ અને જન્મનો પુલ ઓળંગ્યો છે અને અમરત્વ અનુભવ્યું છે. તેણે સંકેત વિના સર્વ ઐહિક સમૃદ્ધિઓનો ભોગ આપીને સર્વસ્વ પ્રાપ્ત કર્યું છે અને તે અનંતજીવનના હૃદયમાં શાશ્વત શાન્તિ મેળવે છે.

જેણે હુંપણા ઉપર એટલો વિનય મેળવ્યો છે કે જીવન અને મૃત્યુ સરખાં છે, મહિ અને તૃણ તુલ્ય છે, સ્ત્રી અને પુરુષ સમાન છે, મુખ અને દુઃખ એકસરખાં છે. દૂકમાં સર્વ વસ્તુઓ અને સર્વ પુરુષો વિશે સમાનભાવ-સમભાવ બમત થયેલો હોય છે, તે જ પુરુષ અનંત જીવનનો લોકતા થઈ શકે છે. જેણે પોતાના નાશવંત શરીર ઉપર આધાર નહિ રાખતાં માટે બાગે મહાન નિયમ ઉપર આધાર રાખ્યો છે, તે અનંત આનંદનો લોકતા થવાને પાત્ર બન્યો છે. આવા પુરુષ માટે શોક, દિવંગીરી કે નિરાશાને વાસ્તે આ જગતમાં સ્થાન જ નથી. જ્યાં સપળી સ્વાધીન તૃપ્તિઓ નાશ પામી હોય, ત્યાં દુઃખ સંભવી શકે જ નહિ. જે બને છે, તે પોતાના લાલને માટે જ બને છે, એ નિયમમાં તેને સંપૂર્ણ મદદ હોવાથી તે સંતુષ્ટ રહે છે. કારણ કે હવે તે 'હું'નો પૂલરી નથી પણ અનંત જીવનનો ઉપાસક છે. જગતમાં બનતા ફેરફારોથી તેની સમતોલરૂપિત કંઈ નથી. બ્યારે તે જગતમાં લક્ષ્યો અથવા યનાર લક્ષ્યની ખૂંચો સાંભળે છે,

અથવા વિદ્યાલારી ધીમજેથી સ્વર્ગની સુખિયો મળે
 નહિ; કારણ કે જે મનુષ્યોને અનંત સુખ, અમરતા, સ્વર્ગ
 સુખ અને સર્વવ્યાપ્ત પ્રેમમાં સ્વર્ગ ન હોય, તે કોઈ
 શબ્દો સત્યની સાબિતી તેમને આપી શકે નહીં.
 બ્યારે કોઈ મનુષ્ય એકલો હોય અથવા કોઈ સમૂહ
 માં હોય, ત્યારે શાન્ત રહેવું જે તેને અને મનુષ્ય
 કંબૂસ સ્વભાવનો પુત્ર પશુ તેના વચ્ચે જે હોય તેમજ
 આવે તો હયા અથવા નમ્રતા બતાવી શકે. જો જે મનુષ્ય
 ધીના પ્રસંગે પશુ પૈશ અને શાન્તિ બતાવી શકે છે અને
 તિશય ઉદ્દેશ ઉપજવનારા સંજોગોમાં પણ જે દીપ્તિ અને
 પ્રતા રાખી શકે છે, તે મનુષ્ય જ અને દેશ તે જ મનુષ્ય
 કંબૂક સત્ય અનુભવ્યું છે. જાનું કારણ એ છે કે આ સ્વ-
 વ્ય બહુ ઉચ્ચ દેવી જીવનને જમતા છે અને જે મનુષ્યે સ્વર્ગમાં
 સ્થાન મેળવ્યું હોય, જેણે પોતાનો વિધારી અને સ્વર્ગ
 પ્રાપ્ત વશ કર્યો હોય, તેને જ 'મહાન અનિયમ નિયમ' ની
 પૂર્વ શ્રદ્ધ થઈ હોય. જેણે તે નિયમ પ્રમાણે પોતાનું જીવન
 રચ્યું હોય, તે જ મનુષ્યમાં આ સત્ય પ્રકટ થઈ શકે છે.
 મનુષ્યોએ સત્ય સંબંધી નમ્રતા અને છુટકાસેર દલીલ-
 સતી કરવી એકલે છે. તેમણે ઐશ્વર્ય, શાન્તિ, પ્રેમ અને મૃત
 ને કરવું એકલે. વળી મનુષ્યોએ દૃઢ્યને મૃદુ કરનારા સ્વ-
 નિયમનું સેરન કરવું એકલે અને જે સત્ય મનુષ્યને અજ્ઞાન અને
 સંચારથી છોડે છે, અને જે મનુષ્યના દૃઢ્યને અધિકારમય
 નિયમનાર તેમજ બૃહા જમતા આત્માઓના માત્રને અજ્ઞાન
 સતી જનાર એવાં સર્વ પાપોથી મુક્ત થઈ શકે.

ત્યારે તેની શાન્તિમાં ભંગ થતો નથી. મનુષ્યો ત્યારે અથવા ઇર્ષ્યાગ્ર અને કંટકપ્રિય થાય છે, ત્યારે પણ તે અને પ્રેમ જ રહ્યાં છે. જો કે બાહ્ય દેખાવો ગમે તેવા તોપણ તેને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે કે જગત આગળ વધ્યા જ છે ત્યારે આકાશમાં ભારે તોફાન થાય છે, ત્યારે કે ખીજવાઈ જતું નથી, અથવા ક્રોધાતુર થતું નથી; કાં તો કાં બને છે કે યોગ સમય પછી તે શાન્ત પડી જાયે આકાશ હતું એવું અથવા તે કરતાં પણ મુંઝર યોગ વખતમ જાયે. તેથી જ રીતે ત્યારે પશુની મારામારીઓ આ જગતમાં રહેલી હોય છે અને ત્યારે માણસે જ જોનારા છે આવી માફક નો કોઈ પાત્રોનાનો પણ જેવી રહેતું હોય છે, તે જ માણી પુરુષો-પરા માણી પુરુષો હતા અને સત્યપૂર્ણ નહોતું હતા અને આ છે કે આ પદ્માવતી પણ આવી જાયે અને માણી વિવિધ પ્રાણુઓની વિવિધ પ્રાણી તે પરમ વાત જ નથી રહ્યા જનન આનન પ્રકારે નીકળે.

૫ : સંતો, મહાત્માઓ અને જગદુદ્ધારકો એમનો પરમ ધર્મ-‘સેવા’

સર્વગત પ્રેમ એ મનુષ્યના જીવનની પરકાષા અને આ જગત ઉપર જ્ઞાનનો અંતિમ ઉદ્દેશ છે. જે પ્રમાણમાં મનુષ્ય પ્રેમ ખતાવી શકે, તે પ્રમાણમાં તેણે પ્રેમનો અનુભવ કર્યો છે, એમ ગણી શકાય. જેનું જીવન પ્રેમના સૂત્રથી ચાલતું નથી, તેનો આત્મા સત્યના માર્ગથી ઘણો જ વિમુખ છે. જેઓમાં મતાંતર-સહિષ્ણુતા નથી અને જેઓમાં ખીલતો ધિક્કારવાનો ભાવ વ્યાપી રહેલો છે, તેઓ પોતાને મોટામાં મોટા ધર્મના માનનારા ગણાવે, છતાં ખરેખર તો તેમણે સત્યનો બહુ દૂર ભાગ મેળવ્યો છે. તેથી ઊલટું જેઓમાં ધીરજ છે, જેઓ શાંત મનથી અને પક્ષપાત વિના સઘળી તરફના અભિપ્રાયો સાંભળે છે અને ત્યાર પછી પોતે અનુક્રમશઃ યાને સિદ્ધાંત ઉપર અનુક્રમશઃ અભિપ્રાય બાંધે છે, અથવા ખીલતોને તેવો અભિપ્રાય બાંધવા દોરે છે, તેમણે જ સત્યનો મોટો ભાગ અનુભવ્યો છે, એમ માની શકાય. જ્ઞાનની ઉંચકની કસોટી એક જ સવાલમાં આવી જાય છે મનુષ્ય કેવા પ્રકારનું જીવન ગાળે છે? તેના ઉદર

હોથી અથવા વિદ્વાલરી ટીકાઓથી સત્યની સાબિતી આપી શકાય નહિ; કારણ કે જો મનુષ્યોને અનંત ધૈર્ય, અખંડ શાન્તિ, શાશ્વત સુખ અને સર્વવ્યાપ પ્રેમમાં સત્ય ન જણાય તો કોઈ પણ શબ્દો સત્યની સાબિતી તેમને આપી શકશે નહિ.

ત્યારે કોઈ મનુષ્ય એકલો હોય અથવા શાન્તિના વાતાવરણમાં હોય, ત્યારે શાન્ત રહેવું એ તેને વાસ્તે બહુ સુગમ છે. કંબુસ સ્વભાવનો પુરુષ પણ તેના તરફ જો દયા બતાવવામાં આવે તો દયા અથવા નમ્રતા બતાવી શકે. પણ જે મનુષ્ય કસોટીના પ્રસંગે પણ ધૈર્ય અને શાન્તિ બતાવી શકે છે અને અતિથય ઉદ્દેગ ઉપજાવનારા સંભોગોમાં પણ જે ઉદારતા અને નમ્રતા રાખી શકે છે, તે મનુષ્યે જ અને ફક્ત તે જ મનુષ્યે નિઃકલંક સત્ય અનુભવ્યું છે. આતું કારણ એ છે કે આ સદ્-ગુણો બહુ ઉચ્ચ દેવી જીવનને લગતા છે અને જે મનુષ્યે ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ જ્ઞાન મેળવ્યું હોય, જેણે પોતાનો વિકારી અને સ્વાર્થી સ્વભાવ વશ ક્યો હોય, તેને જ ‘મહાન અનિવાર્ય નિયમ’ ની સંપૂર્ણ યદ્દા થઈ હોય. જેણે તે નિયમ પ્રમાણે પોતાનું વર્તન દોરવું હોય, તે જ મનુષ્યમાં આ સત્ય પ્રકટ થઈ શકે છે.

મનુષ્યોએ સત્ય સંબંધી નક્રમી અને જુસ્સાસેર દલીલોને જતી કરવી જોઈએ છે. તેમણે એકય, શાન્તિ, પ્રેમ અને શુભ ભાવના ભગૃત યાચ તેવું વિચારવું જોઈએ, બોલવું જોઈએ અને કરવું જોઈએ. વગી મનુષ્યોએ દૈવને શુદ્ધ કરનારા સદ્-ગુણોનું સેવન કરવું જોઈએ અને જે સત્ય મનુષ્યને અજ્ઞાન અને દુરાચારથી ઊંડવે છે, અને જે મનુષ્યના દૈવને અધકારમય બનાવનાર તેમજ ખૂબા જમતા આત્માઓના માત્રને અજ્ઞાનમાં પસડી જતાર એવાં સર્વં પાપોથી મુક્ત કરે છે, તે સત્યને નિર-ભિન્ન વૃત્તિથી અને ઉલોચથી દૈવનું જોઈએ આ જગતમાં એક જ

સર્વવ્યાપી નિયમ છે અને તે આ વિશ્વનું કારણ તથા પાત્રો છે. તે નિયમ પ્રેમનો નિયમ છે. જુદા-જુદા જ્ઞાનામાં જુદી-જુદી પ્રજ્ઞના કોકોએ તેને વિવિધ નામથી ઓળખ્યો છે. છતાં સત્યની ખારીક નજરથી તપાસતાં આ વિવિધ નામોમાં એક જ અવિ-
ચળ તત્ત્વ યા નિયમ આવી રહેલો જણાય છે. અમુક નામો, અમુક પદો, અમુક સંપ્રદાયો અને અમુક મનુષ્યો આજ્યા બાવ છે, પણ પ્રેમનો નિયમ તો શાશ્વત છે. આ નિયમનું જ્ઞાન રાખી દબ કરવું, તેની સાથે ઐક્ય અનુભવવું એ જ નિયમનું અવિનાશી યથાનું ઉત્તમ માર્ગ છે.

આન્યા આ નિયમનં. અનુભવ કરે તે માં જ મનુષ્ય વાર-
વાર જન્મ લે છે. કુળ નામયે છે અને ન-૧ પ મે તે જ્યારે
તેનો આશાકાર થાય છે ત્યારે કુળ બધું પડે તે જ પ મે મળી
થાય છે, સ્વદેશજન અને મરણ તેને વાળે નેદા નામ પ્રાપ્ત
કે તેના પેશન્યે કરે અને તે જનનો અનુભવ કરી લીધા છે

આ પ્રેમનો મહાન નિયમ કોઈ પણ મનુષ્ય પર બાબર
જાળે નહીં. તેજુ કાનમાં કાન પ્રસન્ન લગાવે નહીં. બાબર
કુદ પૂરવાના કાનને ઘણી મનુષ્ય માથે છે, બાબર તેજુ
પ્રેમના જે જે બાબ જોઈએ તેજ આમનેવા આવીને પડે છે.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

1. 1945년 8월 15일 일본 제국주의 패권은 무너져 버리고, 우리 민족은
 2. 38도선을 따라 남북으로 분단되어, 각각 다른 체제 아래에서
 3. 40여 년을 살아왔다. 이 기간 동안 남한에서는 자본주의 체제가
 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 8

સમયે નીરખી શકે છે અને ગ્રહણ પણ કરી શકે છે. મોટી મોટી વાગ્બળો રચવાથી, અથવા ન્યાયના બ્યુત્પત્તિવાદ કે તર્કવાદ વડે પણ જે સત્ય હાથમાં આવતું નથી, તે જ સત્યની ઝાંખી આંતર શુદ્ધિનું યાન (તાકો) પણવાથી તેમજ નિર્દોષ જીવનનું ભવ્ય મંદિર રચવાથી તુરત જ થવા માંડે છે. સંત, મહાત્મા કે જગદ્ગુરુ-રક્તનું ખાસ કીર્તિમંત લક્ષણ એ હોય છે કે તેણે અપૂર્વ નમ્રતા અને ઉમદા નિઃસ્વાર્થતાનો સાક્ષાત્કાર કર્યો છે. તેણે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરેલો હોવાથી, છેવટે હુંપણાનો પણ ત્યાગ સ્વીકારેલો હોવાથી તેનાં સધળાં કામો પવિત્ર અને ચિરસ્થાયી હોય છે. કારણ કે તે સ્વાર્થના પાશથી મુક્ત હોય છે. તે આપે છે, પણ કદાપિ બદલાની આશા રાખતો નથી, તે ભૂતકાળને વાસ્તે પશ્ચાત્તાપ કર્યા વગર, અથવા ભવિષ્યકાળને વાસ્તે આશા રાખ્યા સિવાય કામ કર્યું જાય છે અને તે કદાપિ ખિન્ન થતો નથી.

જેટલું ત્યારે ખેતર ખેડે છે, જમીનમાં ખાતર નાખે છે અને ખીજ વાવી રહે છે ત્યારે તે કહે છે કે, 'કરવા યોગ્ય સધળું કામ હું કરી ચૂક્યો છું.' પછી તે કુદરત અથોત હવા, પાણી; તાપ વગેરેને પરિણામ સોંપી દે છે.

પાક લણવાનો સમય થાય ત્યાં મુઘી ધેરું રાખી તે બેસી રહે છે. તે ઝમે તેટલી ઉતાવળ કરે અથવા રાહ બેસા કરે તેથી તેના કાર્યના પરિણામમાં જરામાત્ર પણ ફેર પડશે નહિ. તે જ પ્રમાણે જેણે સત્યનો અનુભવ કર્યો છે, તે મનુષ્ય લઘાઈ, પવિત્રતા, પ્રેમ અને શાંતિનાં ખીજ સ્થળે સ્થળે રોપતો જાય છે. તે ફળની જરા પણ રાહ બેસતો નથી અને તેનું શું પરિણામ આવશે તેની આશા વિના કાર્ય કર્યું જાય છે. તેને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે કે આ વિશ્વમાં પ્રવર્તતા સન્યાસન અને અન્યન નિયમ પ્રમાણે તેના કાર્યનું જે ફળ આવવું યોગ્ય હશે તે આવશે જ.

તદન નિઃસ્વાયં જીવનની ઉચ્ચ સાદાઈ સામાન્ય મનુષ્યો સમ-
જતા નથી અને તેઓ પોતાના ધર્મસંસ્થાપકને એક દિવ્ય સમ-
ત્કાર (અન્તેરા-આશ્રય) રૂપ ગણે છે. વસ્તુના સ્વરૂપ કરતાં કંઈ
મુદા જ પ્રકારનો તે બનાવ હોય તેમ તેઓ માને છે અને વિદ્યે-
યમાં એમ પણ જણાવે છે કે એવી સ્થિતિ કોઈમી મેળવી શકાય
નહિ. મનુષ્યમાત્રમાં ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની યજ્ઞ
ગંડલી છે, એ વિચારને તોડી નાખનારી આ અથદા (ખરેખર તે
અથદા જ છે) મનુષ્યના ઉચ્ચ અભિલાષોને પુરાડીરૂપ નીરડે છે
અને દુઃખ અને પાપના સજ્જડ દોરડા વડે મનુષ્યને બાંધી લે છે.
પણ આ અથદા અજ્ઞાનને લીધે ઉદ્ભવેલી છે.

મહાન પુરુષો જન્મથી જ મહાન હોતા નથી, પણ
પોતાના કાર્યથી મહાન થાય છે. ધીમદાસીર તરફ મધ્ય
જીવન અને નિષેધગથી જ મહાત્મા પુરુષ પા-
વે છે. નાનકડાં વંશો જ પુરુષાર્થ મેળવી શક્યા.

પુરુષ સ્વજાનમ્બંધી અને આત્મ-
જ્ઞાન મેળવનાર પુરુષો જ મહાન પુરુષ ના પાને
વળે છે.

જે કંઈ સંતો, મહાત્માઓ અને જગદુદ્ધારકો સાધી શક્યા છે, તે તમે પણ સાધી શકો. જો તમે આત્મલોગ અને સ્વાર્થ-ત્યાગના માર્ગે ચાલો તો તમે પણ જરૂર સાધ્યસિદ્ધિ કરી શકો.

સઘળા મહાન ઉપદેશકોએ-ધર્મશુરુઓએ અંગત મોજ-મજ, સુખનાં સાધનો અને ઈનામોનો ત્યાગ કયો છે, સાંસારિક પદવીઓને છોડી દીધી છે અને અપરિમિત તથા અમર સત્યનો ઉપદેશ આપ્યો છે, એટલું જ નહિ પણ તેમણે પોતે જાતે પણ તે સત્ય પ્રમાણે જીવન ગાળ્યું છે. તમે તેવા મહાન પુરુષોનાં જીવન તપાસો અથવા તો તેમનો ઉપદેશ સરખાવો તો તમને એકસરખો આત્મલોગ, એકસરખી નમ્રતા, એકસરખો પ્રેમ અને એકસરખી શાન્તિનો ઉપદેશ તેમ જ આચરણ માલૂમ પડશે. તેમણે એકસરખાં જ શાશ્વત તત્ત્વો શીખવ્યાં છે કે જેનો અનુભવ કરવાથી દુઃખ માત્ર નાશ પામે છે. જે મનુષ્યો આ જગત-માં પૂણ્ય પુરુષો તરીકે ગણાયા છે અને જગત જેમની ભક્તિ કરે છે, તે સર્વ મહાન પ્રેમના નિયમનાં પ્રકટ સ્વરૂપો હતા અને તેઓ આ પ્રમાણે પ્રેમના સ્વરૂપ હોવાથી વિકારો અને પદ્મપાત-થી મુક્ત હતા. તેમણે કદાપિ કોઈને એક 'વાડા'માંથી બીજા 'વાડા'માં ખેંચવા અથવા શિથિલ કરવા પ્રયત્ન કયો નથી. તેઓ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ ભલાઈ અને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પવિત્રતામાં રમતા હતા-તેથી તેમનો જીવનઉદ્દેશ પોતાના વિચાર, વચન અને કાર્ય-માં ઉચ્ચતા પ્રકટ કરીને મનુષ્યભૂતિને ઉચ્ચ માર્ગે લઈ જવાનો જ હતો. તેઓ એક તરફ મનુષ્ય અને બીજી તરફ અનંત જીવનની વચ્ચે જોડેલા હોય છે અને પોતાના અનુપમ દર્શનથી જાતે જ જાંબનમાં પડેલી મનુષ્યભૂતિને મુક્તિમાર્ગ દર્શાવનાર તરીકે મનુષ્યભૂતિની પરમ સેવા બજાવે છે.

મતવાદીઓ જૂનાં જુસ્સાથી પોતાના ધર્મના ધનૂનોનો બચાવ

ભદ્ર જેવો ઉત્તમ નમૂનો બાળ્યે જ મળી શક્યો. એવા જે યોગી
શાંત અને પવિત્ર હોય, જે પાપ અને દુઃખ પર જય કરનાર હોય,
પશ્ચાત્તાપ અથવા દિવગીરીના પાશથી જે મુક્ત હોય અને જેને
લાલચ કદાપિ અસર કરી શકતી ન હોય—આવા યોગીને યતે
પોતાના ‘આદર્શ’ અથવા નમૂનારૂપે માનવો જોઈએ. વળી આપ
યોગીએ પોતાના આદર્શરૂપે કોઈ ‘જગદુદારક’ ને મળ્યો
જોઈએ અને તે જગદુદારકે પોતાનું જ્ઞાન નિસ્વાયે પ્રાપ્તિદ્વારા
પ્રકટ કર્યું હોય અને મનુષ્યજાતિના દુખથી પાકતા દુઃખ સાથે
દિવ્યોજી બતાવી બીજાનું ભત્રું કરવાની વિન્ય શક્તિને વધારે
બમૂલ કરેલી હોય.

બીજાઓનું ભત્રું કરવા જ્યાં પોતાની બાજને મૂલી જવું
અને સર્વનું ભત્રું કરવા જ્યાં દુઃખજાને તદન વિસ્મરિ જવું, એ જ
મરી સેચ છે.

જે મામ વિનાશમાં કસાયેલું હોય છે, તે જ તો છે
દુઃખજાનું યતે નિઃશ્વર કોઈ નાશકર્તા છે.

જ્યાં નાશમાં નાનું કોઈ જાતુ સ્થાયું વિના, આત્મતાનને
પ્રતિષ્ઠા, મુદ્દિષ્ઠા કરવામાં આવતું હોય, ત્યાંજ મરી સેચ અને
નિરાશાનો પ્રભ છે. અને તેજ નાશમાં અને અકાશથી વિજયક
કામુદમાં કામે કરવામાં આવ્યાં હોય, ત્યુ એ તે રાક્ષસપ્રતિષ્ઠા
કરવામાં આવ્યાં હોય તે ત્યાં ગેરજાત નિવસનું અર્થન છે અને
એકજ જ કામુદને તે કામે જરૂર નિઃશ્વર કરવામાં.

જે જરૂરે ભદ્ર મારે. વિન્ય અને ઉત્તમ પ્રકારે નિવસન છે
અને તે નિઃશ્વર સેચ ભવજાત રાક્ષસીક અર્થન છે.

જે જરૂરે ભદ્ર નિવસન મલજા છે, જેમનું ભદ્ર નિવસને
પ્રતિષ્ઠા છે અને ભદ્ર નિવસનને કારણે ભદ્ર છે વિન્ય, જ ભદ્ર
દુઃખજાનું ‘કોઈ’ નાશકર્તા અને ‘જે’

આખા વિશ્વનાં મહાન ધર્મશાસ્ત્રો તેનો જ ઉપદેશ આપવાને રચાયેલાં છે અને સઘળા મહાન સંતોએ બુદ્ધાનુદા જમાનાને ધ્યાનમાં લઈને બુદ્ધાનુદા રૂપમાં વારંવાર તેનો જ જોધ આપ્યો છે.

જગત આ નિયમોનો તિરસ્કાર કરી સ્વાર્થના કુંદામાં કુન્દા-ચેતું છે. તેને આ નિયમ ફેળીતો બહુ સરલ લાગે છે, પણ ત્યારે તેને અમલમાં મૂકવાનો પ્રસંગ આવે છે, ત્યારે એ નિયમ કેવો દુષ્કર છે તેનું તેને જ્ઞાન થાય છે. શુદ્ધ હૃદય એ હરેક ધર્મનો અંતિમ ઉદ્દેશ છે અને દિવ્યતાનું પ્રથમ પ્રગટિયું છે. આ શુદ્ધતાની શોધ કરવી તેજ સત્ય અને શાન્તિને માર્ગે ચાલવારૂપ છે. જે મનુષ્ય આ માર્ગે દાખલ થાય છે, તે ઘણા બૃજ સમયમાં અમરત્વનો અનુભવ કરે છે. તે અનુભવ થવાથી તે જન્મમરણના ચક્રમાંથી બચી જાય છે અને તેને તે વખતે જ્ઞાન થાય છે કે આ જગતમાં કરાયેલો એક નાનામાં નાનો પ્રયત્ન પણ નિષ્ફળ નીવડતો નથી.

કરીને એટલેથી જ ન અટકતાં ત્યાં મુખી જણાવે છે કે, પરપમ-
વાળા કાફર છે, નાસ્તિક છે, મિથ્યાત્વી છે, દુર્વંચ છે, મોરખ
છે અથવા તો નિન્દક છે. આ રીતે તેઓ જુદા જુદા જમા-
નામાં-જુરીજુરી જફરિયાતો વખતે બોધાયેલાં મુદ્દાંજુદાં સત્યતાં
મુંદર રૂપે બાજવાથી વંચિત રહે છે અને જે સત્ય અમુક રૂપ
વડે બોળખાતું ન હોય તે બીજા કોઈ રૂપથી બોળખાવા પામતા
એ વાત પણ આવા દુરામદથી ચોતે ગુમાવી બેસે છે અને બીજા-
ને પણ તે વાત ગુમાવરાવે છે. સત્ય કદાપિ પરિમિત થઈ શકે
નહિ. તે અમુક મનુષ્ય કે અમુક પંથ કે અમુક પ્રજાનો ખાસ
પરવાનો કે ખાસ હક હોઈ શકે નહિ. જ્યાં હુંપ { પ્રવેશ કરે
છે, ત્યાંથી સત્ય આક્રમ્ય બાધ છે.

જે મનુષ્યને નાનકા માર્ગમાં પ્રવેશ કરવો હોય, તેણે પ્રથમ
તો પોતાના મન:પિયારને કાનૂમાં રાખવાં સીખવું જોઈએ. આજ
ગુરુનું છે, આજ ખરું મંત્રજાનું મંત્રરચાની શરૂઆત છે અને
ચંત્રજાનું એ પરિવર્તનના આરંભ છે. જંગમરૂપ મનુષ્ય તેની
વધતી તૃણાભિને મનોરિષે અને જે દેશમાં તે વસે તે દેશ તે
દેશના કલ્યાણને આપ ન આપે તેટલી અચે તે પોતાની સામજી
ભેદ પૂર્વક કરે છે. જો ગુરુની મનુષ્યના પોતાના પિયારને
શરૂ કરે છે.

[illegible]

પરી થકે છે. પવિત્રતા એ જ્ઞાનનું પરમ ચિહ્ન છે. શ્રીકૃષ્ણે
મનુષ્યને ભગવદ્ગીતામાં કહ્યું છે કે:—

અમાનિત્યમદમ્ભિત્વમહિંસા ક્ષાન્તિરાર્જવમ્ ।

આચાર્યોપાસનં શૌચં સ્થૈર્યમાત્મવિનિમ્બહઃ ॥૧॥

ઈન્દ્રિયાર્થેષુ ચૈરાગમનહંકાર એવ ચ ।

જન્મમૃત્યુજરાબ્યાધિદુઃસ્વદોષાનુદર્શનમ્ ॥ ૨ ॥

અસક્તિરનમિષ્ઠંગઃ પુત્રદારગૃહાદિષુ ।

નિત્યં ચ સમચિત્તત્વમિષ્ટાનિષ્ઠોપપત્તિષુ ॥ ૩ ॥

અધ્યાત્મજ્ઞાનનિત્યત્વં તત્ત્વજ્ઞાનાર્થદર્શનમ્ ।

एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतोऽन्यथा ॥४॥

નમ્રતા, નિરભિમાન, અહિંસા, ક્ષાન્તિ, સરલતા, ગુરુભક્તિ,
પવિત્રતા, સ્થિરતા, આત્મસંયમ, ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી વિરક્તિ,
અહંકારરહિતપણું, જન્મ-જરા-મૃત્યુ-દુઃખ વગેરેના દોષોનું અવ-
લોકન, પુત્ર-સ્રી-ધર વગેરેમાં આસક્ત કે તટલીન ન થવું તે, ઇષ્ટ
અને અનિષ્ટ પ્રસંગોમાં સમતોલવૃત્તિ, આત્મજ્ઞાનનું નિત્યસેવન,
તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રયોજનનું સમજવું-આ સર્વ જ્ઞાન છે; તેથી જે ભલડું
હોય તે અજ્ઞાન સમજવું.

જે મનુષ્ય પોતાની સ્વાર્થાવૃત્તિની સામે નિરંતર લડે છે અને
તેનું સ્થાન સર્વવ્યાપક પ્રેમને આપવા ઇચ્છે છે, તે જ ‘સંત’ છે.
તે જંગલમાં ઝૂંપડામાં પડી રહે અથવા તો જનપ્રવિદેહીની પેઠે
રાજમહેલમાં બિરાજે, તે બીજાઓને વાણીદારા ઉપદેશ આપે
અથવા તો અંધકારમાં પડી રહી બીજાઓને સુવિચાર દ્વારા લાલ
આપે, છતાં તેવો પુરુષ ખરો ‘સંત’ છે.

જે સંસારાસક્ત પુરુષ ઉચ્ચ જીવન ગાળવાની યત્નઆત કરવા
માત્રો હોય, તેને વાસ્તે જનપ્રવિદેહી જેવો અથવા તો સૂઝી-

કરીને એટલેથી જ ન અટકતાં ત્યાં સુધી જણાવે છે કે, પરપમ-
વાળા કાફર છે, નાસ્તિક છે, મિથ્યાત્વી છે, દુર્વંચ છે, મોઝ
છે અથવા તો નિન્દુષ છે. આ રીતે તેઓ જુદા જુદા જમ-
નામાં-જુદીજુદી જરૂરિયાતો વખતે બોધાયેલાં જુદાંજુદાં સત્યનાં
મુંદર રૂપો જણવાથી વંચિત રહે છે અને જે સત્ય અમુક રૂપ
વડે બોળખાતું ન હોય તે બીજા કોઈ રૂપથી બોળખાવા પામી
એ લાભ પલ્લુ આવા દુરામદથી પોતે ગુમાવી બેસે છે અને બીજા
ને પલ્લુ તે લાભ ગુમાવરાયે છે. સત્ય કદાપિ પરિમિત યર્ષ છે
નહિ. તે અમુક મનુષ્ય કે અમુક પંથ કે અમુક પ્રભાનો ખાસ
પરવાનો કે ખાસ હક હોઈ શકે નહિ. ત્યાં રૂપ પ્રવેશ કરે
છે, ત્યાંથી સત્ય ચાલ્યું બાક છે.

[illegible][illegible]

ભવી શકે છે. પવિત્રતા એ જ્ઞાનનું પરમ ચિહ્ન છે. શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને ભગવદ્ગીતામાં કહ્યું છે કે:—

અમાનિત્યમદમ્ભિત્વમર્હિસા ક્ષાન્તિરાર્જવમ્ ।

આચાર્યોપાસનં શૌચં સ્થૈર્યમાત્મવિનિગ્રહઃ ॥૧॥

इन्द्रियार्थेषु वैराग्यमनहंकार एव च ।

जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनम् ॥ २ ॥

असक्तिरनभिष्वंगः पुत्रदारगृहादिषु ।

नित्यं च समचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु ॥ ३ ॥

अव्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थदर्शनम् ।

एतज्જ્ઞાનમિતિ પ્રોક્તમજ્ઞાનં યદતોઽન્યથા ॥૪॥

નમ્રતા, નિરભિમાન, અહિંસા, ક્ષાન્તિ, સરલતા, શુરભક્તિ, પવિત્રતા, સ્થિરતા, આત્મસંયમ, ઇન્દ્રિયોના વિપયોથી વિરક્તિ, અહંકારરહિતપાતું, જન્મ-જરા-મૃત્યુ-દુઃખ વગેરેના દોષોનું અવ-લોકન, પુત્ર-સી-ધર વગેરેમાં આસક્ત કે તટલીન ન થવું તે, ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ પ્રસંગોમાં સમતોલવૃત્તિ, આત્મજ્ઞાનનું નિત્યસેવન, તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રયોજનનું સમજવું-આ સર્વ જ્ઞાન છે; તેથી જે ભલું હોય તે અજ્ઞાન સમજવું.

જે મનુષ્ય ચોતાની સ્વાર્થાનુવૃત્તિની સામે નિરંતર લડે છે અને તેનું સ્થાન સર્વવ્યાપક પ્રેમને આપવા ઇચ્છે છે, તે જ 'સંત' છે. તે જંગલમાં રૂંપડામાં પડી રહે અથવા તો જનપ્રવિરોધીની ચેટે રાજમહેલમાં બિરાજે, તે બીજાઓને વાલીદારા ઉપદેશ આપે અથવા તો અપદેશમાં પડી રહી બીજાઓને મુવિચાર દ્વારા લાલ આપે, છતાં તેવો પુરુષ ખરો 'સંત' છે.

જે સંસારાસક્ત પુરુષ ઉચ્ચ જીવન આજીવની યજ્ઞના કરવા માત્ર તો હોય, તેને વાલો જનપ્રવિરોધી જેવો અથવા તો સ્ત્રી-

આખા વિશ્વનાં મહાન ધર્મશાસ્ત્રો તેનો જ ઉપદેશ આપવાને રચાયાં છે અને સઘળા મહાન સંતોએ જુદાજુદા જમાનાને ધ્યાનમાં લઈને જુદાજુદા રૂપમાં વારંવાર તેનો જ જોધ આપ્યો છે.

જગત આ નિયમોનો તિરસ્કાર કરી સ્વાર્થના કંદામાં ફસા-
યેલું છે. તેને આ નિયમ દેખીતો બહુ સરલ લાગે છે, પણ ત્યારે
તેને અમલમાં મૂકવાનો પ્રસંગ આવે છે, ત્યારે એ નિયમ કેવો
ફગ્ગર છે તેનું તેને જ્ઞાન થાય છે. શુદ્ધ હૃદય એ દરેક ધર્મનો અંતિમ
ઉદ્દેશ છે અને દિવ્યતાનું પ્રથમ પગથિયું છે. આ શુદ્ધતાની શોધ
કરવી તે જ સત્ય અને શાન્તિને માર્ગે ચાલવારૂપ છે. જે મનુષ્ય
આ માર્ગે દાખલ થાય છે, તે ઘણા જૂજ સમયમાં અમરત્વનો અનુ-
ભવ કરે છે. તે અનુભવ થવાથી તે જન્મમરણના ચક્રમાંથી બચી
જાય છે અને તેને તે વખતે જ્ઞાન થાય છે કે આ જગતમાં કરાચેલો
એક નાનામાં નાનો પ્રયત્ન પણ નિષ્ફળ નીવડતો નથી.

૬ : સંપૂર્ણ શાન્તિનો અનુભવ

બાહ્ય જગતમાં જ્યાં ત્યાં ઉદ્દેશ, ફેરફાર અને અધ્યાત્મિક પ્રયત્નો નિરંતર જોવામાં આવે છે; પણ ચરં વસ્તુઓના મધ્ય ભાગમાં તો અખંડ શાન્તિ જ્વાળી રહેલી છે. આ અખંડ શાન્તિમાં અનંત હરનનો અનુભવ થાય છે.

મનુષ્યમાં આ બંને સમાવજી મિશ્રિત છે. બાહ્ય ફેરફાર અને ઉદ્દેશ તેમજ શાન્તિનું પરમ સ્થાન મનુષ્યના હૃદયમાં જ છે.

મનુષ્યમાં જોયાં કેટલાં શાન્તિનાં સ્તરો આરંભ થાય છે તે જ્યાંથી શાન્તિમાં જારેમાં જારે વૈરાગ્ય કે નિ:ખલ્લો પડી જાય છે તે જોઈ શકાય છે. મનુષ્યના જાગૃત્તવમાં જોઈ શકાય તેવાં શાન્તિનાં સ્તરો છે કે જ્યાં જ.ક અને ક.નનાં નિ:ખલ્લો વૈરાગ્ય જ પડી શકે છે. આ શાન્તિ સ્તરો ક્રમશઃ વધી જાય છે અને ક્રમશઃ જ.ક અને ક.નનાં નિ:ખલ્લો વધી જાય છે. આ શાન્તિ સ્તરો ક્રમશઃ વધી જાય છે.

જ.ક અને ક.નનાં નિ:ખલ્લો વધી જાય છે. આ શાન્તિ સ્તરો ક્રમશઃ વધી જાય છે. આ શાન્તિ સ્તરો ક્રમશઃ વધી જાય છે.

જ.ક અને ક.નનાં નિ:ખલ્લો વધી જાય છે. આ શાન્તિ સ્તરો ક્રમશઃ વધી જાય છે. આ શાન્તિ સ્તરો ક્રમશઃ વધી જાય છે.

નિર્દોષ સ્થિતિરૂપી સમભાવ તરફ અથડાતો કુટાતો પહોંચે છે. પણ આ સમભાવ તરફ આવવું અને તે સ્થિતિમાં અખંડ ટકી રહેવું એ જ પરમ શાન્તિ છે.

દેવ મનુષ્યોનાં હૃદયને જુદાં પાડે છે, લોકોને હેરાન કરવાનાં સાધનોને પુષ્ટિ આપે છે અને પ્રભુઓને નિર્દય લડાઇઓમાં હોમે છે; છતાં અંતે મનુષ્યો આ લડાઇઓનાં ધાતકી પરિણામોથી ત્રાસ પામી સંપૂર્ણ પ્રેમની છાયા નીચે વસવાને આડે છે. અને સંપૂર્ણ પ્રેમમાં અભંગ વિશ્વાસ રાખે છે. આ પ્રેમનો આશ્રય લેવો અને પ્રેમમય જીવન ગાળવું, એ જ પરમ શાન્તિ છે. આ આંતર-શાન્તિ, આ મૌન, આ સમભાવ, આ પ્રેમ-આ સર્વ સ્વર્ગનું રાજ્ય છે; પણ ત્યાં પ્રવેશ પામવો એ કુશ્કર છે; કારણ કે થોડા જ મનુષ્યો હુંપણાનો-મમત્વનો-સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી નિર્દોષ બાળક જેવા થવાને ઇચ્છા ધરાવે છે. એક સહૃદય દિવિએ લખ્યું છે કે:—

‘સ્વર્ગનો દરવાજો બહુ સાંકડો અને નાનો છે, જગતની ખોટી ભ્રમણાઓથી અંધ બનેલા મૂખ મનુષ્યોથી દહાપિ તે જોઈ શકાય નહિ. ખુશ્કી દિલ્લાજા જેઓ માર્ગ જોઈ શકે છે અને તેમાં દાખલ થવાને ઇચ્છે છે, તેઓ પણ દરવાજાનાં બારણાં બંધ થયેલાં અને તેનું તાળું સચ્ચક બંધ કરેલું જુએ છે. તેની ખોટી બૂંગજો અભિમાન, ક્રોધ, લોભ અને કામ છે.’*

જ્યાં શાન્તિ નથી પણ ઊલટું ભિન્નતા, અશાન્તિ અને મારા-મારી હોય છે, ત્યાં લોકો ‘શાન્તિ! શાન્તિ!’ એવી પોકળ ખૂઓ પાડે છે. જ્યાં સ્વાર્થત્યાગરૂપ ઉચ્ચ જ્ઞાન નથી, ત્યાં શાન્તિ શાન્તિનો દહાપિ ચંબર હોઈ શકે નહિ.

* નીચેના ચાર કથા-પાત્ર, પાન, માવા અને લોભ એ જ રસ્તેમાં જતાં અટકારનાર નોંધાં વિષયો છે.

સામાજિક મુખનાં સાધનોથી, અથવા શૃંગિક મુખ આપનારી વસ્તુઓના ઉપયોગથી, અથવા સાંસારિક જીવનની મજાનારી શાન્તિ એ તો સ્વભાવથી જ દાણસંગુર છે અને ભારે કસોટીના પ્રયત્ન-રૂપી તાપથી તે તદ્દન બળીને ખાખ થઈ જાય છે.

કેવળ સ્વર્ગીય શાન્તિ સધળી કસોટીઓના પ્રયત્નને પણ ટપી શકે છે; પણ તેવી શાન્તિ કેવળ નિઃસ્વાર્થ હૃદય જ અનુભવી શકે છે.

પવિત્રતા એ જ શાશ્વત શાન્તિ છે. આત્મસંબંધ તે શાન્તિના માર્ગે લઈ જાય છે અને જ્ઞાનનો વધતો જતો પ્રકાશ યાત્રાળુને તેના માર્ગે દોરવે છે. જેવો મનુષ્ય માર્ગ

જીવન નાગવાને પ્રયાસ કરે છે કે તરત જ આ શાન્તિનો

માર્ગ મળે, પણ જ્યારે તે કુપણને તપાસે

તપાસે તદ્દન નિર્દોષ જીવન ઘાસ છે, ત્યારે

તપાસના અનુભવ છે.

પ્રીત શબ્દોમાં ઠંડીએ તો તે દિવ્યતાનો અનુભવ લેવાને નવો જન્મ ધારણ કરે છે.

પ્રિય વાચક! થોડા સમયને સારું તું બાહ્ય વસ્તુઓથી, ઇન્દ્રિયોનાં મુખોથી, બુદ્ધિની ચીકણી દલીલોથી, જગતના આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરનારા પ્રસંગોથી વેગળો ખસી જા અને તારા હૃદયમંદિરના ભેદમાં ઊંડા દીવાનખાનામાં પ્રવેશ કર. ત્યાં રહેલા દરેક પ્રકારના સ્વાર્થી અને અપવિત્ર વિચારથી મુક્ત થવાથી તું ત્યાં અખંડ મૌન, પવિત્ર શાન્તિ અને આનંદમય સ્થિરતા અનુભવીશ. જો તે પવિત્ર જગ્યામાં તું થોડો જ વખત રહી શકે; તોપણ ત્યાં તું ધ્યાન ધરે તો તારાં નિર્દોષ જ્ઞાનચક્રુ જિલ્લી જશે અને વસ્તુઓનું ખરું સ્વરૂપ તારા અનુભવમાં આવશે, તત્ત્વને તત્ત્વરૂપે તું ઓળખીશ. તારી અંદર આવેલું આ પવિત્ર સ્થાન તે જ પાપો ખરો અને અમર આત્મા છે. તે જ તારી અંદર રહેલો દિવ્ય અંશ છે. જ્યારે આ અમર આત્મા સાથે તું તારું ઐક્ય સાધે ત્યારે જ તું સમ્યક્ પ્રકારના મનવાળો-સમ્યક્જ્ઞાની ઠહી શકાય. તે જ પરમ શાન્તિનું સ્થળ, જ્ઞાનનું મંદિર અને અમરત્વનું નિવાસસ્થાન છે.

આ અંતરના આશ્રમસ્થાન, આ જ્ઞાનના પર્વત સિવાય ખરી શાન્તિ અથવા દિવ્ય જ્ઞાનનો ખિલકુલ સંભવ નથી. જો તમે ત્યાં એક મિનિટ, એક કલાક કે એક દિવસ રહી શકો, તોપણ ત્યાં તમે નિરંતર પણ રહી શકો.

તમારાં સપનાં પાપો અને દુઃખો, તમારી ચિંતાઓ અને બધો તમારાં પોતાનાં બનાવેલાં છે. તમે તેમને વગળી રહો અથવા તો તમે તેમનો ત્યાગ કરો. તમે તમારી મેળે જ શાન્તિને વગળી રહો છો. અનંત શાન્તિ પણ તમે તમારી મેળે જ પ્રાપ્ત કરી શકો છો. તમારાં પાપ તમારે વાસ્તે કાઢી

એલ્યુમિનિયમ

‘ક્રાઉન’ માર્કનાં વાસણો

રસોઈ લવાયલા ખરો કૃત્રિમ તાપ
વજનના દરજાપણાને મારે તે રસ
પ્રમંદની પામે છે. અવશ્ય છે એવામાં
તે પસંદનો જલુ કપડેનો થઈ જાય છે.
શવડની અડા અને આવાને માત્ર
તલિયાને નુકસાનમાંથી બચાવતી
એલ્યુમિનિયમની પાત્રના પાત્રો
કૃત્રિમ તાપ છે.

અમારા મન, અલુમિનિયમને લેવા
લાના વાટે એક મનસુખના કાળ
પાત્રનો જાણના હાથેના કાળ થઈ
અને એક મનસુખ થઈ.

રસોઈ લવાયલા ખરો કૃત્રિમ તાપ
વજનના દરજાપણાને મારે તે રસ
પ્રમંદની પામે છે. અવશ્ય છે એવામાં
તે પસંદનો જલુ કપડેનો થઈ જાય છે.
શવડની અડા અને આવાને માત્ર
તલિયાને નુકસાનમાંથી બચાવતી
એલ્યુમિનિયમની પાત્રના પાત્રો
કૃત્રિમ તાપ છે.

અમારા મન, અલુમિનિયમને લેવા
લાના વાટે એક મનસુખના કાળ
પાત્રનો જાણના હાથેના કાળ થઈ
અને એક મનસુખ થઈ.

લગભગ (૧૯૨૨) સિમિટી

અમારા મન, અલુમિનિયમને લેવા
લાના વાટે એક મનસુખના કાળ
પાત્રનો જાણના હાથેના કાળ થઈ
અને એક મનસુખ થઈ.

અમારા મન, અલુમિનિયમને લેવા
લાના વાટે એક મનસુખના કાળ
પાત્રનો જાણના હાથેના કાળ થઈ
અને એક મનસુખ થઈ.

વશ કર, દરેકે સ્વાર્થી તૃપ્તિને જીતી લે, દરેકે કલક ઉપજવનાર અવાજને બંધ કર, તારા સ્વભાવની હલકી ધાતુને પ્રેમ-મય પારસમણિના સ્પર્શથી ઉચ્ચ સ્વભાવમાં ફેરવી નાખવાને પ્રયત્ન કર, એટલે તું જરૂર અપૂર્વ શાન્તિમય જીવનનો સાક્ષાત્કાર કરી શકીશ.

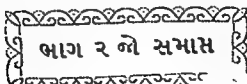
પ્રિય વાચક! આ પ્રમાણે વશ કરતાં કરતાં, જીતતાં જીતતાં, અને હલકાને ઉચ્ચ સ્વરૂપમાં ફેરવતાં ફેરવતાં, તું માનુષી દેહમાં રહેવા છતાં મર્ત્યપણાના કાળા પાણીને જાળંગી જઈશ અને જોવે દિનારે પહોંચી જઈશ કે જ્યાં દુઃખનાં મોનાં કદાપિ અથડાશે નહિ અને જ્યાં પાપ, શોક તથા અશ્રદ્ધાનો પવન પ્રવેશ પામી શકશે નહિ. ત્યાં જિભા રહીને પવિત્ર, હયાળુ, આત્મસંતુષ્ટ, પ્રભુદ્વ અને આનંદમય થઈને તું સુંદર-લભ્ય અનુભવો કરી શકીશ.

તે વખતે તમને દુઃખ, દિલગીરી અને પાપનો અર્થ શો છે તે સમજાશે અને તે બધાનો અંત જ્ઞાનમાં આવે છે જોવો. અનુભવ થશે અને તેની સાથે આ જીવનનો હેતુ અને કારણ પણ તમે જાણી શકશો.

આ અનુભવની સાથે તમે શાન્તિમાં પ્રવેશી શકશો; કારણ કે આ અનુભવ જો અમરત્વનો આનંદ છે; આ અખંડ આનંદ છે; આ નિષ્કલંક જ્ઞાન છે, પવિત્ર પ્રેમ છે અને આ જ અને ફક્ત આ જ સંપૂર્ણ શાન્તિનો સાક્ષાત્કાર છે.

અને આ જ 'સંસારમાં મુખનું' ધામ છે.

પ્રાણીમાત્રને તે મુખનું ધામ પ્રાપ્ત થાઓ !

ત્યાગી યજ્ઞાય નહિ; તમારે બંધે જ તેને ત્યાગવાં બેઠ્ઠા. મોટા-
માં મોટો ગુરુ પણ બંધે જ સત્યના માર્ગે આવે અને સત્યનો
ઉપદેશ આપી તમને તે માર્ગ દર્શાવી શકે; પણ તે માર્ગ પર
આવવાનું કામ તો તમારું જ છે. તમે તમારા પ્રયત્નથી ભગ-
વતા અને શાન્તિ મેળવી શક્યો. જે શાન્તિને વિદ્યાર્થી હોય
અને જે આત્માને જાંપનાર હોય તેનો ત્યાગ કરીને શાન્તિમાં
તમે બંધે જ પ્રવેશ કરી શકો.

દિવ્ય શાન્તિ અને આનંદના દેવદૂતો તમારી યમીપમાં જ
છે. જો તમે તેમને બેઠ્ઠા ન થકો, શાંતિ ન થકો અથવા તેમની
આથે વધી ન થકો, તો તેનું પ્રાપ્ત બે જ છે કે તમે તમારાં
દ્વાર તેમને ચાલે બંધ કરો છો અને તમારી બંધે ફક્ત ચાલે
ની દોડા જણાવે પણ કંઈક કરો છો. તમે જેવા થવાની હયા કરો
છો, ચાલો છો અથવા જમક કરો છો, તેવા તમે છો અને થા.ભા
છો. તમે આ વિષય પ્રત્યે જવાની બાંધે મુક મનપ્રત્યે
પ્રવળ બાંધે થકો અને બાંધે જવાની તમે મનપ્રત્યે માર્ગ
દર્શક થકો. અથવા તો જવાની બાંધે મુક મનપ્રત્યે ના
જાંધે જ જવા નહીં કરો.

ટકાઉ, સફાઈદાર અને સર્વોત્તમ

એનેમલનાં વાસણો

તેમજ

હોસ્પિટલમાં વપરાતી ચીજો

અને

સાધન બોર્ડ્સ

વધુ વિગત માટે મળેા અથવા પૂછો:—

ધી

બોર્ડ્સ એનેમલ વર્કસ

કંપની લિમિટેડ

૬૦ મેટ્રન રોડિંગ વર્કસના કમ્પાઉન્ડમાં,

૧૦૮, સાયન-નાટુંગા-સાયન

એલ્યુમિનિયમ

‘મીડન’ માર્કનાં વાસણો

જિંદી સમયના ખર્ચે કોનખ ૧૫
 વચનના ઉદાહરણને કારણે તે ૧૧૫
 પાસાં ઉપર ખર્ચે છે. અન્યના સમિતિમાં
 તે પાસાંનો ભાગ કાપાયેલો જઈ જાય છે.
 ૧૫ જેટલો ભાગ અને એકાદાને કારણે
 નિમિત્તે નુકસાનમાંથી સમજાવતા
 આપુર્ણિતિવધનથી ૫ રૂના વાસણ
 કોનખ મળવા લાગે છે

અમ.શા. મ. રા. ન. અનુષ્ઠાનભરે તે જ
 નવનવા કારણે અનુ. મ. નવનવા કારણે
 ૫ રૂનો અનુ. રા. રા. મ. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 અનુ. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.

૧. જે ૧૫ રૂના ૫ રૂ. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.

૨. જે ૧૫ રૂના ૫ રૂ. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.
 રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા. રા.

ટકાઉ, સફાઈદાર અને સર્વોત્તમ
એનેમલનાં વાસણો

તેમજ

હોસ્પિટલમાં વપરાતી ચીજો

અને

સાધન બોર્ડ્સ

વધુ વિગત માટે મળેા અથવા પૂછો:—

ધી

બોર્બો એનેમલ વર્કસ
કંપની લિમિટેડ

૬૦ મેટલ રોલિંગ વર્કસના કમ્પાઉન્ડમાં,
૧૦૪, સાયન-માટુંગા-સાયન

બ્રહ્મચર્ય પાળનાં મરણો

કયાંથી ખરીદશો ?

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय -

“24 Feb 52”

Letter to the Editor

સમગ્રી જનવચન

This letter is dated from the 10th of
 October, 1861, and is addressed to the
 Editor of the "New York Times".

[illegible]

SECRET 52534144 4-110

1994 2 1 1 1 1 1 1

[illegible]

અમારી રબ્બરની ખનાવટો

- ૧ રબ્બર રોલર્સ
- ૨ એમોનાઈટ રોલર્સ
- ૩ રબ્બર બુશિંગ્સ
- ૪ રબ્બર વોશર્સ
- ૫ રબ્બર વાલ્વઝ
- ૬ „ રિંગ્સ
- ૭ „ હાઈડ્રન્ટ રિંગ્સ
- ૮ „ ગેજગ્લાસ કોન્સ
- ૯ „ એન્ડ લેસ બેલ્ટ્સ

વગેરે ઉત્તમ પૂરવાર થયા છે.

તમારી રબ્બરની ખાસ જરૂરિયાતો માટે હવે
ખઠાર જવાની જરૂર નથી.

આઈરો ઉપર પૂરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

મળે! અગર લખો:-

ધી રબ્બર પ્રોડક્ટ્સ લિ.

રેનેલિંગ એજન્સી:- મોદનલાલ ઈ. પંચાલ એન્ડ કં.

૨. નં. ૨૧૪૯

સેલ સેલિંગ એજન્સી:-

નેશનલ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન, સુર હોમી મહેતા (અનંદવાદ) લિ.
મી. ૫૫૫૬ અમદાવાદ.

महाराष्ट्र

महाराष्ट्र

२२

महाराष्ट्र

२२

महाराष्ट्र
२२

महाराष्ट्र

महाराष्ट्र

महाराष्ट्र

महाराष्ट्र

महाराष्ट्र

ચોખ્ખાં અને સફાઈદાર
ઘરગથ્થુ અને ફેન્સી
તમામ જાતનાં

વાસણો

એલ્યુમિનિયમ, પિત્તળ, તાંબુ અને
જરમન સિલ્વરનાં વાસણો

તેમજ

તાંબાના રીવીટ, વોશર, પિત્તળ મશીનરફ
અને તાંબા-પિત્તળની પટીઓ

અને

ઇલેક્ટ્રિકના તમામ જાતના
ફીટિંગ માટે મળેા

લલુભાઈ અમીચંદ

(ઠ. ૫૫૪-કંસારા ચાલ-મુંબઈ ૨)

પ્રોપ્રાઈટર :

ધી ડન એલ્યુમિનિયમ ફેક્ટરી

૧૦૭ વાર્દેવ રોડ, મુંબઈ-૬

ટેલેફોન નંબરો } ૨૨૬૩૬
 } ૨૨૬૩૮

ટેલીગ્રામ 'Valinco'

ધી વલ્કન ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લિમિટેડ

હેડ ઓફિસ:-ઇન્ડિયન એસ્યુરન્સ બિલ્ડિંગ
કાટ, મુંબઈ

આગ, દરિયાઈ અકસ્માત અને નોકરોની
જવાબદારીના વીમાનું કામકાજ
કરવામાં આવે છે.

જે. સી. સેતલવડ
જનરલ મેનેજર

કે. સી. દેસાઈ
મેનેજર

શાખાઓ :-

ધી મોવ-લાહોર

૧૧ લાઇન બોય-મદ્રાસ

કારંજ ભા. અમદાવાદ

૩૫ રાવેન્ડ રોડ, કલકત્તા

પો. બો. નં. ૧૦૦, ખાંભો રોડ

કમ્પાસ (પુર્ણા)

૧૭૬ પુષ્પાર પેઠ, પૂના

એજન્સીઓ દિલ્લરમાં છે

ધી

ઇન્ડિયન ઓપન ઇન્સ્યુરન્સ
કંપની લિમિટેડ

૧૯૪૨

નવું સામ ૧. ૬૭,૦૦,૦૦૦

સા. ફંડ ૧. ૧,૩૦,૦૦,૦૦૦

કુલ સીમા ૨. ૧,૯૭,૦૦,૦૦૦ થી વધારે

લિમિટેડ

—ખાસ સામો—

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

કંપની

★

બોનસ
૧૨ વર્ગ ૧૨
દર્બારે

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

સા. સા. લેન કમીશન

ટેલીફોન નં. ૪૧૦૨૫

ટેલીગ્રાફ: 'ટીમ્બરમાટ'

હરગોવિંદદાસ શિવલાલ ની કંપની

ટીમ્બર, ઇમારતી લાકડાં વગેરે
અને

મીનરલ્સના વેપારી
તેમજ

પારીસ ચારકોલ (બદામી કોલસા)
વગેરે બનાવનારા

ફાઉન્ડ્રીસ માટે

સ્પેશિયલ ભાવનગર મોદિંગ સેન્ડ

ફાયર ક્લે

ચાપતા ક્લે

અસમ

પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ

વગેરે માટે લખો:-

તા.જ: { રે રોડ, લોક બંદર,
પોસ્ટ મુંબઈ (૧૦)

ધી

ઇન્ડિયન ઓળખ ઇન્સ્યુરન્સ

કંપની લિમિટેડ

આમ,

અમરેલા,

જિલ્લા,

ગાંધી,

જિલ્લા પીવાના કમિશનર માટે

પોલસનની

કોફી અને માખણ

આ બંને ચીજો તમારા આખા
નાસ્તાની ગરજ સારે છે

અને

એના ચાલુ ઉપયોગથી તમે તમારી
તંદુરસ્તી સારી રાખી શકો છો.

કોફી કે માખણ વાપરો તો હંમેશા
પોલસનનું જ વાપરવાનું
પરાંદ કરો

કારણ કે

એની બરોબરીનાં બીજાં કોઈ
માખણ કે કોફી છે જ નહિ.

રેકૉર્ડ નં. ૨૩૪૮

રેકૉર્ડ નં. 'ગુર'

વિંદની આગેવાન સીમા કંપની
 ધી જ્યુપીટર જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ
 કંપની લિમિટેડ-મુંબઈ

વિંદની, રાજીસાઈ, આગ, અકસ્માત અને
 તુલના આદર્શક નાણાના સીમા માટે

મળતી રકમ પરથી પાછા	રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦/-
જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ	રૂ. ૧,૫૦,૦૦,૦૦૦/-
જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ	રૂ. ૨૩,૩૬,૮૦૦/-
કુલ	રૂ. ૩,૭૩,૩૬,૮૦૦/-

કરે. આ કંપનીની જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ ને
 મળતી રકમની મર્યાદા સંતોષ કરે છે.

અધિકારીઓ

અધિકારીઓ

ગેરે આગ સાથે જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ

અધિકારીઓ

ગેરે આગ સાથે જનરલ ઇન્સ્યુરન્સ

અધિકારીઓ

અધિકારીઓ

અધિકારીઓ

સી. પ્રભુદાસની કંપની

જયાબંધ લોખંડના વેપારીઓ

બીમ

બાર

ફલેટસ

કોફીગેટડરીટસ

એંગલસ

પ્લેટસ

બધી જાતનો માલ

રાખીએ છીએ

અમારા ઘરાકોને

હંમેશ સંતોષ

ધાય છે.

મુંબઈ, કરનાક બંદર

સા.અ.:-અમદાવાદ, ૨૧વી બચર

卐

ઉત્તમ ખનાવટો

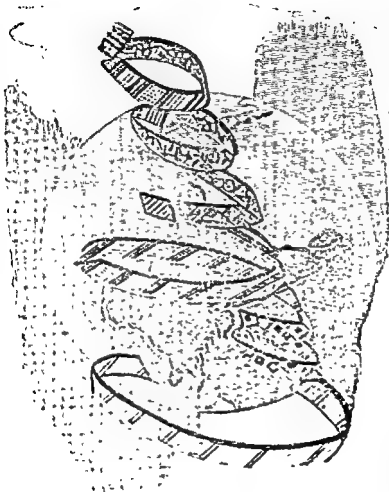
સ્વસ્તિક મુખાર્પીત બેંકે
યાનું નેત્ર. કલ્પિત વાક્ય
સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક
સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક
સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક
સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક
સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક
સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક, સ્વસ્તિક

સ્વસ્તિક ઓપેરા મિલ્સ. લિમિટેડ.

મુખ્ય ૧૧

卐

卐

૫૮

ધી અમદાવાદ મેન્યુફેક્ચરિંગ એન્ડ કલિકા પ્રિન્ટિંગ કંપની લિ. - અમદાવાદ

દેના બેંક

દેના બેંક લિમિટેડ

(સ્થાપના ૧૯૩૮)

સત્તાવાર યાપણું ...	રૂા.	૫૦,૦૦,૦૦૦
ભરાયેલી યાપણું ...	રૂા.	૨૦,૦૦,૦૦૦
ખમાર થયેલી યાપણું ...	રૂા.	૧૧,૩૦,૦૦૦
રીઝર્વ ફંડ... ..	રૂા.	૧,૨૦,૦૦૦
કુલ ડીપોઝીટો તા. ૨૨-૫-૪૩ ...	રૂા.	૨,૬૨,૪૫,૧૧૬
કુલ વકીંગ ફંડ ...	રૂા.	૨,૭૩,૨૫,૧૧૬
ખાતાઓની સંખ્યા ..		૧૧,૪૪૨

દેના બેંકની વિશિષ્ટતાઓ

- * બેંકીંગ સરવીસ * સેફ ડીપોઝીટ વોલ્યુમ
- * કેશ સરટીફિકેટ્સ * સેવીંગ્સ ઇન્સ્યુરન્સ
- * ઇન્વેસ્ટમેન્ટ સરવીસ * સ્મોલ સિલ્વર ખાસ

સેવિંગ્સ
દેના બેંક
લિમિટેડ

મુંબઈ

એક્ષિન્ડન ચક્ર

કાફરદાર

સેન્ટ્રલ ઝિજ

કાલખાદેવી

માંડવી

રેની પટાર

બુલેટર

દાદર

કાલખા

નાસીક

નાસીક સીટી

નાસીક રોડ

માથેરાન

(દેના ઇન્ચાર્જ)

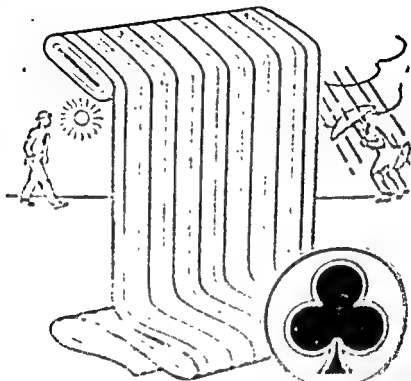
અમદાવાદ

મસ્કી મારકેટ

માંથેરાડ

મ. ગુલ્શન

વેબિંગે લખુ દેક કાપકાજ કરવામાં આવે છે.

અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ
અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ
અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ
અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ
અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ
અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ
અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ
અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ
અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ
અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ

અમદાવાદ સ્થિતિ સંપત્તિ

અ સાર વા

મોંઘવારીના જમાનામાં કાપડનું ટકાઉપણું
 એ જ અસરકારક કરકસર છે. કાપડની
 મુલાયમતા, ટકાઉપણા તથા ઉત્તમ
 બનાવટ માટે અસારવા મિલ્સ
 વર્ષોથી અજોડ સ્થાન ભોગવે છે.

તમારા દુકાનદાર પાસેથી
 અસારવા મિલનું જ
 કાપડ હંમેશાં
 માંગો.

મિલની ખાસ બનાવટા—

લોંગલેન્થ, ઝન, સાડી, પોતી, મલમલ,
 મુશી, દુનીઝ, હાથરબાથ વગેરે.

અસારવા મિલ્સ

અમદાવાદ

લક્ષ્મી ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ લિ.

દેવ મંદિર:-

સી. એસ. એન્ડ કો. પ્રિવિટ લિ.

કો. મુંબઈ

માન્ય:-

મી. એસ. એન્ડ કો. પ્રિવિટ લિ.

લાહોર

કેસ તથા ડિવેન્ડોમાં નાણાં રાખવાનું,

અમીનમીરી ઉપર નાણાં ખીરવાનું તથા

તેને લગતું અન્ય સર્વ કામગીરી

માટે મનો આજ્ઞા લખો :-

તેમજ લક્ષ્મી ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ લિ.

નેશનલ સેવિંગ્સ બેંક લિ.

પ્રિવિટ લિ. લાહોર મેમ્બર્સ શ્રી. રોડ, મુંબઈ

કો. મુંબઈ

કો. લાહોર

કો. કલકત્તા

કો. કલકત્તા

કો. રાણીપુર

કો. રાણીપુર

માન્ય કામગીરી માટે મનો આજ્ઞા લખો :-

તેમજ નેશનલ સેવિંગ્સ બેંક લિ.

પ્રિવિટ લિ. લાહોર મેમ્બર્સ શ્રી. રોડ, મુંબઈ

કો. મુંબઈ

કો. લાહોર

કો. કલકત્તા

કો. રાણીપુર

કો. રાણીપુર

કો. રાણીપુર

કો. રાણીપુર

કો. રાણીપુર

૧૬૯

હાલના કટોકટીના સમયમાં

પ્રેસીડેન્સી લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કં. લિ. ની

પોલીસી આપને મદદરૂપ થશે

જિંદગીના વીમા ઉપર

રૂ. ૨૨)

જાનસ

હયાતીના વીમા ઉપર

રૂ. ૧૮)

સધર સ્વદેશી વીમા કંપની

હેડ ઓફિસ:-

સર શીરાજસાહેબ મહેતાસાહેબ
મુંબઈ

બ્રાન્ચ ઓફિસ:-

૫૭/૩ ગાંધીરોડ,
અમદાવાદ

મહારાજા શ્રી જામસાહેબ બહાદુરના માયાળુ છત્ર નીચે

શ્રી જામ વાયર પ્રોડક્ટ્સ

કંપની લિ. જામનગર

પીન, કલ્પી, સેફ્ટીપીન, ગુડસ્કુ, રીવેટ વગેરે

બનાવવાના ઉદ્યોગના સાદસમાં પહેલ કરનાર

જામારી બનાવટો સર્વ બજારીયા વેપારીઓને ત્યાં મળે

આપની બરફરિયાત માટે નહકના

વેપારીને ત્યાં પૂછો

“ખપ જેટલોજ સાબુ ખરીદો”

તમારા માનીતા ધર્મ ગોપાલના મંત્ર
ની જરા પણ અછત થવાની નહોતી.
અમારા જેવાંકુ કરનારાંનો ફરક નહોતો.
મોટા દેસાંમાં નાનામોટા પેપરોમાં કે
જદને અમારા માલનો પ્રયોગ કર્યો, તો

આમ છતાં આજ આ માલિકના
માનવનો નામી રહેતો એવું કર્યો.
તમાજ સી માલિક નહોતો જ કર્યો.
મને એકલો જુગ નહોતો મોટો નહોતો.
જાણનારો જાણ કર્યો નહોતો.
નહોતો જુગ કર્યો નહોતો.

સી માલિક એકલો જાણનારો નહોતો.

જાણનારો જાણ કર્યો નહોતો.

કાગળો

અને

સ્ટ્રો બોર્ડ

બનાવનારા:—

ગુજરાત પેપર મીલ્સ લી.

અમદાવાદ. ૨

એક્સપોર્ટર્સ અને ઇમ્પોર્ટર્સ કમીશન એજન્ટ્સ

ટ્રાવનકોર રબ્બર વર્ક્સના એજિંગ એજન્ટ્સ

જાણી જાણી સાક્ષિત, લાખર, લુપ્ત,
ગાંધી, લુપ્તોન અને—કિશોર માટે
કમીશન એજન્ટ્સની કંપની
૧૦૧, મલ્ટી સ્ટોર, મુંબઈ-૨

મુંબઈમાં અને પરામાં

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

